

VETENSKAP FÖR PROFESSION

Rapport nr 8

Profession och vetenskap – idéer och strategier
för ett professionslärosäte

Redaktör Maria Lindh

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

VETENSKAP FÖR PROFESSION

Rapport nr 8, 2009

Profession och vetenskap – idéer och strategier för ett professionslärosäte

Artiklar sprungna ur en seminariserie vid Högskolan i Borås våren 2009

Redaktör

Maria Lindh

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

FÖRELIGGANDE RAPPORT är nummer åtta i rapportserien Vetenskap för profession som ges ut av Högskolan i Borås. Syftet med rapportserien är dels att redovisa resultat från pågående och avslutade forskningsprojekt vid högskolan, dels att publicera inlägg i en pågående diskussion kring forskningens inriktning och tillämpade metoder inom ramen för verksamhetsidén Vetenskap för profession. Planen är en årlig utgivning på fyra till sex rapporter. Redaktör för serien är prorektor Björn Brorström, biträdande redaktör är professor Kim Bolton och teknisk redaktör är Ann-Christine Andréasson. Medlemmar i redaktionskommittén är professorerna Olov Forsgren, Lars Hallnäs, Lars Höglund, Kaj Lindecrantz, Maria Nyström och universitetslektor Thomas Barow. Kommitténs uppgift är ansvara för bedömning av bidrag till serien och därigenom medverka till en hög kvalitet på publicerade rapporter. I särskilda fall kommer externa experter att anlitas för bedömningar.

I rapportserien Vetenskap för profession

1. Forskning vid Högskolan i Borås. Om förhållningssätt, innehåll, profil och metod.
2. Smart Textiles.
3. Knalleandan – drivkraft och begränsning. Ett forskningsprogram om företagande, traditioner och förnyelse i Sjuhäradsbygden.
4. In search of a new theory of professions.
5. A Delphi study of research needs for Swedish libraries.
6. Vad är vetenskap?
7. Styrning i offentlig förvaltning – teori, trender och tillämpningar.
8. Profession och vetenskap – idéer och strategier för ett professionslärosäte.

Grafisk form

PETER SIGRÉN

Tryck

RESPONSTRYCK, BORÅS, 2009

ISSN 1654-6520 ISBN 978-91-85659-33-3

Borås Academic Digital Archive [BADA]

Elektronisk version: <http://hdl.handle.net/2320/1819>

VETENSKAP FÖR PROFESSION

Innehåll | *Rapport nr 8, 2009*

- 5 Företal
Lena Adamson
- 7 Förord
Björn Brorström
- 9 Inledning
Maria Lindh
- 15 Vad är en profession? – Teoretiska ansatser och definitioner
Thomas Brante
- 35 Self reflection and the University of Professions
Jan Nolin
- 47 Profesjonslæresetenes dilemmaer
Harald Grimen
- 61 Angelägen vetenskap vid ett professionslärosäte
Björn Brorström
- 71 Omvärldssamverkan central för professionslärosätet
Staffan Lööf
- 79 Profession, forskning och undervisning – möjligheter och problem
Malin Sundström
- 85 Möjligheter och dilemman i och med profileringen av Högskolan i Borås
som ett professionslärosäte
Margareta Oudhuis
- 91 Att både förbättra och skapa nytt
Peter Kammensjö
- 95 Textil och mode – att förena praktiskt kunnande och vetenskaplig skärpa
Håkan Torstensson
- 99 Kunskapscentrum PreHospiten – att vidareutveckla akutsjukvård utanför
sjukhus i professionssamverkan
Bigitta Wireklint Sundström
- 107 Förverkligande av professionslärosätet – några tankar
Catarina Eriksson och Maria Lindh

Företal

LENA ADAMSON | *Huvudsekreterare Högskoleverket*

Högskolelandskapet är under omvandling. En process pågår där lärosätena – universitet och högskolor – arbetar intensivt med att profilera verksamheten. Styrkeområden inom utbildning och forskning definieras och resurser satsas för att åstadkomma en ökad konkurrenskraft. En önskvärd effekt av pågående utvecklingsarbete är att våra lärosäten blir mer olika varandra och därmed attraktiva av olika skäl. Att koncentrera sig på vad man är bra på höjer alltid kvaliteten i alla verksamheter. En sådan utveckling också inom den högre utbildningen kommer att gagna studenterna på alla vis.

Högskolan i Borås strävar efter att bli ett komplett professionslärosäte. Man vill kunna erbjuda utbildningar på alla nivåer, bedriva forskning av hög internationell klass och samtidigt tillse att helheten värnas och att alla verksamheter ges möjligheter att utvecklas. Ett viktigt värde man lyfter fram är att utbildning och forskning ska bedrivas nära de professioner som högskolan vänder sig till. Detta är något som ligger mycket väl i tiden och utbildningens användbarhet i arbetslivet kommer att utgöra *en* bedömningsgrund i Högskoleverkets kommande nationella kvalitetsutvärderingar.

För verksamhetsutveckling är det viktigt att föra en dialog mellan företrädare för olika delar av verksamheten med syftet att successivt förtydliga innebörden av ett professionslärosäte. En sådan aktivitet genomfördes under våren i form av en seminarieserie där jag hade möjlighet att delta vid ett tillfälle. Det var en viktig debatt som mycket handlade om förhållningssättet till professionerna och till utveckling av kunskap och kompetens.

Högskolan i Borås har formulerat sitt ideal och arbetar med hjälp av olika aktiviteter med att utveckla den valda modellen och verksamheten. Jag vill tacka för ett intressant seminarium och önska lycka till i det fortsatta arbetet där föreliggande rapport som baseras på seminarieserien kommer att vara ett viktigt underlag för informationsspridning och dialog.

Förord

BJÖRN BRORSTRÖM | *Prorektor Högskolan i Borås*

Ett professionslärosäte bedriver utbildning och forskning på vetenskaplig grund. Vetenskapliga metoder tillämpas och framkomna resultat prövas för att säkra tillförlitlighet och relevans. Förmågan att problematisera, formulera frågor och välja lämpliga metoder för att besvara frågor är egenskaper för god forskning och utmärkande för en stark utbildnings- och forskningsmiljö. Vid ett professionslärosäte finns samtidigt en stark strävan efter att i utbildning och forskning ta till vara den kunskap och de erfarenheter som professioner besitter och därigenom säkra en hög grad av praktisk relevans. Växelverkan mellan teori och praktik och erfarenhetsutbyte mellan forskare och praktiker är ständigt pågående. Det finns ingen avslutning på processen utan den pågår utan avbrott. En nödvändig förutsättning för ett fruktbart samarbete är en ömsesidig respekt och vilja att stödja och ifrågasätta varandra. Forskaren måste vara beredd på kritik för bristen på praktisk relevans och professionsföreträdaren måste vara beredd på att förtroghetskunskapens lämplighet ifrågasätts. Det är en fråga om med- och mothåll från båda håll i syfte att långsiktigt utveckla teori och praktik. Det är en utmaning att utveckla, etablera och därefter kontinuerligt försvara och förbättra professionslärosätet.

Ett led i utvecklingen är att inom ramen för Högskolan i Borås föra en debatt om innebörden av ett professionslärosäte och vad vi behöver göra för att förbättra verksamheten. På uppdrag av rektor Lena Nordholm har medarbetare vid Bibliotekshögskolan utvecklat och svarat för en seminarierie benämnd Profession och vetenskap. Seminarierna spände över ett brett fält. En av många viktiga frågor som diskuterades flitigt var huruvida vi ska forska om professioner, i för eller med, eller kanske alltihop samtidigt.

Bidragen publiceras nu i denna antologi som ges ut inom ramen för Högskolan i Borås rapportserie Vetenskap för profession. Rapporten Profession och vetenskap – idéer och strategier för ett professionslärosäte, som redigerats av universitetsadjunkt Maria Lindh, kommer att få stor betydelse inom lärosätet och i vårt samarbete med företrädare för näringsliv, kulturliv och offentlig verksamhet. Jag ser det som en intressant fortsättning att anordna ett antal seminarier med inbjudna representanter för professioner där artiklarna i denna rapport kan ligga till grund för erfarenhetsutbyte och diskussioner.

Jag vill framföra mitt stora tack till initiativtagarna vid Bibliotekshögskolan och då framför allt Maria Lindh som på ett mycket engagerat och professionellt sätt först administrerat serien och därefter redigerat rapporten. Vänligt men bestämt har hon tillrättaviserat oss författare och förmått oss att förtydliga och precisera resonemang och argument.

Rapporten är nummer åtta i högskolans rapportserie Vetenskap för profession. Ett viktigt syfte med rapportserien är att publicera inlägg rörande innebörden och utvecklingen av verksamhetsidén Vetenskap för profession och därigenom bidra till att debatten förs. Föreliggande rapport är i alla högsta grad mitt i prick för rapportserien.

Inledning

MARIA LINDH | *Universitetsadjunkt Bibliotekshögskolan Högskolan i Borås*

Den rapport du håller i din hand består av artiklar som har producerats i samband med seminarieserien *Profession och vetenskap*, som gavs vid Högskolan i Borås under våren 2009. Artiklarna representerar en betydande bredd, både innehållsligt och formmässigt. Innehållet omfattar såväl definitioner av professionsbegreppet som mer konkreta beskrivningar av tillämpningar av professionsanknytning i olika verksamheter vid Högskolan i Borås. Syftet med rapporten är att förmedla seminarieseriens innehåll och därmed väcka tankar och frågor om hur Högskolan i Borås kan gå vidare i processen med att förverkliga professionslärosätets idéer och strategier.

Seminarieseriens innehåll och form har utarbetats av en grupp engagerade medarbetare på Högskolan i Borås. Tidigt framhölls vikten av dokumentation, med tanke på betydelsen av att förvalta det kunskapskapital som byggs upp i samband med ett arbete som detta. Innan jag går vidare med att beskriva bakgrunden till seminarieserien och vad rapporten innehåller mer i detalj, vill jag uttrycka min tillfredsställelse över att kunna erbjuda denna dokumentation till dem som är intresserade av professionsfrågor både inom högskolan och i dess omvärld. Jag vill i sammanhanget tacka arbetsgruppen – som bestod av Kerstin Rydsjö och Catarina Eriksson, båda lärare på Bibliotekshögskolan, samt Johan Sundeen, högskolans informationsstrateg – för gott samarbete och många goda idéer. Samtidigt vill jag också tacka Jan Nolin, docent vid Bibliotekshögskolan, för allt engagemang och den kunskap som han villigt delat med sig av inom professionsområdet. Utan dessa medarbetares insatser hade seminarieserien inte kommit till stånd och inte heller blivit så uppskattad som den blev. Jag vill även tacka alla er andra som bidragit med texter till denna rapport.

Upprinnelsen till serien var ett arbete och diskussioner som fördes våren 2008 inom ramen för *Professionsgruppen*¹ vid Bibliotekshögskolan. Professionsgruppen ställde inledningsvis frågan om det är någon skillnad att arbeta på ett professionslärosäte jämfört med ett s.k. traditionellt lärosäte och i så fall vari denna skillnad består. Gruppen konstaterade att innehållet i professionslärosätetskonceptet inte tillräckligt penetrerats. Vi ville få klarhet i vad man vid Högskolan i Borås lägger i begreppet profession och vad konceptet konkret innebär för medarbetarnas undervisning och forskning. Genom Professionsgruppens arbete fick Bibliotekshögskolan rektors uppdrag att skapa en seminarieserie med tema pro-

¹ En arbetsgrupp vid Bibliotekshögskolan med uppgift att ”arbeta med att stärka och planera en systematisk vidareutveckling av utbildningarnas och forskningens kontakter/samarbete med olika professionsföreträdare” (e-post från prefekten 2007-09-19). Gruppen arbetade under perioden mars 2008 - juni 2009.

fession; m.a.o. togs initiativet på institutionsnivå, för att senare backas upp av högskolans ledning.

Verksamhetsidén vid Högskolan i Borås formuleras på följande sätt:

Högskolan i Borås är ett nyskapande professionslärosäte som i partnerskap med näringsliv, kulturliv och offentlig verksamhet bedriver utbildning och forskning av hög kvalitet och med tydlig samhällsrelevans. (Forsknings- och utbildningsstrategi 2007, s. 1)

Seminarieerien ska ses som ett viktigt led i högskolans utveckling av konceptet professionslärosäte. Arbetet med att förverkliga idén om professionslärosätet är något som alla medarbetare på högskolan på ett eller annat sätt är involverade i. Det är en process i vardande och genom seminarierien har den interna debatten fortsatt att utvecklas. Serien bestod av fyra seminarier, där varje seminarium utgick från en central fråga. Följande frågor behandlades: Vad är profession? Kan professionsbegreppet utmanas? Vad är ett professionslärosäte? Hur ska Högskolan i Borås utvecklas som professionslärosäte? Seminarierien riktade sig till högskolans personal och de olika seminarierna besöktes av mellan 20 och 50 personer.

Den första frågan *Vad är profession?* belystes av Thomas Brante, professor vid sociologiska institutionen vid Lunds universitet. Sedan början av 1990-talet har han arbetat med professions sociologiska frågor och är medlem i både nationella och internationella nätverk för professionsforskning. Den andra frågan *Kan professionsbegreppet utmanas?* behandlades av Jan Nolin, vetenskapsteoretiker och docent vid Bibliotekshögskolan. Nolin har formulerat en vid och inkluderande definition av professionsbegreppet i artikeln *In search of a new theory of professions* (Nolin 2008). Den tredje frågan *Vad är ett professionslärosäte?* åskådliggjordes av professor Harald Grimmen, professionsforskare vid Senter for profesjonsstudier, vid Høgskolen i Oslo, som genomgår en liknande process som Högskolan i Borås för att utvecklas till professionslärosäte. En panel, som bestod av rektor Lena Nordholm och prorektor Björn Brorström, Högskolan i Borås, professor Peter Dellgran, Centrum för forskning om offentlig sektor vid Göteborgs universitet samt huvudsekreterare Lena Adamson från Högskoleverket, debatterade därefter frågan om professionslärosätets signum med Grimmens anförande som utgångspunkt. Den fjärde frågan *Hur ska Högskolan i Borås utvecklas som professionslärosäte?* belystes av utbildningsansvarig vicerektor Jörgen Tholin, forskningsansvarig prorektor Björn Brorström och samverkansansvarig utvecklingsdirektör Staffan Lööf.

Under arbetet med seminarierien fick representanter för högskolans sex institutioner uppmaningen att tänka igenom vilka möjligheter och/eller problem institutionen och dess verksamhet har ställts inför genom att Högskolan i Borås har profilerat sig som professionslärosäte. Utifrån dessa tankar ombads de att formulera en text till denna rapport. Texterna i rapporten är författade av lektor

Malin Sundström, Institutionen för data- och affärsvetenskap, docent Margareta Oudhuis, Centrum för arbetsvetenskap vid Institutionen för pedagogik, lektor Peter Kammensjö, Ingenjörshögskolan, professor Håkan Torstensson, Textilhögskolan, lektor Birgitta Wireklint Sundström, Vårdhögskolan samt adjunkterna Catarina Eriksson och Maria Lindh, Bibliotekshögskolan, i egenskap av företrädare för Professionsgruppen.

Nedan följer en kort presentation av rapportens olika bidrag. Thomas Brante inleder med att gå igenom professionsteorins utveckling. Han presenterar sedan ett nytt sätt att definiera professionsbegreppet, som är betydligt mer inkluderande än de definitioner som kan återfinnas i litteratur från 1990-talet. Det är en bred och öppen definition som till skillnad från tidigare definitioner inkluderar yrken med annan bakgrund än den akademiska. Har det någon betydelse hur begreppet profession definieras i ett förverkligande av professionslärosätetskonceptet? Ja, jag menar att det är en förutsättning för att kunna diskutera professionsfrågor, för att medarbetarna vid Högskolan i Borås ska ha en vägledning och ett fokus i detta arbete.

Vill vi vara inkluderande eller vill vi behålla den makt akademien besitter? Kan vi se att akademien och professioner kan befrukta varandra på ett hållbart sätt? Hur kan vi som högskola svara på dessa utmaningar? Harald Grimen ser flera reella och potentiella problem för professionslärosäten. I sitt bidrag räknar han upp sex dilemman som han menar kan utgöra hinder för ett professionslärosäte. Ett av dessa är att akademien måste släppa viss makt till professionerna och att akademien därmed kan förlora den kritiska distansen. Ett annat dilemma är det omvända, dvs. att akademien vill ha makt över professionerna. Hur kan Högskolan i Borås balansera dessa olika anspråk? Detta anser jag är en viktig fråga att fortsätta diskutera såväl internt som tillsammans med våra partners.

Jan Nolin menar att profession och akademi *kan* ha ett *win-win*-förhållande. Högskolan behöver skapa former för ett hållbart och ömsesidigt förhållande, där inte någon part får ett övertag över den andre. Nolins hållning är inkluderande. Hans text förmedlar budskapet att akademien är så trygg i sin roll att ett ömsesidigt förhållande kan fungera. Om vi som lärare kan förmedla till våra studenter att olika perspektiv är befruktande, skulle vi komma en bit på väg. I rapporten presenterar Nolin en modell för självreflektion; en hjälp till att förstå och förhålla sig till vår egen syn på de professioner vi utbildar till samt forskar med, för och om.

Björn Brorströms text är en presentation av tankar kring hur forskning och utbildning bör bedrivas vid professionslärosätet. Han presenterar idén om det "kompleta" professionslärosätet där högskolan ska erbjuda utbildning på grundläggande nivå, avancerad nivå och på forskarnivå samt svara för ett flertal starka forskningsprogram. Brorström menar att forskning och undervisning ska genomföras *med* och *i* professioner. Tyngdpunkten ligger på nyttoaspekten, där problemen hämtas från professionen. Här förespråkar Brorström en delaktighet

vid implementering av forskningsresultat. Han ger exempel från sin egen erfarenhet av forskning i och med professioner. En annan central idé är flervetenskap och samarbete mellan olika vetenskapliga discipliner. Samarbete över disciplinära gränser kan vara ett sätt att skapa nya värden och rymmar väl med honnörsorden i verksamhetsidén för Högskolan i Borås, d.v.s. nyskapande, partnerskap och samhällsrelevans. Brorström tar också upp fem aktiviteter som kan utgöra ett mer prövande arbetssätt för att nå verksamhetsidén.

Staffan Löf tar upp den historiska utvecklingen av Högskolan i Borås ur ett samverkansperspektiv. I texten omnämns flera olika projekt och arenor som tillkommit under åren för att motverka omgivningens uppfattning om högskolan som en isolerad ö och ge möjlighet till ökad samverkan. Vidare presenteras en handlingsplan för förverkligande av professionslärosätetanken med utgångspunkt i samverkansfrågor. En utmaning för arbetet är att internt kommunicera och tillföra resurser för att planerna ska få genomslag.

Malin Sundström tar upp just finansieringen av samverkan, som i allra högsta grad berör grundförutsättningarna för hela professionsarbetet. Hon tar upp det faktum att processen är ofinansierad och omställningsarbetet saknar resurser; de faktiska kostnaderna osynliggörs genom att forskarna/lärarna samverkar inom den ordinarie budgeten. Här upplevs ett glapp mellan vision och praktik, där tydliga ekonomiska rammar saknas. Det saknas stimulans och incitament att utveckla visionen, menar Sundström och ger samtidigt ett konkret förslag: Att premiera kurser som baseras på professionssamverkan är att skapa en ny resursfördelningsmodell, där mer medel ges till de ”utbildningar/kurser som har tydliga professionsinslag och som i ord och handling uppvisar konkreta professionsbidrag”.

Resursfrågan berörs även av Margareta Oudhuis. Hon beskriver ett arbete som har bedrivits i tät samverkan mellan olika professionsföreträdare och Centrum för arbetsvetenskap, där samarbetet lett till många goda resultat. Detta är en *role model* som utvecklats redan innan tanken om ett professionslärosäte funnits med. Vad har gjort detta arbete möjligt och vad kan andra institutioner dra lärdom av? Är detta en modell som kan tillämpas även av andra inom Högskolan i Borås? Viktiga erfarenheter behöver utbytas och tas till vara över institutionsgränserna.

Peter Kammensjö tar upp erfarenheter av samverkan med professionen ingenjörer. Sedan länge har Ingenjörshögskolan haft ett nära samarbete med ingenjörsprofessionen. Fokus för Ingenjörshögskolans forskning är forskning *med* och *för* professionen. Hos Kammensjö har frågan att forska *om* professionen väcks under seminarieriens gång. Vad skulle det innebära för Ingenjörshögskolan att forska *om*? Vidare ställer Kammensjö frågor om vem som bedömer samhällsrelevans. Hur förhålla sig kritisk när problemformuleraren finansierar forskningen? Hur tas kunskap och erfarenheter tillvara som inte genereras av forskningen? Hur kan man involvera professionen i processen att definiera professionsanknytning?

Kammensjös text tydliggör institutionernas olika traditioner och erfarenheter av utbildning och forskning i relation till professionerna.

Till skillnad från Ingenjörshögskolan har Bibliotekshögskolans forskning varit fokuserad på forskning *om* professionerna, även om också forskning *med* och *för* professionerna bedrivs. Detta framgår av Catarina Erikssons och Maria Lindhs text, som är en sammanställning av synpunkter inhämtade från sex nyckelpersoner vid Bibliotekshögskolan. En utmaning för institutionen är att involvera professioner med ömsesidighet som riktmärke utan att förlora den kritiska distansen. I artikeln föreslås även att forskning *om samverkan* bör bedrivas vid högskolan, en fråga som diskuterades livligt vid det tredje seminariet. Ett förslag framfördes om att utveckla ett centrum för professionsforskning vid Högskolan i Borås, för att sätta Borås på kartan exempelvis i frågor som dessa: Vad innebär det att samverka med professionerna? På vems villkor och på vilka premisser gäller samverkan? Hur kan vi som högskola hantera de dilemman Grimen tar upp som problem för professionslärosätet? Detta skulle vara intressant och tankeväckande forskning, där Högskolan i Borås kan ge ett viktigt bidrag.

Håkan Torstensson beskriver den process som Textilhögskolan har genomgått sedan starten, där fokus under åren har varit akademisering. Lärarna har rekryterats från olika professioner och därför har tyngdpunkten legat på att legitimera den akademiska statusen. Torstensson menar att den springande punkten för Textilhögskolan är att fortsatt höja både praktisk och akademisk kompetens hos medarbetarna. En fråga som väckts vid läsningen av Torstenssons bidrag är också hur man kan ta vara på och premiera den kompetens som finns hos den personal som rekryterats just med hänsyn till deras yrkeserfarenhet. Hur kan de få ett likvärdigt erkännande som sina akademiskt meriterade kollegor?

Birgitta Wireklint Sundström beskriver sitt arbete med ett kunskapscentrum där fokus är att utveckla och förbättra den prehospitla vården, dvs. vård som bedrivs utanför sjukhus. Det är ett gott exempel på hur vetenskap kan bli till praktisk nytta och visar att det går att utveckla ett ömsesidigt förtroende mellan vetenskap och profession. Vad kan vi lära av dessa erfarenheter av att forska med, för och om professioner?

Avslutningsvis är min förhoppning att du ska finna denna rapport angelägen; att den ska väcka nya tankar om hur vi som medarbetare vid Högskolan i Borås kan komma ett steg vidare mot ett förverkligande av professionslärosätet, där vi har beaktat dess olika möjligheter och dilemman. En tanke som återkommit under arbetet med seminarieserien och denna rapport är vikten av att förtydliga innebörden av samhällsrelevans. Hur kan Högskolan i Borås inte enbart vara ett "komplett" utan också ett *relevant* professionslärosäte, i och för det omgivande samhället? Om detta betyder att det är i samspelet med det omgivande samhället som relevans avgörs, bör vi som medarbetare öppna för möten där värden kan skapas. Hur kan vi än mer utveckla ett ömsesidigt partnerskap med våra nuvarande och framtida partners? Kan vi se olikheterna som något berikande och en

drivkraft? Att skapa nytt genom korsbefruktning, där aktörerna består av olika professioner såväl som av olika vetenskapliga discipliner, är en utmaning. Vi som medverkat vill se denna rapport som ett bidrag till utvecklingen av Högskolan i Borås – hur vi kan gå vidare i processen att skapa nya värden i interaktion med vår omvärld och därigenom också inspirera andra.

Referenser

- Nolin, J. (2008). In search of a new theory of professions. *Science for the Professions*, Report No 4, University of Borås.
- Forsknings- och utbildningsstrategi 2009-2012* (2007). Dnr. 310-07-69. Högskolan i Borås.

Vad är en profession? – Teoretiska ansatser och definitioner

THOMAS BRANTE | *Professor Lunds universitet*

The professions have never been more important to the well-being of society. Professional knowledge and expertise are at the core of contemporary society. How such professional expertise is developed, how it is deployed, by whom it is deployed and for what ends are among the most pressing issues facing all modern nations. (Sullivan 2000: 673)

Professioner är yrken som baserar sin verksamhet på vetenskaplig forskning. De utgör avantgardet i kunskapssamhället. De tillhör medelklassen. Som samhällsskikt uppvisar de den ojämförligen största expansionen i både antal och mängd arbetsuppgifter under de senaste decennierna, och utgör nu 15-20 procent av arbetskraften. Enligt många samhällsvetare har professioner tillsammans den viktigaste integrativa funktionen i samhället som helhet och är också samhällets ”spjutspetsar”, dvs. står för de viktigaste innovationerna inom områden som teknik, hälsa, organisation, ekonomi, vetenskap. Redan under det kalla kriget hävdade Talcott Parsons att vad som utmärker 1900-talet inte är kapitalism eller socialism, USA eller Sovjet, utan den gemensamma framväxten av det professionella komplexet i alla moderna länder. Det kan också noteras att begreppet profession idag är starkt positivt värdeladdat och flitigt använt i marknadsföringar av tjänster och kompetenser (Fournier 1999). Profession som både begrepp och företeelse är centralt för att förstå såväl samhällsutvecklingen i stort som mycken samhällsdynamik på organisations- och interaktionsnivå.

Den snabba framväxten av professionella yrkesgrupper har föranlett många samhällsvetare att tala om en kvalitativ förändring inom samhällsutvecklingen. Begrepp som kunskapssamhälle eller informationssamhälle avser att markera ett historiskt och strukturellt brott med den klassiska industrialismens epok. Idag är befolkningen relativt sett mer sysselsatt med information, kunskap och service, och mindre med de primära och sekundära sektorerna, dvs. jordbruk och traditionell industri. I dessa samhällen intar professionella nyckelpositioner. Teoretiker som Alvin Gouldner (1979) talar t.o.m. om en ny klass, bestående av intellektuella och professionella, som växt fram genom den högre massutbildningen med början i 60-talet. Det gemensamma för denna relativt heterogena klass är att dess medlemmar behärskar den rationella diskursen, en samtalsform byggd på ett socio-tekniskt språk. De är i viss utsträckning ”amoraliska” i det att de förnekar traditionella värden till förmån för en tekniskt baserad, rationellt och vetenskapligt grundad reglering och styrning av samhällsutvecklingen, menar Gouldner.

Under inledningen av nuvarande århundrade har forskningen förändrats på flera sätt, framför allt genom att hänsyn tas till globaliseringstendensernas betydelse

för utvecklingen av internationellt organiserade professioner och vilken innebörd detta har för professionernas "natur" (se t.ex. Dingwall 2004 eller Evetts och Svensson 2008).

Professionernas tillväxt i det moderna samhället har beskrivits på många sätt. En professionsforskare uttrycker det: "Professionerna dominerar vår värld. De läker våra kroppar, mäter våra profiter, räddar våra själar" (Abbott 1988: 1). En annan skriver på liknande sätt att professioner: "manage our divorce processes in court, take out our tonsils, or calculate our income tax" (Scott 2008: 219). På mikronivån har vi familjepsykologer, psykoanalytiker, psykiatriker, läkare, socialarbetare. På makronivån återfinnes samhällsplanerare, ekonomer, jurister, tekniker. De förra utför personliga tjänster till klienter via direktkontakter, och klienterna söker oftast själva upp denna expertis, medan de senare har mandat att reglera och utveckla ramarna för samhällslivet. Gemensamt för grupperna är att de bygger sin auktoritet på vetenskaplig kunskap. Det är den säkerställda kunskapen, tillsammans med betydelsen av denna kunskap, som gör att dessa grupper ofta når relativt höga sociala belöningar, dvs. åtnjuter förhållandevis hög inkomst och status – även om detta varierar påtagligt mellan olika professioner.

Professioner är alltså yrken som baserar sin inkomst och status på att de använder vetenskaplig kunskap. Därför tillhör läkare, ingenjör, arkitekt, ekonom, veterinär, vetenskapare till de klassiska professionerna. Till semiprofessionerna räknas vanligen exempelvis sjuksköterska, socialarbetare, klasslärare. (Semiprofession betecknar yrken som har vissa av de klassiska professionernas attribut men inte alla, eller inte i lika hög utsträckning. Det är ett analytiskt, värderingsfritt begrepp. Alternativa begrepp kan vara nya professioner eller välfärdsstatens professioner, men även de har nackdelar. Ett mer stringent begrepp skulle behövas. Se också vidare nedan) Semiprofessionerna expanderar starkt i och med utvecklingen av trygghets- och välfärdssystemen under efterkrigstiden. Under de senaste decennierna kan vi skönja uppkomsten av en ny typ av professioner, vilket vi också skall återkomma till.

Men vad är då en profession, närmare bestämt? Hur skall begreppet definieras? Denna artikel ger en översikt över de vanligaste teorierna och definitionerna. Som avslutning ger jag en egen definition och skisserar också en helhetsbild av "det professionella landskapet" som kan ligga till grund för fortsatt, framför allt jämförande, forskning.

Professionsbegreppet

Professionsforskningen har haft stora problem med att formulera en tillräckligt precis definition av sitt studieobjekt, dvs. det är svårt att finna professionernas differentia specifika, deras internt gemensamma och externt särskiljande egenskaper. De flesta moderna sociologiska definitioner av professioner betonar deras anknytning till högre formell utbildning, då främst vid universiteten. Orsaken

till detta är att universitetsutbildning ger formell meritering i form av examensbevis, som oftast utgör en "ovillkorlig inträdesbiljett" till det professionella yrkeslivet. Talcott Parsons såg vetenskapen som professionen par excellence; vetenskaperna omges av en ring av andra professioner "med uppgiften att tillämpa kunskap på den sociala ordningen (juridik), hälsa (medicin), effektivitet i stats- och privatliv (administration), effektiv användning av den icke-sociala miljön (teknologi) och så vidare." Av samma skäl kallar den engelske professionshistorikern Harold Perkin (1969) universitetslärare för *The Key Profession*, den profession ifrån vilken de andra emanerar.

Relationen mellan vetenskap och profession förstås alltså ungefär som relationen mellan grundforskning och tillämpad vetenskap, eller: kunskapsproduktion (forskning), distribution (universitetsundervisning) och tillämpning (yrkespraktik). En andra huvudpunkt i definitionen är som sagt att yrket åtnjuter en relativt hög status och prestige. När dessa båda punkter kopplas samman får vi definitionen: akademiskt förankrad och hög status.

Exempel på sådana definitioner finner vi hos t.ex. Eliot Freidson (1976: 59) som använder två kriterier: a) some degree of exposure to higher education, och b) employment in particular positions. Magali Sarfatti Larson (1990: 30) använder en liknande definition: professioner är "links between relatively high levels of formal education and relatively desirable positions and/or rewards in the social divisions of labor".

Avgränsningar av detta slag är utmärkta men vaga. De är svåra att tillämpa i empirisk forskning. Problemet är att när man försöker precisera eller operationalisera begreppet hamnar man lätt i bryderier, vilka yrken som ingår eller ej i en viss definition blir snarast till en politisk fråga. Svårigheten är densamma som vid begrepp som "klass" eller "statusgrupp", och är notorisk inom all samhällsvetenskap.

Vi skall ändå försöka precisera begreppet genom att ta upp mer specifika definitioner. Dessa härrör ur olika samhällsvetenskapliga traditioner, dvs. en allmänare teori om samhällsutvecklingen styr definitionen. Därför är det lämpligt att först kortfattat beskriva den samhällsteori inom vilken olika definitioner formulerats.

Strukturfunktionalismen

Det strukturfunktionalistiska "paradigmet" utvecklades i USA av Talcott Parsons och hans efterföljare. Paradigmet har tveklöst varit det mest betydelsefulla inom professionsforskningen, dels för att det givit en fruktbar begreppsapparat inom vilket professioner studerats, teoretiskt och empiriskt, dels för att det bildat utgångspunkt för kritisk analys och nya paradigmförslag, vilket vi skall se nedan. Under senare tid har det genomgått en viss renässans, vilket vi också skall återkomma till.

Så först en kort sammanfattning av den funktionalistiska samhälls- och historieteorin. I Parsons evolutionistiska perspektiv utvecklas samhällen från enklare till mer komplexa former. Komplexiteten uppstår genom ”strukturell differentiering”, dvs. en ökad specialisering och arbetsdelning. Evolution är detsamma som ”ökad anpassning” (adaptive upgradering) av det sociala systemet till dess omgivning. Denna differentiering hotar den sociala ordningen om det inte samtidigt sker en balanserande integrering av samhällets olika subsystem. En väsentlig del av integreringen utgörs av ”generaliseringen av värden”, dvs. att vissa typer av allmänna värden sprids bland medborgarna och blir gemensamma. Detta betyder att värdekonsensus är grundbulten i den parsonska samhällsteorin.

Både differentieringen och integreringen sköts i första hand av professionerna. Differentieringens eller arbetsdelningens dynamik återfinns i den teknologiska utvecklingen i vid mening; ingenjörer, läkare, forskare och samhällsplanerare är centrala vad gäller moderniseringen av samhället. Integreringen eller värdegemenskapen förmedlas av professioner inom utbildning, media, religion; lärare, journalister, (i vissa länder) präster och andra ”ideologiproducenter” antar nyckelpositioner.

För Parsons och funktionalismen har således professionerna mycket viktiga funktioner; de är helt enkelt spjutspetsar mot framtiden. Parsons ger en relativt allmän definition av en profession, påminnande om de ovan angivna. Han betonar 1) formell utbildning, b) demonstrerbar skicklighet i att tillämpa denna, och 3) institutionella mekanismer som garanterar att kompetensen används på ett socialt ansvarsfullt sätt.

Denna definition har sedan preciserats och detaljerats av många efterföljare. En välkänd uppräknande definition är denna (Millerson 1964):

1. Användande av färdigheter som är grundade i teoretisk kunskap
2. Utbildning och träning i dessa färdigheter
3. Professionellas kompetens garanteras genom examina
4. En handlingsetik som garanterar yrkesintegriteten
5. utförandet av tjänster för det allmänna bästa
6. En yrkessammanslutning som organiserar medlemmarna

Till dessa kan läggas Goodes ofta använda definition:

7. Medlemmarna har en känsla av identitet, samt delar gemensamma värderingar
8. Inom området för professionen finns det ett gemensamt språk, som endast delvis kan förstås av utanförstående
9. Professioner skapar nästa generation socialt genom selektionen av elever (ur Gesser 1985: 244)

Vi delges en bild av professioner som i stor utsträckning autonoma och självutvecklande institutioner, vars altruistiska medlemmar uppfylls av önskan att på effektivast möjliga sätt verka för det allmänna bästa. Genom den interna kontrollen (socialiseringen, och själva organisationen) garanteras att normerna efterlevs. Därför behövs ingen yttre kontroll – detta är dessutom en praktisk omöjlighet eftersom endast yrkeskunniga kolleger rätt kan värdera professionellas handlingar.

Det sista steget i den funktionalistiska förklaringen av professioner är att relatera dessa yrken till samhällets belöningsystem. Eftersom professionella yrken är 1) viktiga för samhällets välfärd, de fyller avgörande funktioner (välfärdssamhället fungerar endast om professionella grupper fungerar "friktionsfritt", säger Parsons) och 2) ansvarsfyllda, tunga och svåra (det är därför viktigt att motivera "bra" människor att arbeta inom dessa yrken) så krävs att de belönas högt, såväl materiellt som status- och prestigemässigt.

Under 1970-talet fram till idag har den funktionalistiska professionsteorin kritiserats ur olika perspektiv. Generellt sett uppfattas den som en politisk ideologi för professioner, inte bara som en vetenskaplig beskrivning. Vidare bör en teori om professioner kunna diskriminera mellan professioner och andra yrken. Men det har ofta visat sig vara svårt. Exempelvis hävdar Edwin Sutherland att den organiserade brottsligheten får höga värden på de flesta professionsvariabler. De är självreproducerande, strävar efter yrkesmonopol, är kollegiala, ser ofta yrket som ett kall och har en stark intern yrkeskodex. (Önskan att förbättra mänsklighetens villkor, och universalismen, är det dock ofta sämre beställt med.)

Det är svårt att på basis av enskilda attribut särskilja professioner från andra yrkesgrupper. Men det är också svårt att konstruera en definition som är gemensam för och applicerbar på de yrken som normalt räknas som professioner. Det finns stora skillnader mellan t.ex. läkare och ingenjörer vad gäller organisering, monopolisering, normsystem etc.

Under 1970-talet utsattes således den funktionalistiska professionsteorin för allt skarpare kritik. De högstämda attributen kallades allt oftare myter om de professionella. Att professionella bygger på vetenskapligt säkerställd kunskap, att de är funktionellt specifika och neutrala, att de drivs av altruistiska motiv och en integrerande kollektiv etik med mera motsades av nya studier, som tvärtom lyfte fram egenintresset som en primär förklarande faktor bakom professioners agerande. Det perspektiv som gick längst i detta avseende utvecklades ur nyweberianismen.

Nyweberianismen

Vi börjar åter med det allmänna samhällsperspektivet. I likhet med Parsons förstår Weber "makt" som den centrala drivkraften i samhället. För Weber är dock inte makt något som är funktionellt distribuerat för att åstadkomma en harmonisk och väl fungerande samhällsordning utan ett medel varigenom grupper och individer kan främja sina egna intressen, på bekostnad av andra. Weber använde termen stängning för att beteckna olika samhällsgruppers monopolisering av möjligheter. Sociala grupper använder makt för att maximera sina egna belöningar och privilegier genom att begränsa tillgången till dem, dvs. genom att utesluta andra grupper.

Stängningar kan genomföras på olika sätt och rättfärdigas med olika principer. Det centrala i den allmänna teorin är inte i första hand *hur* stängningarna har genomförts, utan *att* så skett. Genom historien finner vi otaliga exempel på stängningar. Adelns privilegier rättfärdigades av börd: endast de med rätta föräldrar kunde förlänas land. Socialt ursprung, kön, ras, kast, religion, inkomst, kunskap: alla dessa attribut har använts för att legitimera social ojämlikhet. Legitimeringen kan genomföras med hänvisning till vetenskapliga fakta, t.ex. att människor med en viss hudfärg är mer intelligenta än människor med en annan hudfärg, eller med hänvisning till att människor med vissa idéer är närmare Gud än andra, eller att en viss utbildning och examen berättigar till höga materiella belöningar, och så vidare. Ett attribut, som är gemensamt för gruppens medlemmar och särskiljer dem från andra, används som avgränsande kriterium, eller tvärtom: grupper med vissa attribut utesluts. På detta sätt ser nyweberianismen historien som serier av uteslutningar i form av stängningar och reaktioner på dessa, dvs. revolter, vilket leder till öppningar och därefter nya inhägnader; nya grupper rycker åt sig privilegierna och stadfäster uteslutningarna i lagtexten (t.ex. Parkin 1979 eller Murphy 1988).

Idag dominerar två uteslutningsstrategier, baserade på egendom och individuell kvalificering. Den senare går oftast via utbildning. Genom lång utbildning och därpå följande examina och legitimationer monopoliseras sektorer av arbetsmarknaden. Denna strategi, som Weber kallade att ta patent på ett yrke, förekommer idag inom praktiskt taget alla branscher, även om den är mest uppenbar inom akademiska yrken, dvs. yrken med mycket lång utbildning. Att professionalisera i bemärkelsen monopolisera en arbetsuppgift är attraktivt, vilket märks inte minst av den pågående inflationen av utbildningar.

Det sociologiskt intressanta med alla former av uteslutningar är att de ger upphov till en social kategori av legalt definierade underordnade. Ur sociologiskt perspektiv är det därför viktigt att konstatera att synbarligen nödvändiga gränsdragningar alltid är förknippade med dominans och makt, dvs. en grupps underordning under en annan. Alla former av uteslutning medför stratifiering och uppkomsten av dominerande klasser och grupper enligt nyweberianismen.

Detta perspektiv ger nya definitioner av profession, som understryker organisationen som en strategi- och kontrollmekanism, för vilken stängningar är centrala. Noel och José Parry (1977: 112) definierar professionalism som ”en strategi för att kontrollera ett yrke i vilket kolleger upprättar ett system av självstyre och begränsar rekryteringen genom kontroll av utbildning, träning och kvalificering”. För Terence Johnson (1972: 45) bör professionalism förstås som ”en viss typ av yrkeskontroll snarare än ett uttryck för speciella yrkens inre natur. En profession är således inte ett yrke utan ett sätt att kontrollera ett yrke”. En profession har eller strävar efter kunskaps- och yrkesmonopol.

Den kanske mest välkände teoretikern inom detta perspektiv är dock Magali Sarfatti Larson. Hon definierar professionalisering som ”den process genom vilken producenter av speciella tjänster försöker skapa och kontrollera en marknad för sin expertis. Eftersom marknadsmässig expertis är ett avgörande element i den moderna ojämlikheten framstår professionalisering också som ett kollektivt sökande efter en speciell social status och strävan efter en uppåtriktad social mobilitet” (1978: xvi).

Till grund för nyweberianismens historie- och samhällsuppfattning finner vi således en hedonistisk filosofi om individ och grupp. Individer och grupper styrs av sina intressen. Stängningsteorin bygger på en föreställning om kollektiv egoism som drivkraften bakom historien. Och i detta ljus framstår naturligtvis den funktionalistiska doktrinen som en ideologi, en ridå som döljer och skyddar grupperns egentliga strävanden. Professions sociologer blir professionsideologer. Den nyweberianska forskningen vill avslöja de latenta intressena bakom den manifesta ideologin. Den utvecklas därmed till en misstänksamhetens sociologi, där nya frågor bestämmer den empiriska forskningens inriktning.

Nyweberianismen är i många avseenden en inverterad spegelbild av funktionalismen. (Därför har jag i ett annat sammanhang kallat de båda perspektiven för det naiva versus det cyniska.) Båda är genom sina allomfattande eller universalistiska anspråk svåra att godta, vare sig teoretiskt eller empiriskt. Modernare professionsforskning har därför på olika sätt sökt sig andra vägar.

Profession, konflikt och jurisdiktion

I det förmodligen mest inflytelserika verket under de senaste två decenniernas professionsforskning, Andrew Abbotts *The System of Professions* (1988), är som titeln anger huvudtesen att professionerna utgör ett specifikt, relativt autonomt socialt system. Med system avses att förändringar i en beståndsdel medför förändringar i andra delar, dvs. delarna är ömsesidigt beroende av varandra. Det professionella systemets interna dynamik är konkurrens mellan professioner om jurisdiktionen över områden. I sin bok ger Abbott rika skildringar av hur olika professioner, fr.a. de som ligger nära varandra, konkurrerar om och försöker

monopolisera områden. Till de historiska förlopp Abbott skildrar hör "informationsprofessionernas", juridikens och psykiatrins utveckling.

Styrkan i teorin är att den kan förklara på vilka sätt exempelvis medicinen blev den dominerande professionen inom hälso- och sjukdomsområdet. Abbott visar att det på intet sätt var medicinens teorier eller goda kliniska resultat som var de ursprungliga orsakerna. Under 1800-talet skilde sig t.ex. homeopatin från medicinen i det att den förra "hade för vana att inte avliva patienterna med sin behandling" (Ibid: 20). Strategiska allianser, bekämpande av alternativa behandlingsformer, byggandet av skolor, licensiering tillsammans med staten, inrättandet av privata och offentliga hälsoförsäkringar med mera hör snarare till de avgörande orsakerna, hävdar Abbott. Kampen mellan den traditionella medicinen och psykiatrin om vem som har "rätten" till fältet mentalsjukdomar visar också hur konkurrens, erövringar, definitioner av ett områdes innehåll och andra strategier är centrala för att vinna jurisdiktion över ett problemområde.

Abbotts teori fungerar bra för att förklara aspekter av rivaliteter inom och mellan näraliggande professioner, dvs. viss inter- och intraprofessionell konkurrens. Men den är diskutabel som en allmän historieteori. Professioner utgör inget autonomt socialt system, i synnerhet inte i de kontinentala europeiska länderna, men Abbotts allmänna tes håller knappast heller för de anglosaxiska länderna. Den fungerar alltså inte som inte som övergripande förklaring av den historiska utvecklingen av professioner; de kausala mekanismerna är av ett annat slag, vilket vi skall återkomma till.

Attributansatsens återkomst

De senaste årens professionsforskning har inneburit dels en återgång till att försöka ange de väsentligaste definierande egenskaperna i en profession, dels en betoning av att professioner måste förstås utifrån det större samhälleliga sammanhang de verkar inom. Låt oss ta exempel på moderna definitionsförsök av två välkända professionsforskare.

Julia Evetts definierar en profession som ett yrke som är 1) kunskapsbaserat, där kunskapen är grundad i flera års högre utbildning och yrkespraktik, träning. De tillhör i första hand 2) medelklassen och förekommer inom tjänste- eller service-sektorn. Vidare är de i större eller mindre utsträckning 3) självreglerande vad avser licensiering och arbetsrutiner (Evetts 1999).

Här har alltså egenskaper som altruism eller egenintresse försvunnit ur definitionen, och även organisatoriska attribut som speciella föreningar.

Eliot Freidson försöker beskriva professionen som idealtyp. Han skiljer mellan det variabla och det konstanta. Det konstanta i den professionella idealtypen är:

1. Allmänt eller officiellt erkända kunskaper som är grundade i abstrakta begrepp och teorier,
2. En inom professionen framförhandlad arbetsdelning,
3. Kontroll av arbetsmarknaden genom meritering och licenser, och
4. Kontroll av utbildningen, som är kopplad till universiteten och skild från den vanliga arbetsmarknaden (Freidson 1999).

De variabla, tids- och rumsbundna, komponenterna i denna modell är sådant som statens politik, professionens egen organisation, dominerande ideologier och själva innehållet i den professionella kunskapen.

Ett sista exempel, formulerat av en brittisk sociolog, en tyskfödd amerikansk historiker och en schweizfödd tysk socialhistoriker tillsammans. En profession är (Burrage, Jaraus, Siegrist 1990):

- Ett icke-manuellt heltidsarbete
- Den etablerar monopol på arbetsmarknaden för experttjänster
- Den når självbestämmande eller autonomi, dvs. frihet från kontroll från utanförstående, vare sig det är staten, klienter, lekmän eller andra
- Utbildningen är specialiserad och samtidigt systematisk och akademisk
- Examinationer, diplom och titlar kontrollerar inträdet till yrket och skapar även grunden för monopolet
- Utövarnas belöningar, både materiella och symboliska, är inte bara knutna till yrkeskompetens och arbetsetik utan även till andras föreställning att deras experttjänster är ”av speciell betydelse för den allmänna nyttan”

En av författarna har senare gjort ett tillägg (Siegrist 2002):

- Kapaciteter och skicklighet legitimeras vetenskapligt eller systematiskt
- Kunskapen är ’exklusiv’, ’djupgående’, ’otillgänglig’ eller ’inte lätt att förstå’ av lekmän, och erhålls i speciella institutioner för avancerad utbildning
- Regler och attityder gällande tillämpningen av denna kunskap, från formella procedurer till kollegialitet och en allmän orientering mot det gemensamma goda, är designade så att de förmedlar allmänt förtroende i hela det civila samhället.

Som vi ser förekommer här ett flertal attribut av historiskt sett tillfällig karaktär.¹

Det finns åtskilliga andra definitionsförsök som använder dessa eller liknande attribut, eller några av dem, och försöker åstadkomma kombinationer för att få fram en användbar och konsistent enhet. Ett problem med dessa försök är att om man lägger in för mycket substans i definitionen så finns alltför många undantag; alltför många yrken som betraktas som professioner hamnar utanför. Om man å andra sidan abstraherar för mycket blir definitionen i stort sett tom och det blir svårt att diskriminera mellan professioner och andra yrken. Ytterligare ett ofta uppmärksammat problem är att det råder så pass stora skillnader mellan kontinentaleuropeiska och anglosaxiska professioner.

Ett intressant försök att lösa problemet är utfört av den svenske historikern Rolf Torstendahl. Han försökte finna gemensamma nämnare mellan olika professioner och även mellan europeiska och anglosaxiska sådana och kom så småningom fram till: ”kunskapsbaserade grupper”² (Torstendahl 1990).

Denna definition är förstås tämligen tom, även om den är korrekt. Svaret visar implicit vad jag menar vara den största svårigheten i alla definitionsförsök av professioner, nämligen att de strävar efter att kombinera element från två eller tre skilda (ontologiska) nivåer; den kognitiva, teoretiska eller kunskapsmässiga, den sociala eller organisatoriska och – ibland – även den individuella, den professionelles habitus. Dessa tre nivåer har en relativ autonomi, vilket innebär att de inte alltid korresponderar med varandra på samma sätt. De har olika ”rytm”, något jag dock inte går närmare in på här. Ett annat försök att identifiera svårigheterna inom professionsforskningen är utfört av vetenskapsteoretikern Jan Nolin (2008), som identifierar åtta grundläggande problem och dessutom har djärvheten att föreslå lösningar på samtliga.

De ovanstående försöken att inringa och definiera profession ger alla viktiga aspekter av dess speciella karakteristika och dynamik. Problemet med flera av dem är de universaliserande anspråken, vilket också kan kallas ”reduktionism”; man ger en definition som skall gälla oberoende av tid och plats, och det är alldeles för mycket substans i definitionen – t.ex. att alla professioner är uttryck för en kollektiv egoism. Det är snarare så att en profession kan uppvisa vissa egenskaper givet en viss situation och samhällsordning och andra vid en annorlunda tidpunkt och situation.

¹ Denna definition ges en kritisk diskussion i Sciulli (2005: 921 ff).

² Enligt Torstendahl är detta det enda sättet att undvika svårigheten att anglosaxiska och kontinentala länder har olika betingelser för professionella gruppers utveckling: ”Det enda som återstår ... som inte är definierbart endast på engelska, är kunskap.” Kunskap är grundläggande för definitionen, vare sig det gäller att påvisa professioners funktionella eller statushöjande karakteristika.

Vidare bestäms naturligtvis gränsdragningen mellan profession och icke-profession av vilka attribut som betonas. Om vi betonar universitet och högre utbildning så blir yrken med längst utbildning de mest självklara professionerna. Om vi å andra sidan betonar yrkespraktiken och nyttan så närmar sig definitionen hantverkaryrkena, och den formella utbildningen blir inte lika avgörande för professionell status (Krause 1996). Om vi betonar altruismen lär inte vad Gerry Hanlon (1996) kallar de kommersiellt inriktade professionerna, och inte heller vad Osinsky och Mueller (2004) kallar de instrumentella professionerna, ranka högt på professionsstegen – däremot kommer välfärdsstatens professioner, semiprofessionerna, att få högre poäng, och så vidare. Den nuvarande tendensen till splittring inom de flesta professioner mellan vad kan kallas ett skikt av verksamhetsprofessionella och ett annat, organisations- eller ledarprofessionella, kan också leda till omdefinitioner av begreppet profession. Kollegialiteten och autonomin minskar och den externa styrningen ökar, förmedlad av organisationsprofessionella som blir nya länkar mellan politik och verksamhet.

Med andra ord leder olika betoningar av olika definitioner och avgränsningar som leder till att vilka yrken som skall räknas som professioner skiftar. Valet av betoning är kulturellt betingat, t.ex. via "naiva" eller "cyniska" perspektiv på professioner. En mer hållbar definition av profession bör abstrahera från det kulturellt tillfälliga och försöka åstadkomma en "transhistorisk" definition. Nedan följer ett resonemang som leder fram till mitt eget definitionsförslag.

Alternativ definition

De ovanstående definitionerna är mycket allmänt hållna och syftar till att fånga det väsentliga gemensamma i många olika professioner. Samtidigt är det uppenbart att många av dem speglar sin egen samtid, jämför t.ex. de naiva definitionerna under efterkrigstiden och de cyniska definitionerna under 1970-talet; båda typerna är präglade av sin tids kulturella klimat. Frågan är om det är möjligt att ge en "transhistorisk" definition, dvs. en definition som endast tar upp konstanta element och syftar till att vara tids- och rumsberoende. Ett sätt att undvika att inkludera tillfälliga egenskaper i definitionen är att abstrahera, men inte för mycket. I det följande skall jag först ge några synpunkter på vad en definition bör ta hänsyn till och sedan ge mitt förslag.

Profession och universitet. De flesta av definitionerna ovan tar fasta på professioners avhängighet av universitetsutbildning. Denna koppling har emellertid under senare år minskat i betydelse, framför allt på grund av att alltfler yrkesutbildningar införlivats i universiteten, vilket leder till att den tidigare relationen mellan universitetsutbildning och de "sanna" eller "etablerade" professionerna blir mindre entydig. Vidare krävdes tidigare inte universitetsutbildning för etablerade professioner som medicin, juridik eller ingenjörskonst. För det tredje finns det även idag professioner som inte kräver formell universitetsutbildning. Därför menar jag att relationen mellan universitetsutbildning och profession inte

bör betonas alltför starkt - även om professionell utbildning idag oftast förmedlas via universiteten så är detta ingen historisk eller definitionsmässig nödvändighet.

Profession och abstrakt kunskap. Men vad är det då för speciell typ av kunskap en profession besitter? Kognitivt sett utmärks professioner av att de är bärare av kunskapssystem med en stark abstraherande kapacitet. Det betyder att professionella kunskapssystem kan fånga och inkorporera nya problem i kompetensområdet. Abstraktionen innebär också att de kan skapa och monopolisera nya problemområden. Andrew Abbot menar att den avgörande skillnaden mellan en profession som t.ex. civilingenjörer och bilmekaniker är just de förras abstraherande förmåga: "If auto mechanics had that kind of abstraction, if they 'contained' the relevant sections of what is presently the engineering profession, and had considered taking all repair of internal combustion engines on abstract grounds, they would, for my purposes, be a profession" (Abbott 1988: 7-8). Samtidigt, bör det tilläggas, får den abstraherande förmågan inte drivas alltför långt, jämför t.ex. filosofernas position idag. Kunskapssystemen bör befinna sig på en optimal, "lagom", praktiskt relevant abstraktionsnivå. Optimalt abstrakta system gör det möjligt att utvidga kompetensgränserna och införliva nya och gamla problem på ett förtroendefullt sätt.³

Detta formella perspektiv på kunskap tycks dock inte vara tillfyllest. Frågan om professionella yrkens skilda status och prestige vad avser kunskaper är tveklöst kulturellt avhängigt och handlar om substantiella frågor och är därmed tillfälliga. Frågor om status- och prestigeskillnader mellan professioner kräver att man fokuserar själva ämnet och innehållet i olika kunskapssystem. Professioner som sysslar med vad kan kallas centrala kulturella frågor tycks ha högre status än andra. (Djur är inte lika viktiga som människor, därför har medicinare högre status än veterinärer.) Att ta hänsyn till att vissa professioner behandlar områden som rör hälsa, liv och död kan bidra till att förklara varför vissa professioner haft högre status i vissa tider; medicin idag, prästerskapet i andra tider och samhällen, eller officerare i länder som är i krig eller utsätts för yttre hot. Maktförhållanden och situation bestämmer vilka värden och vilka kompetenser som uppfattas som de viktigaste i ett samhälle under en viss period, vilket i sin tur påverkar statusordningen mellan professioner.

³ Man kan stanna här vad avser kunskapssystemens egenskaper, men också gå ett steg till och säga att det måste röra sig om säkerställd kunskap. I det senare fallet blir kopplingen mellan profession och universitet självklar. Exempelvis hävdar Steven Brint (2001) i sin definition att en sådan koppling är nödvändig, eftersom informations- eller upplysningsyrken i allmänhet inte bör räknas som professioner. Men frågan är alltså om universitet och högre utbildning skall ses som en konstant eller en variabel.

Profession och osäkerhet. Detta för över till den ideologiska, subjektiva eller psykologiska motsvarigheten till kognitiva abstraktioner. Professionell status är relaterad till den kulturella uppfattningen eller perceptionen av professioner, vilket i sin tur länkat till ett annat typiskt professionsattribut; den mängd osäkerhet en profession behandlar.

Det moderna samhället kallas inte bara ett kunskapssamhälle utan också ett risksamhälle. Osäkerhet karakteriserar det moderna livet, och anlitaandet av professionella ses som ett sätt att minska densamma, vare sig det gäller hälsa, ekonomi eller intima relationer. Här framträder bilden av den professionelle som "hjälte". Det finns en optimal balans mellan osäkerhet och teknikalitet, som kan uttryckas i en kvot, en O/T relation. Om kvoten är för hög innebär det en alltför hög osäkerhet; professionen ifråga brister i prestanda och kommer inte att kunna skapa förtroende för sin verksamhet. Om kvoten blir för låg, verksamheten är mekanisk och lätt kan läras ut så kan den också lätt övertas av andra yrkesgrupper eller utföras av lekmän. I den rätta balansen mellan teknikalitet eller rutinisering och risk framstår den professionelle som en person som med sina kunskaper kan betvinga det för klienten okända: "När utövaren kan förmedla en känsla av säkerhet gällande det okända kommer han/hon att vara i den starkaste positionen" (Collins 1975: 343).

Profession och autonomi. Professionellt yrkesutövande karakteriseras av utrymme för att fatta självständiga beslut i en rad frågor. Autonomi kan därför innebära flera saker, innehålla olika aspekter av praktiken. En typ av "relativ" autonomi gäller förutsättningarna för verksamheten, t.ex. i ekonomiskt eller politiskt avseende, en annan organiseringen av professionens arbete. Dessa villkor och styrningsformer bestämmer graden av autonomi i förhållande till externa intressen och makthavare. En tredje form kan kallas intern autonomi och gäller innehållet i den professionella praktiken. (Exempelvis lär inte en hälso- eller socialminister försöka styra en hjärnkirurgs arbete vid operationsbordet, medan en skolminister kan anse det legitimt att styra skolans inre arbete, lärarnas didaktik, kunskapsinnehåll med mera.) Autonomi och diskretionen kan alltså begränsas på olika sätt och såpass mycket att det kan bli tveksamt att använda begreppet profession. Professioners autonomi varierar och är "relativ".

Profession och förtroende. Framgångsrika professioner åtnjuter ett starkt förtroende som är baserat på en allmän uppfattning om verksamhetens betydelse och svårigheter. Här är den rätta platsen att föra in professionella attribut av den typ vi mött ovan. Förtroenderelationer backas upp och bevaras av de flesta professioners framhävande av en strikt yrkesintegritet, diskretion och andra disciplinerande mekanismer, och genom betoningen av kollegialitet och altruism (Molander och Terum 2008).

Det finns ett mått av rituellt verklighetsskapande i den professionella verksamheten. Detta betyder också att endast andra professionella anses kapabla att korrekter bedöma den enskilda utövarens kompetens. Och det är därför förtroendet för

kåren som helhet är viktigt för en profession. Förtroendet underbyggs genom betoningen av en sträng yrkesintegritet och av inrättandet av etiska kommittéer, samt naturligtvis av en allmän kollegialitet. (Kritik av enskilda utövare tenderar att hota förtroendet för kåren som helhet, därför föreligger två alternativ vid exempelvis enskilda skandaler; behårt försvar eller uteslutning.)

Profession och organisation. Professioner är organiserade på något sätt. Hur de är organiserade – vertikalt och hierarkiskt, horisontellt, egalitärt och kollegialt – kan inte användas som kriterium eftersom historien visar att formerna är mycket skiftande. Anglosaxiska professioner har vanligen en organisatorisk struktur som skiljer sig starkt från de kontinentala föreningarna som är mer av fackföreningskaraktär. Professioner kan uppstå och vidareutvecklas utifrån enskilda initiativ och partnerskap men också skapas och formeras utifrån, vanligen av stat, kommun eller landsting genom att passas in i en större byråkrati. Organisatoriskt sett kan men behöver inte en profession utgöra en organisation för sig.

Profession och utbytbart. Den kollektiva strategin att betona kårens färdigheter och kompetens, och inte skilja mellan enskilda utövare, innebär att det durkheimiska begreppet *utbytbart* är centralt; i princip är vilken utövare som helst inom kompetensområdet kapabel att utföra uppgiften ifråga. Arbetsdelningen och specialiseringen inom en kår motverkas således av den ”mekaniska solidaritet” som är baserad på utbytbart och sammanhållningen mellan kolleger.

Professioner som förmedlare av kunskapssystem. Förtroende är som påpekats avgörande för en profession eftersom det utgör själva det kitt som binder samman den professionelle med klienterna, eller med det övriga samhället. Som Anthony Giddens hävdar är ett av modernitetens viktigaste karakteristika att förtroende för traditioner ersatts med förtroende för abstrakta kunskapssystem, representerade av professionella. Dessa utgör tillgångspunkter. Precis som prästen har tillgång till Guds tankar har läkaren tillgång till det medicinska kunskapssystemet och därmed får ”klienten” indirekt tillgång. Man kan alltså också säga att professionella är förmedlare mellan klienter eller lekmannen och abstrakta kunskapssystem.

Ovan har jag tagit fasta på följande karakteristika: 1. Abstrakt kunskap, 2. Osäkerhet/risk (O/T) relationen, 3. Förtroende, 4. Utbytbart, 5. Tillgångspunkt, och får följande något klumpiga definition i en mening:

Professionella yrken är i något avseende organiserade, relativt autonoma bärare och förmedlare av samhällligt sanktionerade, abstrakta kunskapssystem som ger dem förmågan att utföra handlingar som uppfattas som svåra, skickliga och värdefulla av allmänheten/klienten.

Där allmänheten/klienten kan stå för en patient eller annan enskild person, men också för en statlig organisation, ett privat företag eller samhället i stort.

Fördelen med denna definition är att den inte yttrar sig om professionellas mo-

tiv, intressen eller strategier. En profession bör inte definieras som altruistisk eller som driven av egenintresse; sådana attribut är konjekturrella, variabla. Det gäller även grad av organisering; vissa professioner, som t.ex. läkare, har länge haft starka yrkessammanslutningar medan andra, t.ex. ingenjörer, inte varit särskilt väl organiserade. Jag har även utslutit universitet eller högre formell utbildning. Det är visserligen en egenskap med lång empirisk giltighet och som klart befrämjat allmänhetens värdering av professioner, men likafullt bör formell utbildning ur historiesociologiskt perspektiv ses som en variabel, bland annat på grund av professioners koppling till forna tiders handverkarskrån.

Samtidigt bör det åter betonas att det inte går att ge en knivskarp definition av profession. Det är precis som med begrepp av typen klass, statusgrupp, paradigm eller dylikt inom samhällsvetenskaperna. Som Paul Feyerabend skriver är dessa ”komplikerade historiskt-antropologiska fenomen som vi inte riktigt förstår”, och de behöver undersökas, men det kan hämma forskningen att ge dem alltför exakta definitioner på förhand (Feyerabend 1975: 269).

Avslutning: Det professionella landskapet

Efter det att en definition har formulerats finns det en mängd olika sätt att konkretisera begreppet profession. Det kan naturligtvis ske genom forskning om enskilda professioner, och det finns idag en mängd disparata, oftast kvalitativa studier av enskilda professioner. Det föreligger dock få, om några, försök att empiriskt studera det professionella landskapet i dess helhet. En sådan studie bör förberedas genom att först särskilja typer av professioner i ett kategoriseringsschema (Brante och Olofsson, kommande). Här följer ett förslag, en matris (fig. 1), i vilket professioner kan placeras. Matrisen är konstruerad utifrån två axlar, en horisontell och en vertikal:

	Eстетik	Kommunikation	Teknik	Ekonomi	Hälsa	Soc Integration
Klassiska prof.						
Semiprof.						
Preprof.						
Vetenskaplig forskning och undervisning						

Figur 1 Förslag till kategoriseringsschema för professioner.

Längs den horisontella (eller synkrona) axeln urskiljes sex professionella fält (där fält skall förstås i Bourdieus mening): estetik,⁴ kommunikation, teknik, ekonomi, hälsa, social integration (inkl. juridik). Jag går av utrymmesskal inte vidare in på definitioner av dessa, men låt mig göra tre påpekanden. För det första är ”vetenskaplig forskning och utbildning” ytterligare ett professionellt fält. Eftersom det också är en förutsättning för andra fält har det en dubbel roll, det är därför Harold Perkin (1969) kallar universitetslektorer för ”the key profession”. För det andra urskiljer jag fältet ”estetik” i stället för det vanligare men alltför allmänna begreppet ”kultur” för att beteckna det fält som innefattar konstnärliga professioner som litteratur, måleri, skulptur, design. För det tredje handlar fältet social integration om mänsklig normalitet, och därmed avvikelse. De två primära avvikelseformerna är idag kriminalitet och mental störning. Därför inkluderas yrken som domare, advokater, lagstiftare och kriminalvårdsexperten i denna domän, men också psykiatriker, psykologer, terapeuter. Det skulle eventuellt kunna delas i kategorierna social ordning och social integration.

Den vertikala (eller diakrona) axeln innehåller tre skikt, segment, eller generationer av professionella:

Klassiska professioner. Dessa är de traditionella prototyperna som diskuterats ovan, och det är härifrån definitioner och listor på sociala attribut som professioners typ av organisering, etik med mera emanerar. De organiseras främst under 1800-talet, men har en betydligt längre historia.

Semiprofessioner. Dessa expanderar kraftigt under efterkrigstiden och är kopplade till välfärdsstatens trygghets- och välfärdssystem. De införlivas i universitetsvärlden genom längre institutionaliserad utbildning och forskningsöverbyggnad; sjuksköterskor genom omvårdnadsforskning, socionomer genom forskning i socialt arbete, lärare genom pedagogik och utbildningsvetenskap, bibliotekarier genom biblioteksvetenskap. Sentida yrken med professionella ambitioner som också tillhör välfärdsstatsgenerationen är poliser och personalvetare. I sina moderna former är semiprofessionerna byråkratiskt skapade och inplacerade i större organisationer.

Vad skiljer då semiprofessioner från de klassiska professionerna? Inte heller detta går jag närmare in på här, men några typiskt tillfälliga attribut, ett antal gradskillnader som tillsammans ger en avsevärd skillnad *för närvarande*, är:

- Medan de klassiska professionerna tillhör de högre mellanskikten tillhör semiprofessionerna ”mellan-mellanskikten”.
- Semiprofessionerna är i större utsträckning organiserade som traditionella fackförbund.

⁴ David Sciulli (2007) försöker i en fascinerande historisk analys av professioners ursprung visa att *Académie Royale de Peinture et de Sculpture*, grundad 1648, var den första professionen.

- Semiprofessionerna har lägre autonomi i förhållande till både politik och andra professioner, de är betydligt mer styrda.
- Semiprofessionella är fler i antal; de expanderar starkt i och med uppbyggnaden av välfärdsstaten.
- Utbildningen för semiprofessionella är inte lika specialiserad utan i större utsträckning tvärvetenskaplig.

Den sista punkten innebär att semiprofessionerna är omgärdade av en mängd hjälpämnen som förser dem med en teoretisk bas. Det är här ämnen som sociologi och psykologi har en viktig funktion, idag tillsammans med medicin, speciellt diverse neurovetenskaper, kognitionsforskning med mera.

Ett annat utmärkande drag är att de i och med universitetsanknytningen innehåller en karakteristisk spänning. Denna går mellan den akademiska och den praktiska sidan av ämnet. Samtliga ämnen innehåller personer som menar att det är väsentligt att ständigt förbättra och öka teoriansknytningen, utvidga forskningen inom ämnet och så vidare, och å andra sidan personer som menar att det är den praktiska yrkeserfarenheten som är den bas på vilken ämnet ifråga måste vila (Brante 2003: 171ff).

Semiprofessioner tillhör oftast den offentliga sektorn och de erhåller inte höga samhälleliga belöningar (status och löner). På grund av det senare blir det möjligt att "rädda" föreställningen om "altruism" och "kall" som centrala professionella attribut; kanske motsvarar dagens semiprofessioner vad många forskare ansett vara utmärkande för de klassiska professionerna under 1800-talet. (För övrigt vill jag upprepa att ordet semi kan ge felaktiga associationer – ett annat begrepp för detta segment vore önskvärt. Dessutom är det teoretiskt fullt möjligt att inte använda läkare och advokater som arketyper för definitionen, utan att i stället utgå från exempelvis sjuksköterskor, varvid de klassiska professionerna blir mer marginella.)

Preprofessioner. Under senare tid är det möjligt att urskilja en tredje generation av professionella strävanden (Brint 2004, Olofsson 2009). De utgörs av den flora av yrken och utbildningar som idag forskningsanknyts och institutionaliseras vid de högre lärosätena, framför allt vid de nya högskolor och universitet som definierar sig som professionslärosäten (Borås, Malmö, Växjö, liksom förebilden Senter for profesjonsstudier i Oslo, men också vid de äldre universiteten). Några exempel är forskollärare, fastighetsmäklare, fritidsledare, systemanalytiker, dataprogrammerare, investeringsrådgivare, biomedicinska analytiker (tidigare lab. assistenter) men även områden som turism, idrott, kost, design, information, miljö, IT-service, nya media, textil, estetik, för att bara nämna några yrken som idag åtnjuter universitetsutbildning, forskning och i en del fall egna professurer.

Två gemensamma villkor för deras möjligheter är:

- Velfärdsstaten har upphört att expandera, den offentliga sektorn byggs inte längre ut utan tenderar att privatiseras.
- En allmän nyliberal ideologi och politik, som betonar marknadens betydelse och vill stimulera entreprenörsanda och privata initiativ till nyföretagande.

Generellt sett innebär detta att de primära avnämarna inte längre återfinns i den offentliga sektorn utan på marknaden. En uppgift för dessa professioner i vardande är därför ofta att skapa en marknad för den speciella kompetensen. Många av dessa professioner erbjuder kvalitetsprodukter och/eller kompetens i vinstsyfte, inte service till det allmänna bästa under velfärdsstatens paraply, och kompetensen garanteras genom universitetsanknytningen.

Trots dessa gemensamma villkor utgör preprofessionerna naturligtvis en mycket heterogen grupp. En del av dem är svar på de nya kompetenser som krävs på grund av ny teknologi, andra strävar att nischa in sig inom redan etablerade områden eller skapa nya nischer för sina varor och tjänster. Många av dem är också tämligen oorganiserade så här långt. För närvarande ser vi många entreprenörer i mindre delägarskap, professionell service, "flexibla, kunskapsbaserade organisationer" som antar expertroller. En del av de nya initiativen kommer förmodligen att misslyckas medan andra kommer att kunna slå rot och etablera en tredje generation av professioner. (Man bör komma ihåg att även medicin och ingenjörskonst en gång var preprofessioner.) Detta kommer i sin tur att påverka den allmänna uppfattningen av professioner och återspeglas i nya försök att avgränsa och definiera begreppet profession.

Relationen mellan de tre professionsgenerationerna skall inte bara tänkas lineärt eller funktionellt – t.ex. att de klassiska professionerna kommer först och att de andra är på väg mot det målet. Det kan mycket väl vara så att en preprofession så småningom når de högsta värdena vad avser attribut som status, inkomst, formell kunskap. Så relationen mellan generationerna idag bör kanske snarare avbildas som en triangel, inte längs en linje.

Genom en övergripande och i synnerhet jämförande kartläggning och analys av denna kortfattat presenterade modell skulle professionsforskningen kunna ta nya steg. Definitioner av professioner skulle kunna nyanseras, och relationerna mellan olika professioner samt mellan professioner och det övriga samhället kunna preciseras. Forskning av detta slag vore säkerligen även välgörande för högskoleutbildningen och för utvecklingen av nya professioner.

Referenser

- Abbott, A. (1988). *The System of Professions*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Brante, T. (2003). Konsolideringen av nya vetenskapliga fält – exemplet forskning i socialt arbete. I *Socialt arbete. En nationell genomlysning av ämnet*. Höskoleverket och FAS.
- Brante, T., Olofsson, G. *The Professional Landscape*. Forthcoming.
- Brint, S. (2001). Professions and the 'Knowledge Economy'. *Current Sociology*, Vol. 49.
- Brint, S. (2004). The rise of the 'practical arts'. I Brint, S. (red.): *The Future of the City of Intellect*. Stanford: Stanford University Press.
- Burrage, M., Jarausch, K., Siegrist, H. (1990). An actor-based framework for the study of professions. Burrage, M., Torstendahl, R. (red.) *Professions in Theory and History*. London: Sage.
- Collins, R. (1975). *Conflict Sociology*. New York: Academic Press.
- Dingwall, R. (2004). Professions and social order in a global society. *redie Vol. 6, No. 1*. [<http://redie.uabc.mx/vol6no1/print-contents-dingwall.html>]
- Evetts, J. (1999). Professions: changes and continuities. *International Review of Sociology*, March 1.
- Evetts, J., Svensson, L. (2008). Professional work in Europe: Concepts, theories, and methodologies. *European Societies*, Vol. 10, No. 4.
- Feyerabend, P. (1975). *Against Method*. London: Verso.
- Fournier, V. (1999). The appeal to professionalism as a disciplinary mechanism. *The Sociological Review*.
- Freidson (1986). *Professional Powers. A Study of the Institutionalization of Knowledge*. Chicago: Chicago University Press.
- Freidson, E. (1999). Theory of professionalism: method and substance. *International Review of Sociology*, March 1.
- Gouldner, A. (1979). *The Future of Intellectuals and the Rise of the New Class*. London: McMillan.
- Hanlon, G. (1999). The changing nature of professionalism and the fracturing of the service class. *International Review of Sociology*, March 1.
- Johnson, T. (1972). *Professions and Power*. London: McMillan.
- Johnson, T. (1995). Governmentability and the institutionalization of expertise. I Johnson, T., Larkin, G., Saks, M., *Health Professions and the State in Europe*. London: Routledge.
- Krause, E. (1996). *Death of the Guilds: Professions, State, and the Advance of Capitalism, 1930 to the present*. New Haven: Yale University Press.
- Larson, M. (1978). *The Rise of Professionalism*. Berkeley: Berkeley University Press.

- Larson, M. (1990). In the matter of experts and professionals, or how impossible it is to leave nothing unsaid. I Torstendahl, R., Burrage, M. (red.), *Professions in Theory and History*. London: Sage.
- Millerson, G. (1964). *The Qualifying Association*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Molander, A., Terum, L. (red.) *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Murphy, R. (1988). *Social Closure*. Oxford: Clarendon Press.
- Nolin, J. (2008). In search of a new theory of professions. *Science for the Professions, Report No 4*, University of Borås.
- Olofsson, G. The coming of the pre-professions: A third stage of professionalization. Forthcoming.
- Osinsky, P., Mueller, C. (2004). Professional commitment of Russian provincial specialist. *Work and Occupations*, Vol. 31, No. 2.
- Parkin, F. (1979). *Marxism and Class Theory. A Bourgeois Critique*. London: Tavistock.
- Parry, N., Parry, J. (1973). Social closure and collective social mobility. I Scase, A. (red.), *Industrial Society: Class, Cleavage and Control*. London: Allen & Unwin.
- Parsons, T. (1964). *Essays in Sociological Theory*. New York: The Free Press.
- Perkin, H. (1969). *The Key Profession*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Perrow, C. (1980). The Organizational Society. I Salaman, G, Thompson, K (red.), *Control and Ideology in Organizations*. Milton Keynes: The Open University Press.
- Sciulli, D. (2005). Continental sociology of professions today: conceptual contributions. *Current Sociology* Vol. 53 (6): 915-942.
- Sciulli, D. (2007). Paris visual Académie as first prototype profession. *Theory, Culture & Society*, Vol. 24 (1).
- Scott, W. (2008). Lords of the dance: professionals as institutional agents. *Organization Studies* Vol. 29 (02).
- Siegrist, H. (2002). Professionalization/professions in history. *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*. Amsterdam: Elsevier Science.
- Sullivan, W. (2000). Medicine under threat: professionalism and professional identity. *Canadian Medical Association Journal*, 162 (5).
- Torstendahl, R. (1990). Essential properties, strategic aims and historical development: three approaches to theories of professionalism. I Burrage, M., Torstendahl, R. *Professions in Theory and History*. London: Sage.

Self reflection and the University of Professions

JAN NOLIN | *Docent and university lector Library and Information Science
University of Borås*

It is common, when working with theory of professions, to start from a meta-position of generalised reflections aimed at generic classical professions. In this article I am instead concerned with theoretical support for localised strategies. More specifically: the local site of a University of Professions. The text follows on an earlier work in which I discuss certain problems involved in traditional theory of professions (Nolin, 2008). One of the specific outcomes of such a discussion is to create a theoretical space for more localised theoretical projects that can support strategies in a more hands on manner.

The most fundamental issue for the University of Professions is the search for an effective balance between academic and practical skills. As Grimen (2009) thoroughly discusses this in another chapter, I will not go further into this here. Although I sense that we are in disagreement concerning some fundamental positions. I agree with the main thrust of his argument: the importance of maintaining a critical distance. However, from my perspective, critical distance and symbiotic closeness are equally important and there is no intrinsic conflict in upholding both values. I once again refer to my earlier text for a fuller elaboration of this position (Nolin, 2008). Hopefully, the text by Grimen and my own can complement each other. Grimen discusses the relationships between the University of Professions and professions. My focus is on the strategic problems within the University of Professions, how different parts are connected to each other in a congruent strategy. The aim of this text is therefore to contribute to a strategy of self reflection.

In the following, I will deal with three issues that I see as vital for a local strategy at the university level in general and for University of Borås in particular:

1. The meeting of top-down and bottom-up visions and initiatives.
2. Societal actors that we should interact with.
3. Supporting the further development of the central vision.

These three issues are intrinsically linked. Although there are other local issues to deal with in supporting the development of a University of Professions, I consider these fundamental. This text concludes with a series of questions aimed at increasing the level of self reflection within different departments connected to various professions.

The meeting of top-down and bottom up visions and initiatives

Usually, when a University of Professions is conceived as a strategic idea, it has a history as both centralised idea and as diverse initiatives at lower levels (departments). As the strategic idea develops, there is need for a process of coordination. The University of Borås consists of six departments, each of them educating one or more professions. For every profession, there is a different identity and history within the department of developing distinct strategies for support.

If we had worked with a classical definition of a profession, such as suggested by Greenwood (1957), Parsons (1964) or Millerson (1964), we would be interested in straightening out these differences. Classical professions such as doctors and lawyers would serve as role models and the aim would be to produce strategies for supporting all professions to make them more similar to the classical professions. There would also be concern with the communication of strategies for establishing and maintaining so-called “market shelters” (Freidson, 1994; Timmermans, 2008). We should aspire to the epistemic monopoly of the classical professions.

Another kind of problem would appear if our starting point was the “power approach” that has ruled theory of professions since the 1980s (Larson, 1977; Johnson, 1980; Freidson, 1983; Freidson, 1994; Hanlon, 1998). We would then be concerned with establishing a healthy distance between Academy and profession. This perspective also suits traditional university education in which the student is schooled within an academic subject, rather than within a profession. For instance, students can receive a degree in Library and Information Science rather than Librarianship, even though that is the targeted profession. The shift to a University of Professions should, however, imply a different perspective relating to professions.

Yet another kind of problem appears if we avoid a definition, something which is remarkably trendy in the literature. One strategy of doing this is to emphasise the concept of professionalism (Evetts, 2003; Freidson, 2001). As a result, no guidelines are given for achieving professional status. This, in turn, reinforces the strong positions of the classical professions and the weak positions of the so-called “semi-professions”. The end result is that theory of professions fails to supply directions for attaining professional status. It becomes very strange to attempt to develop a University of Professions without having access to a sophisticated definition of the concept of “profession”.

However, by building on a definition of professions as suggested by Brante (2009, this volume) or in my own development of theory of professions (Nolin, 2008), we recognise professions as valid even if they pursue a wide variety of different identities. As Brante argues, different professions will rate high or low depending on the type of service to society that is seen as relevant. From such a standpoint we could acknowledge that different professions need to develop according to separate trajectories depending on the type of service they provide.

The implication of this shift in definition is crucial for an understanding of the strategies produced by the university leadership. The task at hand is *not to* streamline educational programs at the different departments so that they mirror each other according to different variables. Instead, with a broad and heterogeneous definition of what a profession is, we must encourage diversity at the programme level. From this perspective, educational programs should mirror the characteristics and needs of the individual profession rather than a centralised/generic vision. At the same time, we cannot avoid the issue of definition and a series of tightly linked questions: What is a profession? What is a University of Professions? How do we create a congruent vision and strategy for this diverse set of professions?

When pursuing the last question, I feel that it is necessary to create a process for exchange of experiences built on mutual respect. There are actually four such processes involved for the University of Professions in the continued work in developing visions and strategies.

The first of these is the most fundamental. It involves a thorough interaction between the educational program, the students and the profession.

The second process is the one most easily missed and in focus in this paper. It concerns an increased self-awareness of current work and thinking concerning different professions. We need to be self reflective in order to obtain a better grasp of the research and education provided for the professions. Following this, explicit and implicit strategies can be put on paper.

The third process involves communication between departments and programs, exchanging experiences and learning from each other.

The fourth process, finally, concerns the university leadership becoming involved in information gathering. This process should lead to an increasingly more sophisticated central understanding of the diversity of professions involved and our strategies for supporting them. Included in this process is also a communication of centralised visions and strategies.

I will further on in the text go more into the second of these processes: increased self-awareness through reflection. For the moment, I will emphasise that the initiation of the second, third and fourth process depends on leadership initiatives. The leadership can actually for a time be laid-back concerning strategic work if they only start by establishing the second and third processes. If successfully pursued, further visions and strategies can be produced based on a sophisticated understanding of the professions involved and their specific needs.

Societal actors that we should interact with

Different interesting aspects are bound to develop as we start taking inventory of our external activities. One of these may be that we find ourselves interacting with non-professionals and other types of professions than those that we educate.

If we are to be a University of Professions, it seems reasonable that our external activities are focused specifically on “our” professions. However, each department will have a long tradition of interacting with other actors. A strategic position regarding such contacts is essential for developing the idea of the University of Professions. What are, then, our other external contacts?

- Usually, there is some interaction with those *employing* our professionals. This is necessary since we need to take inventories of the kind of knowledge, skills and competencies that are in demand in the labour market and in which ways these needs are changing.
- For the same reasons, we often investigate the *clients* of our professionals, such as library visitors, schoolchildren or buyers of textile products.
- We also frequently have contact with *policymakers* who are involved in regulations that impact the work situations of our professionals.
- There are also *associations, agencies, fundgivers* etc that we interact with.

It would seem to be necessary to uphold contacts such as these to maintain the quality of interaction with the professions. Thereby, we often find ourselves in “win-win” situations as our goal is to improve the quality of our educational programs. As this increases the service to society and makes our students better fit the needs of the labour market, everybody wins.

I am here arguing for the importance of continued “contacts of contextual importance”. At the same time these contacts should not develop separate from our main communicative task, that of relating to the professions themselves. This also links to the discussion within the seminar series on research *on* professions, *for* professions and *with* professions.

I see it as vital that the different departments scrutinise and clarify the purposes of various activities aimed at contacts of contextual importance. In my mind, some strategies are not functional for a university with our vision. For instance, it may easily become the dominating strategy to interact with those employing our students. This is tempting since these quite often are financially strong actors. We can also fall into the trap of focusing too much on clients. It is fruitful to take a good look at collected external activities and divide them into professional contacts and contacts of contextual importance.

Constructing a united vision for different professions

I suggested earlier that we should abandon the old and restricted idea of professions for a broader and more inclusive concept. Given this, how can the University of Professions produce a congruent vision relating to this diversity? There is a risk of vision and practice going in different directions. There must, so to speak, be a balance between directions and ideas flowing from the “top-down” and “bottom-up” directions. If the university is dominated too much by a top-down vision, then educational programs may become similar and congruent with this vision, but be lacking in adapting to the specific needs of individual professions. Similarly, with too much of a bottom-up movement, individual educational programs will move in separate trajectories and the University of Professions will evolve into a collection of heterogeneous activities wholly adapted to the individual professions.

The dilemma is highly relevant for the University of Borås. The strategy, so far, has been to allow the departments freedom to adapt to the specific needs of individual professions. As a result, the six departments have developed different strategies for development of educational programs, and research. While this is very rewarding, there is a negative side to it. We know very little about what goes on in other departments than our own. We lack a common frame of reference, shared theoretical concepts and an exchange of ideas that build on our individual experiences.

I have earlier in the text promoted the establishment of a process of exchanging experiences. This is one way to create greater coherence among the different parts of the University of Professions. The following is an attempt at creating a working material, a tool for part of such a process. This tool consists of a large number of questions derived from the eight problems identified in Nolin (2008).

This tool is foremost a method of taking inventory, thereby increasing self-awareness of the kind of practices we are involved in and in what directions we intend to develop. It is therefore an instrument for the process concerned with self-awareness and self reflection. Once a considerable amount of self understanding has been attained, it becomes possible to move to the next level: a process of exchanging experiences.

Although each department educates very different types of professions, all could ask the same kind of questions in order to promote a similar kind of self reflection. Strategies for developing the professions will, on the other hand, be specific for that particular profession. In this way, we find a combination of a common foundation and a heterogeneous development that builds on the specificities of different professional practices. The end result is hopefully one of increased unity concerning the kind of self reflection and ideas for development that underpins both research and work on individual educational programs.

Research for the professions

One way of finding more unity is to create an agreement at the University of Borås on what constitutes a viable strategy for research on/for/with professions. My suggestion is to promote a balance between three different kinds of research ventures. The object of them all is to improve on the quality of professional practice. Different types of improvement require various kinds of distance/closeness to professional practice. The following typology has been discussed in the seminar series:

Research on professions: the profession is the object of study and the aim is to contribute to a research based understanding of professions in general and selected professions in particular.

Research for professions: research assignments with the object of producing knowledge that is valuable for professional practice.

Research with professions: research planned and executed in collaboration with members of the profession.

Arguably, we would need all three types of research ventures. Most importantly there is a need for a flow of communication between various projects. In addition, there should be active communication with the profession in all three types.

In order to aggregate a strategy that is valid for all our different professions, we could build on self reflection from representatives of all departments. We need to know what research is ongoing and what kind of research (results) are in demand:

1. What kind of research on professions do you perform?
2. What kind of research for professions do you do?
3. What kind of research with professions are you involved in?
4. In which kind of research are the boundaries between these vague?
5. What procedures of interplay between these do you have?
6. In which ways, if any, do you find a theoretical understanding of professions useful for any of these research ventures?
7. What kind of research is in demand by professions (on/for/with)?
8. How can you develop the quality of professional practice through the research that you perform?
9. How could interdisciplinary research further an understanding of the professions?
10. What is the character of interdisciplinary research relating to the professions?

In the following, I will build on the eight problems of theory of professionals in order to generate questions that could be helpful for understanding the identity and needs of individual professions as well as the identity and output of individual educational programs.

Eight problems

The eight problems I identified in my earlier text (Nolin, 2008) were:

- the heterogeneous problem
- the conceptual problem
- the tainted problem
- the impact problem
- the status problem
- the power problem
- the paradigm problem
- the competition problem

For a discussion on these, see my report. In the following, I have grouped these together two and two and generated a number of questions that could serve as a basis for self reflection and development.

The heterogeneous problem and the conceptual problem

The heterogeneous problem and the conceptual problem both deal with the ideal of accepting a wide but still distinct definition of what the profession is. It also concerns the process of supporting distinct skills and an identity that is appropriate for the tasks that the professions work with. In her dissertation on the profession of architects, Grange (2005) developed the concept of “collective self-confidence”. I find this a useful concept in describing an important dimension in what we communicate to our students; a sense of both being part of a professional group and finding a string of positive values related to it. The questions are:

1. How do you define “profession”?
2. Do you find the definition by Brante (see earlier chapter in this volume) acceptable and/or of use?
3. Would you rather promote an alternative definition?
4. What characterises your professions?

5. What sets these professions apart from other professions?
6. What sets them apart from other occupations that cannot be described as professions?
7. What other professions have served as role models in the development of your professions?
8. Have these been adequate role models?
9. What kind of professional identity is communicated to your students?
10. How can you strengthen a “collective self-confidence”?

The tainted problem and the impact problem

The tainted problem and the impact problem both deal with professions producing a valuable service to society while maintaining a self reflective position, being aware of the particulars of the value produced. This also relates to the idea of “collective self-confidence”. The questions are:

1. In which ways does each of your professions produce an added value to society?
2. How do you communicate to the students the benefits of their occupation?
3. What kind of moral codes are communicated to the students about the benefits that their profession brings to society?
4. How can you improve the educational programs, increasing the quality of the service to society that the professions give?
5. How can you create an added value concerning the work with alumni and professional associations in order to make them continuously develop a service to society?
6. What kind of autonomy does and should these professions have?

The status problem and the power problem

The status problem and the power problem both deal with professions as an elite form of occupations. Relevant questions would seem to be:

1. What kind of status are your professions invested with?
2. Is this position appropriate?
3. Do we need to develop strategies for increasing societal status?
4. Looking at the specific professional practices that you educate for: what moral issues are involved?

5. How do your professions wield power over other occupations/professions and clients?
6. Are there any problems involved with this power and status?
7. In which ways is it necessary for your professions to wield power?
8. What could and should be the limits of this power?
9. How can the educational program help students reflect upon power and status?
10. How can the educational program help students understand and evaluate different alternative actions in power laden situations?

The paradigm problem and the competition problem

The paradigm problem and the competition problem both deal with the tendency to build up a knowledge base from the vantage point of a limited perspective and then establish power over a certain domain of knowledge in society, excluding other occupations. A strategy for dealing with these problems is to identify and promote ways of collaboration rather than competition. The questions are:

1. Does the traditional knowledgebase of the educational program need to be complemented by perspectives from other disciplines?
2. In which ways are the students given training in the skill of alternating between different perspectives?
3. Which kinds of added value could other disciplines supply to your students?
4. In which ways are the students given training in reflecting about the limitations of their main disciplinary perspective?
5. Which occupations do the professions compete with and what is the character of this competition?
6. What do you teach your students about this competition?
7. What elements of collaboration are involved in this competition?
8. What occupations do the professions collaborate with?
9. What is the character of this collaboration?
10. How does the educational program support collaborative skills among students?

Concluding discussion

This article has discussed a series of problems of strategic importance in developing a University of Professions. Together with the work by Grimen (2009), in another chapter, I am confident that some of the most fundamental issues have been identified. The lively discussion on the concept of profession developed by Brante (2009), also in another chapter, is useful for understanding the broad range of available professions. Following this, it should be reasonable to allow different professions to develop quite separate strategies for increasing the quality of their professional service.

My main point has been to argue for the establishment of a formal process for exchanging experiences. This can actually be seen as four separate processes. I have crafted a series of questions as working tool for the second of these: creating self-awareness of existing professional support. The questions are based on my earlier theoretical work.

The model from which I have been working builds on the symbiotic win-win relationship between the educational program and the professions. It is important to note that this entails a dramatic shift away from a traditional, power approach theory of professions. According to such a perspective, intimate collaboration would be regarded as suspect. Professions would be seen as self-serving institutions seeking market shelters, increased status and strengthened structures of power. From this perspective, any close collaboration results in Academy becoming part of the problem.

However, from my perspective Academy is already part of the problem. As we are responsible for educating and shaping professionals we have a prime responsibility for the power issue as it manifests itself in society. By being responsible for the education of professionals we can also make adjustments so that issues of power are handled with greater responsibility. If we successfully can shape collaborative rather than monopolising professionals, many of the main elements of the power critique becomes obsolete.

I have in different ways argued for balanced flows of information between the different parts of the University of Professions. From this, hopefully, we will as a collective develop increased respect and understanding for the diversity of professions. These strategies can also be congruently hooked up into the continued development of a central vision within the University of Professions through the four processes of exchanging information outlined in this paper.

References

- Brante, T. (2009). Vad är en profession? Teoretiska ansatser och definitioner. Publication in this volume.
- Evetts, J. (2003). The sociological analyses of professionalism: Occupational change in the modern world. *International Sociology*, 18, 395-415.
- Friedson, E. (1983). The theory of the professions: the state of the art. In R. Dingwall & P. Lewis (eds.), *The sociology of the professions*. London: Macmillan.
- Freidson, E. (1994). *Professionalism reborn: theory, prophecy and policy*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Freidson, E. (2001). *Professionalism: The third logic*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Grange, K. (2005). *Arkitekterna och byggbranschen. Om vikten av att upprätta ett kollektivt självförtroende*. Ny serie nr 2362. Göteborg: Chalmers tekniska högskola. Doktorsavhandling.
- Greenwood, E. (1957). Attributes of a profession. *Social work*, July, 45-55.
- Grimen, H. (2009). Profesjonslæresetenes dilemmaer. Publication in this volume.
- Hanlon, G. (1998). Professionalism as enterprise: service class politics and the redefinition of professionalism. *Sociology*, 32, 43-63.
- Johnson, T. J. (1980). Work and power. In G. Esland & G. Salaman (eds.) *The politics of work and occupations*. Milton Keynes: Open University Press.
- Larson, M. S. (1977). *The rise of professionalism: a sociological analyses*. London: University of California Press.
- Millerson, G. (1964). *The Qualifying Association*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Nolin, J. (2008). *In search of a new theory of professions*. Science for the professions. Report no. 4. Borås: University of Borås.
- Parsons, T. (1964). *Essays in Sociological Theory*. New York: The Free Press.
- Timmermans, S. (2008). Professions and their work: do market shelters protect professional interests? *Work and Occupations*, 35, 164-188.

Profesjonslæresetenes dilemmaer

HARALD GRIMEN | *Professor Senter for profesjonsstudier Høgskolen i Oslo*

Profesjonslæreseter skal utdanne profesjonelle yrkesutøvere og drive forskning og utviklingsarbeid. De må forholde seg til profesjonene på en annen måte enn mer tradisjonelle akademiske læreseter må forholde seg både til dem de utdanner og til ulike slags oppdragsgivere. En vesentlig grunn til det er at alle profesjonsutdannelse er *heteroteliske*, de har sitt formål utenfor seg selv. Poenget med profesjonsutdannelse er at de skal kvalifisere til bestemte yrker, som samfunnet vurderer som nødvendige eller viktige. Det er det som er disse utdannelsenes begrunnelse. I motsetning til dette har mange av disiplinene ved tradisjonelle universiteter ofte blitt betraktet som *autoteliske*, som formål i seg selv.¹ Dette skaper visse særegne dilemmaer for profesjonslæreseter, som kan være vanskelig å håndtere. Mer tradisjonelle universiteter vil ikke møte disse dilemmaene, eller ikke møte dem i samme grad. Jeg skal trekke frem noen slike dilemmaer.

Jeg starter med noen bemerkninger om profesjoner, som jeg tror er viktige å ha i mente hvis man skal diskutere hva et profesjonslæresete er, kan bli eller bør bli (I). Så legger jeg frem noen argumenter fra en tilsvarende norsk debatt (II). Til sist skisserer jeg noen av dilemmaene (III). Jeg har en litt spesiell agenda. Ofte, når man diskuterer profesjonslæreseter, kanskje spesielt i debatter om omforming av slike læreseter til universiteter, trekkes *kontrasten* til universiteter av eldre typer frem (det finnes flere eldre typer universiteter, ikke bare en²).³ Men jeg skal trekke frem noen ting som kan være viktige å ivareta, selv om de kommer fra en annen og eldre type universiteter. Det finnes sider ved en *akademisk kultur*, som jeg tror at det er viktig å holde i hevd, kanskje spesielt om man vil omforme en profesjonshøgskole til et profesjonsuniversitet. En side ved en slik kultur er muligheten for kritisk distanse, for eksempel til oppdragsgivere. En annen side er forskernes frihet til selv å kunne velge problemstillinger og metoder, særlig i kontroversiell forskning. Det er et empirisk spørsmål hvor godt den akademiske kulturen fungerer på de enkelte institusjoner. Og ofte fungerer

¹ Tranøy 1986, s. 73-78, gir på en enkel måte en viktig idéhistorisk bakgrunn for dette skillet, når han diskuterer forskjellen mellom den platonsk-aristoteliske og den baconske tradisjonen for legitimering av vitenskap.

² Det er, for eksempel, store organisatoriske forskjeller mellom de gamle universitetene i Oxford og Cambridge, klassiske tyske lærestolsuniversiteter (som Tübingen og Heidelberg), moderne amerikanske forskningsuniversiteter (som Stanford) og moderne breddeorienterte masseuniversiteter (som Oslo eller Essen). Det finnes ikke bare en type klassisk universitet, men flere.

³ Et nærliggende eksempel er brosjyren *Vetenskap för profession. Verksamhetsidé för professionslärosätet*. Högskolan i Borås 2007.

den slett ikke godt, bare så det er sagt (å si at den aldri fungerer, er imidlertid en ekstrem overdrivelse). Men å ikke forsøke å holde den i hevd, eller å benekte dens praktiske relevans, kan skape en type institusjon som neppe har så mye for seg som forsknings- og utdanningsinstitusjon. Dette er en litt vag påstand og den er tenkt omtrent som følger: Hvis vi bruker det Robert Merton kalte vitenskapens etos som eksempel, er det selvsagt et empirisk spørsmål hvor godt det faktisk fungerer. Men om man lager en type institusjon som systematisk bryter med normene i vitenskapens etos, har man neppe en vitenskapelig institusjon.⁴

I

Profesjonsbegrepet er omstridt og jeg skal ikke gi meg inn i en definisjonsdiskusjon her. Definisjonsdiskusjoner kan lett bli ørkesløse og ufruktbare. Men jeg tror at i alle fall fire perspektiver er nødvendige for å få et adekvat bilde av hva en profesjon er og hvordan profesjoner fungerer i et moderne samfunn. Profesjoner er, i en bestemt forstand, politisk konstituerte yrker.⁵ De har sin status og kan spille sine roller fordi de, ad forskjellige veier historisk sett, har oppnådd politisk legitimitet for det de gjør. De er sårbare for politisk legitimitetstap, og mange av deres særtrekk (for eksempel intern kvalitetshåndheving) henger sammen med at de er yrker som trenger politisk legitimitet. Politisk legitimitet er, selvsagt, skjevfordelt. Noen profesjoner har mer legitimitet enn andre, og noen har måttet kjempe mer for sin legitimitet enn andre. Noen har voksende, andre har synkende legitimitet (som for eksempel teologer). Disse fire perspektivene er også nødvendige å ha i mente når man skal diskutere hva et profesjonslæresete er og hvordan det kan eller bør fungere.⁶

I. Profesjoner er for det første en *organisasjonsform*. Som organisasjonsform kjennetegnes de av mer eller mindre sterke innslag av det Max Weber kalte kollegialitet.⁷ Kollegialitet er en måte å organisere beslutninger på, hvor beslutninger om kollektive handlinger tas blant parter som er formelt likeverdige

⁴ Merton 1968, s. 604-613. Vitenskapens etos består av 4 såkalte institusjonaliserte imperativer (normer): Universalisme, kommunisme, desinteresse, og organisert skeptisisme. Jeg skriver ikke her et forsvar for Merton mot hans kritikere (som det har vært mange av). Men jeg tror at det er et allment poeng knyttet til hans analyse av vitenskapens etos som best kan ses hvis vi forsøker å tenke oss hvordan en institusjon som systematisk bryter disse normene vil se ut. Se også Gilje og Grimen 1993, s. 281-292.

⁵ Molander og Terum 2008, s. 18.

⁶ Anders Molander var den som først foreslo denne firedelingen. Vi har så brukt den mye i felles undervisning over flere år.

⁷ Weber 1976, s. 158-166.

(men som reelt kan være for eksempel meritokratisk ulike), etter forutgående deliberasjon. En kontrast blir ofte trukket mellom denne måten å organisere beslutningsprosesser på og markeder på den ene siden, byråkratier på den andre. I byråkratier fattes beslutninger idealtypisk sett hierarkisk og etter kompetanse. I markeder besluttes det ofte uten deliberasjon mellom aktørene. Kollegiale beslutningsprosesser er vanskelige å holde under kontroll via ekstern overvåkning. Det er en type beslutningsprosedyre som krever adekvate og fungerende former for selvjustis eller intern kontroll (som luker ut inhabilitet, interessesammenblanding og mange andre ting). Men ofte fungerer ikke indre kontrollordninger tilfredsstillende og da har de som berøres av beslutningene et problem.⁸ Hvis deres liv er avhengig av beslutningene, kan de ha et enda større problem. Kollegiale beslutningsprosesser reiser altså et kontrollproblem som kan være vanskelig å håndtere. Dette er en del av et mer overordnet kontrollproblem når det gjelder profesjoners virke.

II. Profesjoner er for det andre en *praksis*. Kjernen i denne praksisen er å anvende generell kunnskap, for eksempel generelle regler, på partikulære enkelttilfeller. Dette er grunnstrukturen i profesjonelt arbeid. Det krever alltid i større eller mindre grad utøvelse av skjønn. Skjønnsutøvelse er trolig helt nødvendig, for det ligger et element av skjønn i all regelanvendelse. Det ligger også alltid et nødvendig element av skjønn i individualisert behandling av enkeltsaker, som er profesjonenes *raison d'être*. Det er en illusjon å tro at man kan bli kvitt skjønnsutøvelse i profesjonell yrkesutøvelse og dårlig tenkning å mene at man bør bli kvitt det. Skjønnsutøvelse må vi leve med, selv om den reiser noen meget vanskelige problemer. Robert Goodin har formulert skjønnsutøvelsenes dilemmaer klarere enn noen andre: Den eneste måten å avsvareliggjøre skjønnsutøvelse på, er å frata skjønnsutøverne muligheten for å utøve skjønn. Men i moderne velferdsstater er det umulig å frata dem dette.⁹ Å avskaffe skjønnsutøvelse er å avskaffe profesjonene, og, i den grad velferdsstatene er avhengige av profesjonene, også å avskaffe velferdsstatene. Derfor må vi leve med mulighetene for maktmisbruk, vilkårlig behandling, uforutsigbare beslutninger og illegitim inntrenging i privatlivet. Vi kan kanskje begrense omfanget av disse tingene, men ikke avskaffe dem.

Skjønnsutøvelse kan være problematisk langs flere dimensjoner, for eksempel i forhold til likebehandling av det like (og ulikebehandling av det ulike) og i forhold til demokratisk politisk kontroll over iverksettelsen av demokratisk fattede vedtak.¹⁰ Den som har et rom for skjønnsutøvelse, har også en mulighet til å utøve ukontrollerbar makt over andre, hvis andre trenger det han kan tilby.

⁸ Et klassisk eksempel på kritikk er Eliot Freidsons (1988) kritikk av legenes internkontrollordninger.

⁹ Goodin 1986.

¹⁰ Dette har fått Bo Rothstein og Erik Oddvar Eriksen til å snakke om profesjonsutøveres skjønnsutøvelse som *demokratiets sorte hull*. Se Rothstein 1994 og Eriksen 2001.

Slik er det ofte med profesjoner. Relasjonene mellom profesjonelle og klienter preges av at profesjonelle kontrollerer tilgangen til goder som andre ikke har, men trenger.¹¹ Det kan gjelde alt fra pekuniære goder (som sosialhjelp og uførepensjon) til tilgang til spesialisthelsetjenester og advokathjelp. Tilmålingen av slike goder er ofte skjønnsbasert, kanskje mest ekstremt når det gjelder velferdsgoder som tildeles etter behovsvurderinger (sosialhjelp er kanskje det beste eksempelet). Legger vi til at det også ofte finnes andre typer asymmetri i slike relasjoner (for eksempel epistemisk asymmetri, at den ene parten vet mer enn andre), så skulle det være relativt enkelt å forstå at de profesjonelles og klientenes interesser ikke trenger å sammenfalle. Den enes avhengighet kan bli den andres maktbase. Skjønnsutøvelsen er en annen del av det mer generelle kontrollproblemet knyttet til profesjoners virke.

III. Profesjoner er for det tredje kollektive aktører. Profesjonelle yrkesutøvere har egeninteresser knyttet til sitt arbeid, av den enkle grunn at de lever av å selte det på forskjellige markeder. Dette forsto allerede Max Weber og det er ingen grunn til å benekte at denne innsikten er like gyldig i dag som på Webers tid.¹² I dag, som på Webers tid, lever profesjonelle av å selge sine ferdigheter på ulike markeder. Dette var også et viktig trekk i den profesjonskritiske litteraturen fra 1970-tallet og utover, hvor profesjoners interesse i å lukke tilbudssiden på visse tjenestemarkeder og i å monopolisere visse arbeidsmarkeder ble sterkt vektlagt.¹³ Nå var den profesjonskritiske litteraturen kanskje overdrevent kritisk på en del punkter. Men det er neppe klokt å overse denne siden ved profesjonene. Det finnes alltid en potensiell konflikt mellom profesjonenes egeninteresser og allmenne interesser, selv om profesjonelle kanskje ikke ser denne konflikten selv og kanskje lever under den illusjon at den ikke finnes. Men det gjør den, og andre kan ofte se den ganske tydelig, også når de profesjonelle selv ikke gjør det. De som har egeninteresser felles, kan organisere seg politisk og opptre som aktører i det politiske spillet. Det gjør profesjonene, ofte så til de grader. Som kollektive aktører står profesjonene på flere sider i den politiske beslutningsprosessen. De legger premisser på input-siden og iverksetter beslutninger som kommer ut av den politiske prosessen på output-siden. Profesjonene gjør dette i forskjellig grad. Noen profesjoner er mer betydelige leverandører av premisser for politiske beslutninger enn andre. Kort sagt, profesjonene har også makt og noen av dem i det minste, vet å bruke den. Medisinens historie har mange opplysende eksempler på dette, for dem som tviler.

IV. Til sist, profesjon er også en *statuskategori*. Profesjonelle yrkesutøvere har forskjellige plasser i et samfunns sosiale lagdeling og det knyttes prestisje av ulike slag til profesjonene. Det er neppe mulig å si at profesjonelle yrkesutøvere som

¹¹ Profesjonelle er ofte portvakter (Terum 2003).

¹² Weber 1976, s. 177-179.

¹³ Johnson 1972; Larson 1977.

slik tilhører en og bare en klasse. Det finnes ikke noen helt vellykkede klasseanalyser av profesjonene, trolig fordi de innbyrdes er for ulike (og selvsagt også fordi klassebegrepet er uklart og omstridt).¹⁴ Likevel er det klassemessige sider ved profesjonene, som ikke bør overses. En grunn til det er selvsagt at – her som i andre sammenhenger – kan status og statusjakt forme motivasjon og dermed handlinger. Det kan, for eksempel, forme motivasjon for klatring i samfunnets statushierarki og det er ikke gitt at slik klatring alltid er i klientenes beste interesser. Tilbyders prestisje og etterspørres interesser trenger ikke alltid å leve harmonisk sammen.

Dette er, som sagt, noen av de trekk ved profesjonene som vi bør ha i mente i diskusjoner om profesjonslæreseter. Jeg skal ikke gå dypere inn i det her. Særtrekk ved profesjonene, av den typen jeg har nevnt, er et nødvendig bakteppe for diskusjoner om hva et profesjonsuniversitet er eller bør være.

II

I Norge foregår en tilsvarende debatt som den som nå føres her. To tidligere regionale høyskoler (Stavanger og Kristiansand) og en tidligere såkalt vitenskapelig høyskole (Landbrukshøyskolen på Ås) har allerede fått status som universiteter. En annen regional høyskole (Bodø) er i ferd med å søke om universitetsstatus. Min høyskole, Høyskolen i Oslo, har vedtatt å arbeide for å oppnå universitetsstatus, men tilfredsstillende enda ikke kravene for å kunne søke.¹⁵ Høyskolen i Oslos strategi er litt annerledes enn de andres, for målet er eksplisitt å få status som profesjonsuniversitet. De andre høyskolene som har fått eller søkt om universitetsstatus, har ikke hatt som ambisjon å konkurrere med de etablerte eldre universitetene i faglig bredde. Ambisjonen har imidlertid ikke vært å bli profesjonsuniversiteter, men å bli det som kan kalles sektoruniversiteter med et noe smalere faglig tilbud enn de gamle universitetene.

Jeg skal ta opp noen elementer fra denne debatten. I en debattartikkel i en norsk avis sier rektoratet ved Høyskolen i Oslo noe om hva de forstår med et profesjonsuniversitet og hvorfor de mener det er viktig å arbeide for å oppnå slik

¹⁴ For å ta et eksempel: I John Goldthorpes (1982) klasseteori blir profesjonene kategoriserte som tilhørende "the service class", i hovedsak fordi profesjonelle går i en spesiell type arbeidskontrakter ("salary contracts"). Men det er ikke åpenbart at dette gjelder for alle profesjonelle, og kanskje spesielt ikke mange av de moderne velferdsstatsprofesjonene.

¹⁵ Det viktigste kravet er at man må ha minst fire fungerende doktorgradsprogrammer for å kunne søke. I Norge kan ikke en institusjon søke om universitetsstatus hvis den ikke har egen eksamensrett på doktorgradsnivå.

status.¹⁶ Jeg tror rektoratets innlegg ganske presist griper fatt i noen av de tingene som kan skape dilemmaer for et profesjonsuniversitet.

1. Et profesjonsuniversitet skal ha som hovedoppgave å *kvalifisere for profesjonell yrkesutøvelse*.
2. Et profesjonsuniversitet skal skape ny kunnskap gjennom *erfaring, forskning og utviklingsarbeid* i nært samarbeid med arbeidslivet.
3. Et profesjonsuniversitet skal drive forskning som er *relevant for den profesjonelle yrkesutøvelsen*.
4. Et profesjonsuniversitet skal også – i et komparativt perspektiv – drive *forskning på profesjonskvalifisering og profesjonsutøvelse*.

Disse punktene kan leses som et forsøk på å uteske hva som ligger i det at et profesjonsuniversitet må være heterotetisk. Det må ha et formål utenfor seg selv. Formålet uttrykkes i praksis som krav om kvalifisering for, relevans for og samarbeid med profesjonene. Hvis vi sammenligner disse punktene med et lett stilisert bilde av en klassisk universitetsform, vil vi se noen interessante forskjeller (som også definerer noen av de dilemmaene som et profesjonsuniversitet kan stå overfor):

Den første forskjellen gjelder kravet om forskningens relevans for arbeidslivet. Dette er et krav som normalt ikke har blitt stilt til et klassisk universitet, hvor grunnforskning ideelt sett skulle være dominerende. I mer klassiske universitetsformer blir relevans for samfunnet mer betraktet som et biprodukt enn som et formål. Å gjøre relevans til et formål kan føre til en forskyvnings mer enn en bare et skifte av aksent.

Den andre forskjellen er kravet om at forskningen skal utføres i nært samarbeid med arbeidslivet. Dette er et krav som vanligvis heller ikke har blitt stilt til et klassisk universitet, hvor idealet om forskningens frihet og forskernes autonomi tradisjonelt har stått sterkt. Mer klassiske universitetsformer har alltid hatt et mangetydig og problematisk forhold til næringslivet. En mye brukt måte å håndtere dette forholdet på, har vært å skille mellom oppdragsforskning og egeninitiert forskning. Noen universiteter (universitetet i Bergen er et eksempel) har egne, mer eller mindre frittstående, avdelinger som håndterer oppdragsforskning og forholdet til yrkeslivet. Slike avdelinger er ofte svakt integrert i det ordinære universitetet. De lever litt sitt eget liv, på siden av det egentlige universitetet.

Den tredje forskjellen gjelder tanken om at ny kunnskap ikke bare kan skapes gjennom forskning i mer tradisjonell forstand, men også gjennom erfaring og utviklingsarbeid. Dette ville være en fremmed tanke i en mer klassisk

¹⁶ Østberg, Olsen og Haugen 2008.

universitetsform, hvor teoretisk kunnskap har stått i høgsetet. Klassiske universiteter har alltid hatt problemer med praksisbaserte kunnskapsformer. Dette har mange årsaker, som jeg ikke kan gå inn på her.

I rektoratets innlegg vektlegges dessuten forskning *på* profesjonene, i et komparativt perspektiv. Skillet mellom forskning *for*, forskning *i* og forskning *på* profesjonene har vært viktig i vår debatt. Det er minst to grunner til dette. Den første går på at forskning på profesjonene og profesjonell yrkesutøvelse er en viktig del av den kritiske distansen som et universitet (og en høgskole) må kultivere, for eksempel i forhold til oppdragsgivere. Den andre grunnen er imidlertid at forskning som utføres fra andre perspektiver enn profesjonenes egne på lengre sikt likevel kan være meget nyttig for profesjonell yrkesutøvelse. Slik forskning kan, for eksempel, korrigere skjeve selvoppfatninger og skjeve oppfatninger om andres oppfatninger om en selv. Vi må unngå å blande sammen *perspektiv* og *nytte*. Forskning som utføres for eller i profesjonene, ut fra profesjonenes egne perspektiver, kan vise seg å være unyttig, mens forskning som utføres på profesjonene ut fra helt andre perspektiver kan vise seg å være nyttig. Hva som er nyttig eller unyttig for profesjonell yrkesutøvelse er ikke avledbart fra det perspektiv forskningen har blitt utført ut fra.

Hva er så argumentene for og imot å arbeide for en status som profesjonsuniversitet? Jeg skal ta noen argumenter for først. Det blir ofte antatt at det vil heve statusen til de kvinnedominerte profesjonene, særlig velferdsstatsprofesjonene, eller semi-profesjonene, som de tidligere ble kalt. I Norge er det høgskolene som i stor grad har utdannet til de kvinnedominerte profesjonene, samt til lavere ingeniørkategorier (som har vært mannsdominerte). De klassiske profesjonene – jus, medisin og teologi (som også har vært mannsdominerte) – har blitt utdannet på universitetene. Det er de kvinnedominerte profesjonene man håper på skal få et statusløft. Argumentet er et typisk eksempel på et argument som benytter seg av det faktum at profesjoner er statuskategorier. Det dreier seg om å gi et prestisjeløft til kvinnedominerte profesjoner. Et slikt argument har en hake ved seg. Hvis mange høgskoler blir universiteter, vil trolig universitetskategorien gjennomgå en statusmessig deflasjon. De viktige skillene vil gå mellom gode og mindre gode universiteter. Mange av de nye universitetene er meget små og vil trolig ha små sjanser til å konkurrere i prestisje med de større og tyngre universitetene.

Det blir dessuten antatt at universitetsstatus kan gi et pådriv til forskning i og ikke bare på profesjoner. De moderne velferdsstatsprofesjonene har tradisjonelt vært svake på forskning. I Norge har det vært argumentert for at ved å lage et profesjonsuniversitet, vil man stimulere til mer forskning i profesjonene fordi tradisjonelt lite akademiserte profesjonsutdannelse får kontakt med aktive forskningsmiljøer. Tilknytning til akademiske miljøer blir antatt å kunne virke forskningsstimulerende. Dette kan være et godt argument, men det forutsetter at det internt i slike nye universiteter skapes nok rom til å drive med mer tradisjonell akademisk forskning, slik at den gjensidige befruktningen kan skje.

Det blir også ofte antatt at status som profesjonsuniversitet vil gjøre det lettere å kjempe om knappe forskningsmidler. Men dette kan være en litt illusorisk tanke, sett i lys av de erfaringene som noen av våre nye universiteter har gjort. Kampen om forskningsmidlene avgjøres trolig i mye større grad av kvaliteten på forskningsmiljøene innenfor institusjonene enn av institusjonenes formelle status.

I hovedtrekk finnes det to argumenter mot tanken om å omgjøre høyskoler til profesjonsuniversiteter. Argumentene reflekterer forskjellige synspunkter på forholdet mellom profesjoner, profesjonskunnskap og interesser. Det første argumentet er at det vil forsterke akademiseringen av de tradisjonelt ikke-akademiske profesjonene. Mange, både blant profesjonelle og dem som utdanner dem, frykter at kløften mellom teori og praksis vil vokse, til ulempe for praksis. Mange frykter også at høyskolenes særtrekk som profesjonslæreseter skal forsvinne og oppløses i en akademisk kultur med større prestisje. I bunnen på et slikt argument ligger bestemte oppfatninger om hva profesjonskunnskap er og hvordan den best kan utvikles og læres bort. Kort sagt fremheves praktiske kunnskapstradisjoner mot akademiske tradisjoner, for eksempel mesterlære mot formaliserte utdanningsprogrammer med basis i vitenskapelige disipliner. Jeg er personlig ikke så redd for akademiseringen av profesjoner som tradisjonelt har hatt en svak akademisk basis eller en svak vitenskapelig kunnskapsbase. Det finnes gode argumenter – som jeg ikke kan gå inn på her – for at en solid vitenskaplig kunnskapsbase kan ha mange fordeler for profesjonell yrkesutøvelse og at den ikke behøver å fortrenge praktiske kunnskapsformer.

Det andre argumentet er at det kan bli for tett kopling mellom profesjonslæresetet og arbeidslivet. Argumentet, som kanskje først og fremst kommer fra akademisk og profesjonskritisk hold, går omtrent slik: Kravet fra profesjonene om relevans for forskningen og om at forskningen skal være for dem, er egentlig bare en ny variant av profesjonenes gamle kamp for å få full kontroll over sin egen utdanning og kvalifisering, og deres gamle kamp for å slippe eksternt kritisk granskning. Men vil dette primært tjene samfunnets allmenne interesser eller vil det primært tjene profesjonenes egeninteresser? Det å forme et profesjonsuniversitet for profesjonene og med profesjonenes medvirkning kan være et tveegget sverd. Det kan føre til at profesjonsuniversitetet bare blir et redskap for profesjonenes egeninteresser og ikke noe annet enn det. Samfunnets allmenne interesser kan bli skadelidende. Dette er etter mitt syn et viktigere motargument. Men jeg tror ikke at det er et argument mot å skape profesjonsuniversiteter per se. Det er heller et argument mot å lage profesjonslæreseter som ikke kan eller vil institusjonalisere tilstrekkelig kritisk distanse til profesjonene forstått som kollektive aktører med sterke egeninteresser å forsvare. Argumentet neglisjerer dessuten i den form jeg har gjengitt det en viktig form for kompleksitet, som gjør at vi ikke må overdrive profesjonenes makt. Hvis vi bruker et skille mellom profesjonsorganisasjon og arbeidsorganisasjon som utgangspunkt, ser vi at vi ikke kan identifisere profesjon

og yrkesfelt med hverandre.¹⁷ I moderne samfunn arbeider profesjonelle ofte i store organisasjoner hvor de bare er en del av en større helhet. Det kan også foreligge spenninger mellom profesjon og yrkesfelt (for eksempel lojalitetskonflikter og interessekonflikter). Andre deler av yrkesfeltet kan ha interesse i forskning på profesjonene, interesser som ikke trenger å samsvare med profesjonenes egne.

III

La meg så i en noe mer stringent form reise det jeg oppfatter som hoveddilemmaene i det å skape et profesjonsuniversitet. Dette er genuine dilemmaer, for man kan ikke velge det ene andre alternativet til utelukkelse for det andre. Problemet er å finne en levedyktig balanse. Dilemmaene er strukturelle, i den forstand at de krever konkrete institusjonelle løsninger. Måten de blir løst på, har konsekvenser for strukturen på den institusjonen som blir et resultat av løsningene. Jeg legger til grunn den forståelsen av hva et profesjonsuniversitet bør være som jeg har distillert ut fra rektoratet ved Høgskolen i Oslos argumentasjon. Jeg legger også til grunn de fire perspektivene på profesjoner som jeg skisserte innledningsvis. Jeg har ingen fasitløsninger på disse problemstillingene. Poenget er bare å trekke dem frem og å understreke at de hele tiden bør være i bakhodet når man diskuterer hva et profesjonsuniversitet bør være. I resten av artikkelen skal jeg så skissere det jeg vil kalle *profesjonsuniversitetets seks strukturelle dilemmaer*.

Det første dilemmaet gjelder tradisjon og fornyelse. Hva skal være et profesjonsuniversitets hovedformål? Skal det primært være å støtte og bevare eksisterende profesjoner, eller skal et slikt universitet være en spydspiss for forandring? Eller skal det ha i seg litt av begge deler? Hvis et profesjonsuniversitet skal være en spydspiss for forandring, ligger det en latent konflikt her med eksisterende profesjonstradisjoner, noe som gjør tanken om forskning for profesjonene i beste fall litt flertydig. Samtidig tror jeg ikke at det er klokt, hvis et profesjonsuniversitet skal drive med uavhengig og kritisk forskning, å ha som hovedformål å bevare eksisterende profesjonstradisjoner. Ethvert universitet som har ambisjoner om også å drive uavhengig forskning vil måtte leve med en latent konflikt med eksisterende profesjonstradisjoner. Trolig vil et slikt universitet måtte finne sin egen vei i spenningen mellom tradisjon og fornyelse.

Det andre dilemmaet gjelder teoretisk og praktisk integrasjon av kunnskap. Et profesjonsuniversitet skal også drive forskning, og god forskning søker mot teoretisk integrasjon av eksisterende og ny kunnskap. Hvis man vil skape interessante forskningsmiljøer, er fokus på teoretisk integrasjon av ulike kunnskapselementer uomgjengelig. Forskning som ikke er teoridrevet eller som

¹⁷ Se Svensson 2008 for dette skillet.

ikke leder til utvikling av ny teori er stort sett alltid uinteressant. Dette kan ha noen kinkige følger. Må man ved et profesjonsuniversitet – for å få til forskning og utdanning på universitetsnivå – for eksempel utvikle særegne, teoretisk begrunnede, profesjonsfag? Men hva er i så fall et profesjonsfag? Er medisinen, slik den drives på universitetene, et profesjonsfag? Hvordan skiller det seg for eksempel fra tradisjonelle disiplinfag? Kunnskapsbasene i de fleste profesjonene er heterogene, fragmenterte og dårlig teoretisk integrerte. Det gjelder også medisinen. Sammenheng mellom de forskjellige elementene i kunnskapsbasene blir skapt i profesjonell praksis. Profesjonskunnskap er i stor grad praktiske synteser, ikke teoretiske synteser.¹⁸ Det er arbeidsoppgavens krav og spesifikasjoner som skaper sammenheng, ikke avanserte teorier. Mange profesjoner livnærer seg også av fag som er dypt splittede i forskjellige tradisjoner som nesten ikke kommuniserer med hverandre. Ambisjonen om sterk teoretisk integrasjon kan lede på villspor og føre til blikk som blir snevrere og mer rigide enn det som kan være i brukernes interesser. Vi har mange eksempler på mislykket teoretisk integrasjon. Jeg vil si at forsøkene i sykepleien fra 1970-tallet og utover på radikalt å forankre faget i det som kan kalles en omsorgslogikk eller en omsorgsteori, er et slikt mislykket forsøk. Faget er for heterogent til at slike forsøk kan lykkes og det er arbeidsoppgavene som skaper heterogeniteten. Samtidig, hvis man ikke lager profesjonsfag, blir det uklart hva den vitenskapelige basisen for profesjonene er og hva som skal rettlede forskningen på feltet. Et profesjonsfag kan skape klarhet, men kanskje mer klarhet enn det er grunnlag for.

Det tredje dilemmaet gjelder forholdet mellom autonomi og ekstern avhengighet. Hvordan skal samarbeidet med yrkeslivet være? Hvor nært kan det være uten å kaste på båten noen – etter mitt syn meget viktige - akademiske prinsipper om frihet og autonomi i forskningen? Jeg tror at profesjonene i en viss, bred forstand, må ha innflytelse på den forskning som skal drives ved et profesjonsuniversitet. Jeg har ikke i prinsippet store problemer med en slik tanke. Og tanken følger av det faktum at et profesjonsuniversitets begrunnelse er heterotelisk. På mer konkret nivå er det imidlertid mer kinkig, for man må ta stilling til noen vanskelige, helt konkrete spørsmål. Og et profesjonsuniversitet vil måtte utvikle en politikk på slike spørsmål i en helt konkret forstand. Ett problem er dette: Hvis profesjonene skal kunne ha innflytelse på forskningen, er de da å betrakte som mer eller mindre eksterne oppdragsgivere? Eller skal deres rolle være en annen og kanskje mer integrert i selve driften av institusjonen? I mer tradisjonell oppdragsforskning oppstår det alltid to kinkige problemer, som gjelder premisskontroll og resultatkontroll. Oppdragsgivere har normalt en viss kontroll over premissene for prosjekter. Forskerne har imidlertid betydelig kontroll over resultatene og skal normalt kunne publisere dem hvor de vil. Dette gjelder ikke alltid, men selv i oppdragsforskning blir dette tillagt så stor vekt at forskere advares å ta på seg prosjekter hvor de for eksempel ikke får publisere

¹⁸ Grimen 2008.

resultatene fritt eller hvor de ikke får ha kontroll over den metodiske tilnærmingen. Jeg ville være meget skeptisk til forskning utført ved et profesjonsuniversitet, hvis man gir slipp på slike ting. Og det er ikke klart for meg hvilke konsekvenser det vil ha, hvis man ikke betrakter profesjonene som oppdragsgivere, men integrerer dem sterkere i selve driften av institusjonen.

Det fjerde dilemmaet gjelder relevans som formål og som biprodukt. Hva betyr det at forskningen på et profesjonsuniversitet skal være relevant for profesjonene og for profesjonell yrkesutøvelse? Et profesjonsuniversitet kan neppe bygge på den klassiske universitetstanken om at relevans bare er et biprodukt. Jeg er enig med dem som mener at et profesjonsuniversitet må bygge på et sterkere krav til relevans enn det. Siden profesjonslæreseters begrunnelse er heterotelisk, må slike læreseter ha forskningens relevans som ett av sine formål. Men samtidig blir det også problematisk å gjøre relevans til et formål. Å skifte fra å betrakte relevans som et biprodukt til å betrakte det som et formål er mer enn en aksentforskyvning. Betyr det, for eksempel, at det ikke skal drives grunnforskning i mer tradisjonell forstand ved et slikt universitet? Og hvem skal bestemme hva som er relevant og hva som ikke er relevant? Skal representanter for profesjonene kunne bestemme eller være med på å bestemme i spørsmål som gjelder den interne forskningspolitiske prioriteringen i et profesjonsuniversitet? Skal de kunne være med på å bestemme hvilke prosjekter som skal ha livets rett og hvilke prosjekter som ikke skal kunne ha det? Hvor langt inn i universitetets indre liv kan man slippe profesjonene og deres relevanskrav, uten at det går på bekostning av forskningens uavhengighet? Igjen, dette er et spørsmål som neppe har et klart svar og hvor man må finne en balanse. Men ett av problemene her er at i jakten på å gjøre forskningen relevant for noen, risikerer forskerne, som Helga Nowotny sier¹⁹, å skjele for mye til hva mektige grupper vil at de skal forske på og ikke minst, hva slike grupper ikke vil at de skal forske på.

Det femte dilemmaet gjelder perspektiver og nytte. Det er ingen tvil om at perspektiver er viktige i forskning. Perspektiver kan styre hva vi ser etter og hva vi ser når vi har funnet det vi ser etter. Men nytten av forskningen kan ikke avledes av perspektivet den har blitt utført innenfor. Perspektiv og nytte kan dessuten stå i konflikt, for eksempel i forskningspolitiske prioriteringer. Å velge det "politisk riktige" perspektivet kan gå på bekostning av forskningens nytte, også for dem som insisterer på det "politisk riktige" perspektivet. Hvilke perspektiver skal styre forskningen ved et profesjonsuniversitet? Er det nok og er det et godt grunnlag å forstå forskningen på et slikt universitet utelukkende som forskning for profesjoner eller må andre perspektiver også inkluderes for å beholde tilstrekkelig kritisk distanse? Jeg er vel av den oppfatning at kritisk distanse til forskjellige interesserte aktørers perspektiver, spesielt oppdragsgiveres perspektiver, er helt vesentlig for et universitet. De fire perspektivene på profesjoner som jeg begynte med, peker alle på hvor viktig det er å være klar over

¹⁹ Gravdal 2009.

profesjoners egeninteresser og makt. Når et profesjonsuniversitet skal samhandle med profesjonene (som det må gjøre), er det viktig å se at det da ikke alltid er slik at universitetet er den sterke parten og profesjonene den svake. Det vil ofte være omvendt. Og det er, som sagt, helt nødvendig å skille mellom perspektiv og nytte. Hvilken kunnskap som er nyttig eller unyttig for noen kan ikke uten videre avledes fra hvilket perspektiv forskerne har lagt til grunn.

Det siste dilemmaet gjelder den samtidige institusjonalisering av kritisk distanse og samarbeid. Hvordan institusjonaliserer man muligheten for forskning med kritisk distanse til profesjonene i et profesjonsuniversitet, samtidig som man bevarer muligheten for et godt samarbeid med dem og leverer relevant forskning for dem? Min egen erfaring fra det akademiske liv tyder på at det som ikke institusjonaliseres, i betydningen gis formelle rammer, tid og ressurser, tenderer mot å forsvinne. Jeg tror ikke at denne erfaringen er utypisk. Ved min høyskole er det et eget senter som driver forskning på profesjoner. Det er en liten ting som kan bidra til å holde kritisk distanse. Men det er neppe tilstrekkelig. En annen mulig vei (som ikke står i motsetning til egne sentre eller institutter) kan være å styre ansettelsespolitikken slik at ikke noe enkeltfag får fullt hegemoni i den faglige staben på et felt. Det kan bidra til en viss perspektivpluralisme (men kan også legge grunnlag for uheldige faglige konflikter). Man kan også styrke mulighetene for kritisk distanse ved å institusjonalisere for eksempel tverrfaglige diskusjonsfora, hvor fagfolk må forsvare sine standpunkter overfor personer med en annen faglig bakgrunn. Slike fora kan fungere godt (men de fungerer ikke alltid, fordi det krever interesse, tid, krefter og ressurser å drive dem på en skikkelig måte og slike ting er ofte mangelvare). Igjen, jeg vil her bare peke på problemet. Jeg har ingen fasitsvar på disse spørsmålene.

Idéen om et profesjonsuniversitet er, i alle fall hvis vi tar utgangspunkt i tankene til rektoratet ved min høyskole, spunnet inn i spenningene mellom de to sidene i disse dilemmaene. Et profesjonsuniversitet, som både skal utdanne profesjonsutøvere, samarbeide med profesjonene og drive med selvstendig forskning og utvikling, vil måtte leve med disse spenningene og finne seg en plass som skaper det nødvendige handlingsrommet for å kunne utføre sine oppgaver på en god måte. Den enkle grunnen til det er at man ikke kan ta det som et gitt og uproblematisk utgangspunkt at profesjonenes interesser fullt ut sammenfaller med samfunnets mer allmenne interesser, med klientenes interesser eller med forskningens interesser. Det betyr ikke at det alltid er konflikt mellom profesjonenes og samfunnets eller forskningens interesser. Men slike konflikter har vi hatt mange av før og det er meget trolig at vi vil kunne se mange av dem i fremtiden også. Forholdet mellom et profesjonslæresetet og profesjonene er latent konfliktfyllt. Profesjonene kan ha interesser som læresetet ikke kan innlate seg på og vice versa. I institusjonsbygging gjelder det å ta hensyn til dette og å finne institusjonelle løsninger som gjør at ikke latente konflikter blir manifest destruktive.

Referenser

- Eriksen, E.O. (2001). *Demokratiets sorte hull*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Freidson, E. (1988). *Profession of Medicine. A Study of the Sociology of Applied Knowledge*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Gilje, N. & Grimen, H. (1993). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.
- Goldthorpe, J. (1982). On the Service Class, its Formation and Future. I Giddens, A. & MacKenzie, G. (red.). *Classes and the Divisions of Labour: Essays in Honour of Ilya Neustadt*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goodin, R.E. (1986). Welfare, Rights and Discretion. *Oxford Journal of Legal Studies*, 6 (2).
- Gravdal, T. (2009). Tid for selvransakelse. Intervju med Helga Nowotny, *Morgenbladet* 15. Mai.
- Grimen, H. (2008). Profesjon og kunnskap. I Molander, A. & Terum, L.I. (red.). *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Högskolan i Borås (2007). *Vetenskap för profession. Verksambetsidé för professionslärosätet*.
- Johnson, T.J. (1972). *Professions and Power*. London: The MacMillan Press.
- Larson, M.S. (1977). *The Rise of Professionalism*. Berkeley: University of California Press.
- Merton, R. (1968). *Social Theory and Social Structure*. New York & London: The Free Press/Collier MacMillan.
- Molander, A. & Terum, L.I. (2008). Profesjonsstudier – en introduksjon. I Molander A. & Terum, L.I. (red.). *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rothstein, B. (1994). *Vad bör staten göra? Om välfärdstatens moraliska och politiska logik*. Stockholm: SNS förlag.
- Svensson, L.G. (2008). Profesjon og organisasjon. I Molander, A. & Terum, L.I. (red.). *Profesjonsstudier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Terum, L.I. (2003). *Portvakt i velferdsstaten*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Tranøy, K.E. (1986). *Vitenskapen – samfunnsmakt og livsform*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Weber, M. (1976). *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen: J.B.C. Mohr.
- Østberg, S., Olsen, P.A. & Haugen, T.B. (2008). Profesjonsuniversitetet i Oslo. *Aftenposten*, 11. August.

Angelägen vetenskap vid ett professionslärosäte

BJÖRN BRORSTRÖM | *Prorektor Högskolan i Borås*

Verksamhetsidén för Högskolan i Borås har följande innehåll och formulering:

Högskolan i Borås är ett nyskapande professionslärosäte som i partnerskap med näringsliv, kulturliv och offentlig verksamhet bedriver utbildning och forskning av hög kvalitet och med tydlig samhällsrelevans. (Forsknings- och utbildningsstrategi 2007, s. 1)

Verksamhetsidén, som sammanfattas i devisen Vetenskap för profession, utvecklades i samband med arbetet med att formulera en forsknings- och utbildningsstrategi för perioden 2009-2012. Denna strategi behandlades och fastställdes av styrelsen för högskolan i december 2007. Idén innebär en satsning på utveckling av utbildning och forskning som präglas av närhet till det omgivande samhället. Forskning och utbildning ska bedrivas med och i professioner och resultat förmedlas som förbättrar verksamheten och stärker professionerna. Närheten till det omgivande samhället och till professioner innebär en utbildnings- och forskningsverksamhet som uppmärksammar praktikens problem. Dessa problem och uppgifter är mångfacetterade och inte sorterade i akademiska discipliner. Därav följer att utbildning och forskning vid ett professionslärosäte ska präglas och utmärkas av flervetenskaplighet och samarbete över disciplinära gränser.

Till verksamhetsidén ska fogas att Högskolan i Borås ska vara ett komplett professionslärosäte. Högskolan ska erbjuda utbildning på grundläggande nivå, på avancerad nivå och forskarutbildning. Innebörden av ett komplett lärosäte är också att verksamheten innefattar ett flertal särskilt starka forskningsprogram. Dessa program är internationellt konkurrenskraftiga och har gynnsamma förutsättningar i form av riktade interna satsningar och en omfattande extern finansiering.

Utgångspunkt, syfte och disposition – honnørsord och konkreta aktiviteter

Högskolan i Borås har beskrivit innebörden av ett professionslärosäte i ett antal honnørsord såsom nyskapande, partnerskap och samhällsrelevans. Begreppen är centrala, de markerar en viljeinriktning att etablera något nytt och annorlunda inom akademien. Begreppen ger en basal förståelse för verksamhetsidén och bidrar till att skapa legitimitet för verksamheten externt och internt. Verksamhetsidén, devisen och honnørsorden är betydelsefulla utgångspunkter men måste omsättas i handling. Det är viktigt att i konkreta aktiviteter kunna illustrera innebörden av ett professionslärosäte. Sådana aktiviteter innebär samtidigt att professionslärosätets idé successivt förverkligas.

I den här artikeln har jag valt att illustrera inriktningen och innebörden av professionslärosäte på två sätt. Först följer en beskrivning av min erfarenhet av samhällsvetenskaplig forskning där förekomsten av professioner och professionalisering har stor betydelse för att förklara och förstå observerade fenomen. Projektet handlar inte om professionsbegreppet som sådant eller om hur professionalisering sker. Beskrivningen och resonemangen är baserade på forskning inom området ekonomi, organisation och verksamhetsutveckling i offentlig sektor där jag medverkat inom en rad program och projekt. Detta är exempel på vetenskaplig verksamhet som bör bedrivas inom ett professionslärosäte; den bidrar till förståelse för betydelsen av professioner och de ger underlag för en mer gynnsam samhällsutveckling. Det andra sättet att illustrera vår inriktning och innebörden av professionslärosätet sker genom att beskriva inslag i den vetenskapliga verksamheten vid högskolan som innebär ett successivt klargörande av innebörden av ett professionslärosäte. Efter denna beskrivning avslutas artikeln med några resonemang och funderingar kring hinder som vi själva inte råder över, för en gynnsam utveckling och etablering av professionsuniversitetet.

En samhällsvetares perspektiv

I min forskningsverksamhet har jag huvudsakligen arbetet inom tre fält. Studier har genomförts av hur styrning av ekonomi och verksamhet utövas och hur förändring av modeller och metoder för styrning genomförs. Ett annat forskningsområde är utveckling och användning av finansiell redovisning i offentlig sektor. Här har fokus varit på hinder och möjligheter för utveckling av god redovisningssed och hur beslutsfattare använder och tolkar ekonomisk information. Det tredje området handlar om betydelsen av informella spelregler och värderingar för tillståndet inom en organisation. Inom samtliga tre områden har professioner och professionalisering en central betydelse när förklaringar till utvecklingsförlopp, tillstånd och skillnader mellan olika organisationer behandlas. Ett professionslärosäte behöver nödvändigtvis inte ägna sig åt klassisk sociologisk professionsforskning, men måste som förklaringsvariabler vid studier av tillstånd och processer innefatta professioner och professionalisering och sprida resultat och kunskaper som utvecklas inom ramen för olika studier. Nedan redovisas några reflektioner kring de tre områdena och därefter ett avsnitt där jag argumenterar för vikten av att utveckla och presentera lösningar som innebär att observerade problem kan hanteras på ett mer ändamålsenligt sätt.

Styrning och organisation - professioner och förändring

Vid studier av styrning och organisation är professioner och professionalisering en viktig omständighet i förklaringen av verksamhetens utveckling och tillstånd. Grupper av individer som går samman för att driva en fråga eller förhindra en förändring utgör en förklaringsfaktor vid studier av organisationsutveckling och implementering av administrativa reformer. Med den utgångspunkten är det betydelsefullt att studera egenskaper och uppfattningar hos den professionella

gruppen, hur sådana egenskaper och uppfattningar utvecklas och hur gruppen och dess individer agerar. Det är angeläget med empiriska studier av förändringsarbete som inte tar sin utgångspunkt i teoretiska konstruktioner som begränsar tolkningsmöjligheterna. I ett flertal studier av implementering av reformer inom hälso- och sjukvården där jag medverkat har forskarna noterat hur individer med gedigen utbildningsbakgrund och unik kompetens sluter sig samman och tämligen oreflekterat kritiserar reformens innebörd och därigenom förhindrar genomförande. Ett inslag i sammanhanget är att hävda försiktighet och förändringsobenägenhet som norm, det vill säga agerandet och motståndet förklaras av en sund försiktighet som präglar professionen. Försiktighet är ett honnörsord, men studier visar att det kanske inte alls förhåller sig på det viset. Administrativ förändring är önskvärd även för starka professioner bara den sker på den professionella gruppens villkor. Forskning som illustrerar, förklarar och problematiserar starka professioners inflytande på andra aktörer och på organisationsutveckling är ett angeläget inslag i strävandena efter en gynnsam utveckling av verksamhet och ekonomi.

Redovisningens utveckling - starka och svaga professioner

Ett annat fenomen är skilda professioners inflytande över dagordningen och beslutsunderlagets innehåll och utformning med utgångspunkt från den kunskapsbas och det synsätt som professionerna har. Ett exempel är kampen om hur den kommunala ekonomin ska framställas och tolkas där professionella gruppers förhållningssätt och ideal möts. Kampen har pågått i några decennier och handlar om att få beslutsfattarnas gunst. Två perspektiv står emot varandra i stävandena efter att tillhandahålla beslutsunderlag som leder till långsiktigt gynnsamma effekter. Ett perspektiv är baserat på normer för god redovisning av den enskilda ekonomin i enhetens ekonomi. Här finns en strävan att med hög precision mäta överskott och underskott. Det andra perspektivet är nationalekonomins och utgår från makronivån, det är baserat på antaganden om nytto-maximering, tillväxt och konjunkturväxlingar och beskriver förmögenhetsvärden och ekonomiska flöden. Perspektivet är vetenskapligt legitimt, exklusivt, djupgående och kunskapen är otillgänglig (jämför Brante i denna rapport). I mötet mellan perspektiven och professionerna är redovisningsprofessionen den svagare, nationalekonomerna betraktade som en profession starkare. Nationalekonomin är mer abstrakt, historiskt förankrad och ägnar sig åt de stora dragen i samhällsutvecklingen och ekonomin medan redovisningsekonomen utgår från den enskilda enheten och strävar efter att upprätta och förmedla en rättvisande redovisning för dessa enheter. Nationalekonomin har sina rötter i Adam Smiths verk: *Theory of Moral Sentiments* (1759) och *Wealth of Nations* (1776). Det är en intellektuell bas för ämnet som skänker glans och prestige. Redovisning baseras på metodiken dubbel bokföring som visserligen härrör sig från 1400-talet, men som knappast uppfattas som exklusiv och djupgående, möjligtvis som otillgänglig.

Konflikter mellan perspektiven gäller vad som är mest relevant i tolkningen av det kommunalekonomiska läget och det är sällan redovisarens inbyggda pessi-

mism och strävan efter exakthet. Det är bättre att anta en tillväxt i ekonomin som innebär att åtagande såsom till exempel kommande pensioner kommer att kunna inrymmas i en starkare och större ekonomi än att i dag täcka de kostnader som åtagandet innebär. Dessvärre har händelser och vägval visat att beslutsfattare hellre lyssnat till företrädare för det övergripande och abstrakta än till företrädare för det specifika och konkreta. Med den vetskapen är en viktig insats att försöka stärka redovisningsprofessionen och dess utövare. Det är angeläget att bedriva forskning och utbildning för att ge professionen kunskap som kan ligga till grund för att hävda perspektivet, utöva ett ökat inflytande och med större kraft stå emot förslag som leder till ekonomisk nedgång. Som redovisningsforskare är jag övertygad om redovisningsperspektivets betydelse och berättigande. Bedömning måste ske utifrån redovisarens beslutsunderlag. Det är viktigt att som vetenskapsman delta i debatten och utifrån teori och principer hävda de goda lösningarna och vara på den egna professionens sida. Vilket inte innebär att forskaren i andra sammanhang inte kan problematisera professionens agerande och ställning.

En notering i sammanhanget är den märkliga uppfattning som ibland i vardagen uttalas rörande metodiken dubbel bokföring, nämligen att den handlar om en tvivelaktig hantering där saker och ting döljs för omvärlden. I själva verket är dubbel (italiensk) bokföring något som utvecklades under renässansen, som möjliggör ändamålsenlig kontroll av ekonomisk utveckling och ekonomiskt tillstånd och som därigenom bidrar till att förklara risktagande, företagsetablering, finansiering av investeringar och ekonomisk tillväxt (se beskrivning av ekonomihistorikerna Rosenberg och Birdzell 1991).

Institutioner och institutionell förändring

Samhälleliga tillstånd och utvecklingsförlopp kan förklaras av det institutionella arrangemangets sammansättning. Arrangemanget består av informella institutioner och formella institutioner. Informella institutioner är idéer och företeelser som över tiden har blivit institutionaliserade och i det närmaste är för givet tagna. Formella institutioner är fastställda principer och regler som ordnar samspelet mellan individer. För en gynnsam utveckling fordras att informella institutioner utmanas och att det institutionella arrangemanget omstruktureras om det förefaller hämma effektivitet och kvalitet. Det finns en särskild relation mellan professioner och institutioner och det finns ett särskilt uppdrag för forskare vid ett professionslärosäte att belysa och problematisera relationen. Den särskilda relationen är att professionerna utvecklar ett starkt inflytande och gör förtrogenhetskunskap och kunskap baserad på erfarenhet till för givet tagen. Det är naturligtvis nödvändigt och centralt att acceptera, men det är också viktigt att ifrågasätta och ständigt utmana förtrogenhetskunskap, det blir allt viktigare ju mer inflytelserik den professionella gruppen är. Forskning inom ramen för ett professionslärosäte måste handla om att pröva och utmana det institutionella arrangemanget och medverka i att ifrågasätta effektivitet och ändamålsenlighet i den styrning och ledning som utövas.

Professionernas modeller och metoder – lämna ett bidrag!

Mina budskap är att bedriva forskning där förekomsten av professioner kan förklara utveckling och tillstånd, stå på den egna professionens sida och som ett led i det förse studenter och praktiskt verksamma med kunskaper och argument samt beskriva institutionella arrangemang och utmana strukturer som är eller förefaller vara ogynnsamma. Resonemangen för över till frågan om hur forskare ska förhålla sig till tillämpningar. Grundläggande egenskaper för en vetenskapare är förmåga att problematisera och ett kritiskt förhållningssätt. Detta behöver emellertid inte innebära att forskaren värjer sig från att föreslå och argumentera för lösningar. Inte minst för samhällsvetare som hanterar komplexa frågeställningar med oklara samband mellan orsak och verkan är det problematiskt, att föreslå en lösning och därefter riskera att den lösning som framförs inte visar sig vara uthållig eller ge avsedda och önskvärda effekter efter implementering och vid tillämpning. Men för ett professionslärosäte är det naturligt och centralt, men det handlar inte om att föreslå en lösning och därefter vara nöjd med detta utan det poängfulla är interaktionen. Ett ideal är att med utgångspunkt från ett kritiskt förhållningssätt, en förståelse för de modeller och metoder som tillämpas bidra till en modellutveckling. Ett respektfullt men samtidigt kritiskt förhållningssätt till de konstruktioner som utvecklas och tillämpas i praktiken ska gälla. Det finns skäl till att de tillämpningar som finns är just dessa och sannolikt är de i normalfallet instrumentella, det vill säga de är gynnsamma för organisationen ur ett handlingsperspektiv. Det bör vara utgångspunkten vid utveckling av nya alternativ och presentation av nya alternativa lösningar.

Men tillämpade lösningar kan också vara ceremoniella och inte längre ändamålsenliga för organisationen i strävanden efter en gynnsam utveckling av verksamhet och ekonomi. Förtroghetskunskap förtjänar all respekt men vårt bidrag som forskare och perspektivgivare är att inte ta förtroghetskunskapen för given utan ifrågasätta kunskapen när den förefaller leda till ineffektivitet. Vetenskap för profession handlar om att lämna ett bidrag, kanske till och med att medverka i implementeringsfasen för att mer djuplodande lära om den föreslagna lösningens möjligheter och begränsningar. Detta innebär samtidigt att forskning sker i professionen, vilket också är ett utmärkande drag för forskning vid ett komplett professionslärosäte.

Aktiviteter för konkretisering av verksamhetsidén

I detta avsnitt beskrivs fem aktiviteter som kan konkretisera verksamhetsidén. En redovisning sker också av innehållet i fem publicerade rapporter i Högskolan i Borås rapportserie *Vetenskap för profession*. Det finns en tydlig relation mellan aktiviteterna och rapportseriens utgivningar.

Fem aktiviteter

Vetenskap för profession kan som tidigare framförts beskrivas med en rad honnørsord. En operationalisering av honnørsorden kan naturligtvis ske och utvärderingsbara mål och egenskaper utvecklas och tillämpas. Ett alternativ till en sådan till synes rationell modell är ett mer prövande arbetssätt som helt enkelt innebär att göra saker som följer naturligt av verksamhetsidén, devisen och honnørsorden. *Vetenskap för profession* och föreställningen om professionslärosätet ges därigenom ett innehåll. Ett sådant arbetssätt som innebär en successiv utveckling kan innefatta följande moment.

- En kontinuerlig pågående debatt kring det vetenskapliga förhållningssättet inom ramen för verksamhetsidén och devisen. En sådan debatt handlar om vad det innebär att förena en problematiserande ansats med en vilja och ambition att utveckla den goda lösningen. Är det rimligt att tänka sig att den goda egenproducerade lösningen kritiskt kan granskas av oss själva och ersättas med något annat? Vad betyder förhållningssättet till problematisering och produktion av normer för olika områden och discipliner? Bara i den omständigheten att vi inom Högskolan i Borås är verksamma inom samtliga fyra vetenskapsområden och dessutom har konstnärligt forsknings- och utvecklingsarbete gör diskussioner kring förhållningssätt och vetenskapliga metoder synnerligen rik på perspektiv och nyanser.
- Beskrivningar av forskningsprogram som utgör paradexempel på samspel över alla tänkbara gränser, eller det som vid Högskolan i Borås benämns integrerad design. Det kanske mest kraftfulla sättet att sprida och förklara vår verksamhetsidé i tillämpning är att beskriva projekt och program som belyser verksamhetsidén. Spridningen av information ska ske internt i organisationen och externt till intressenter utanför högskolan.
- Forskning som väcker intresse i det regionala perspektivet och som därigenom är ett led i att utveckla och förstärka relationerna mellan verksamma vid högskolan och företrädare för näringsliv, kulturliv och offentligt verksamhet. Projektet behöver nödvändigtvis inte vara lösningsorienterat. En viktig kvalitet är att de utnyttjar igenkännandets viktiga funktion. En annan kvalitet är att projektet metodmässigt baseras på personliga intervjuer, deltagande observation eller aktiv medverkan, vilket innebär att datainsamlingen sker nära aktörerna. Detta förstärker naturligtvis känslan av igenkännande när resultat återrapporteras.
- En kontinuerlig kunskapsutveckling och debatt rörande innebörden av profession och professionalisering. Det finns anledning att kontinuerligt problematisera fenomenet profession och professionalisering. Det är lätt att hamna i ett mönster, eller i en teoribildning som innebär föreställning och risk för att vissa synsätt tas för givna. En återvändsgränd där kunskapsutvecklingen stannar av.

- Studier som tar reda på vad praktiker vill att vi beforskar. Forskaren väljer problem, metod och former för resultatrapportering det är en viktig utgångspunkt. Långtifrån alla praktiska problem är forskningsbara och långt ifrån alla problem är lämpliga att fråga forskare om. Det är angeläget att ta reda på vad praktiskt verksamma inom olika professioner vill att vi gör och också kommunicera hur vi uppfattar uttryckta forskningsbehov.

Fem viktiga punkter, det finns säkert fler, men jag förmodar att de flesta håller med om att punkterna på skilda sätt illustrerar viktiga aktiviteter vid ett professionslärosäte.

Fem rapporter – vetenskap för profession

De fem punkterna ovan motsvarar utgivningarna från hösten 2007 till våren 2009 i högskolans rapportserie *Vetenskap för profession*. Fler utgivningar är på gång som på olika sätt illustrerar och konkretiserar forskning vid ett professionslärosäte. Innehållet i de fem hittills utgivna rapporterna är följande.

Rapport ett, författad av Brorström med flera (2007), behandlar huvudsakligen ett förhållningssätt till forskning som följer naturligt av den verksamhetsidé som är formulerad. I rapporten lanseras benämningen integrerad design där integration refererar till samverkan över gränser av skilda slag. Det handlar om samverkan med det omgivande samhället, samverkan över disciplinära gränser och samverkan över inomorganisatoriska gränser. Design handlar om att bejaka det legitima i att forskningen levererar förslag till lösningar. Det kan handla om en konduktiv fiber, ett kvalitetssystem eller en modell för redovisning av betalningsflöden. Utgångspunkterna och förutsättningarna ser olika ut inom skilda vetenskapsområden och stora variationer finns inom ramen för Vetenskap för profession och integrerad design. Poängen är att vara medveten om det artikulera de förhållningssättet och medverka i debatten om dess innebörd och lämplighet. En sådan debatt förs!

Hallnäs, Redström och Walkenström (2008) är en beskrivning av forskningsprogrammet *Smart Textiles* uppläggning och innehåll och ger en bild av hur ett stort forskningsprogram baserat på samverkan över gränser kan designas. Den stora poängen med rapporten, som är nummer två i serien är emellertid den problematisering som sker i mötet mellan discipliner och i mötet mellan forskning och praktik. Hur ansvarsfördelningen ska vara och hur de olika parterna distribuerar makt till varandra är långtifrån självklart utan snarare en av de stora och viktiga frågorna som måste hanteras.

Rapport tre är författad av Brorström, Edström och Oudhuis (2008). Rapporten baseras på ett stort antal personliga intervjuer och beskriver innebörden av knalleandan enligt intervjupersonernas beskrivningar och uppfattningar. Självständighet, positiv syn på företagande, kostnadseffektivitet är värden som förenas

med skeptisk inställning till komplexa organisationsmodeller, samarbete och utbildning. De egenskaper som är förknippade med knalleandan är en drivkraft för företagsutveckling men samtidigt en begränsning i och med att de möjligheter som samarbete och utbildning betyder inte tas tillvara. Rapporten ger en bild av förutsättningarna att bedriva och utveckla företagsverksamhet i Sjuhärad och bidrar till att förklara de svårigheter som finns att få till stånd ett ökat intresse för forskning och utveckling och för gemensamma satsningar i regionen för företagsutveckling. Den fråga som väcks är om Sjuhäradsbygdens relativa framgång kommer att bestå i en alltmer komplex och globaliserad värld om intresset för omvärldsorientering och samverkan ökar. Forskarna befarar att en nyorientering fordras och förändrade synsätt.

I rapport fyra problematiseras den teoribildning som utvecklats rörande professioner och professionalisering (Nolin 2008). I rapporten hävdas att den av sociologer dominerande forskningen och teoribildningen har hamnat i en återvändsgränd med meningslösa resonemang om grad av professionalisering och maktrelationer. Författaren beskriver tre steg i utvecklingen av professionsteorier och identifierar ett antal problem med teorierna rörande sättet att hantera fenomen som påverkan, konkurrens och makt. Med den utgångspunkten formulerar författaren basen för ett fjärde steg i utvecklingen av professionsteori. Rapporten utgör en utmärkt grund för att resonera om för vem vi utbildar och varför. På vilket sätt skiljer sig forskning och utbildning på Högskolan i Borås från hur det går till på andra håll. Ett ställningstagande görs i rapporten som innebär att vi ska verka för att stärka de professioner vi utbildar.

Maceviciute med flera (2009) har författat rapport fem som behandlar praktikers forskningsbehov inom biblioteksområdet. Den baseras på en studie där praktikers forskningsbehov har kartlagts. Bibliotekarier vid skilda typer av bibliotek har tillfrågats om vad de anser vara viktiga forskningsfrågor och med tillämpning av så kallad *delfi-teknik* har de mest angelägna frågorna urskilts. Studien visar att forskningsbehoven varierar beroende av vilken typ av verksamhet som bedrivs. Resultatet är inte överraskande men likafullt mycket viktigt att klargöra. De två områden som de flesta av respondenterna framhåller som viktiga att beforska är vilka faktorer som påverkar den strategiska utvecklingen och förändrade roller för bibliotekarier. Utöver en redovisning av forskningsbehov ger också rapporten en ingående beskrivning av delfi-tekniken som vägledning för andra forskare. Den är ett bidrag till metodutvecklingen inom ett professionslärosätet.

Tillsammans ger de fem hittills utkomna rapporterna en bild av vad forskning kan vara vid ett komplett professionslärosäte. Rapporterna är aktiviteter som konkretiserar verksamhetsidén och ger professionslärosätet en innebörd. De för vidare bilden av professionslärosätet bortom honnörsord och viktiga symboliska utsagor och visar konkret vad som är specifikt för synsätt, metod och innehåll i forskningen vid Högskolan i Borås.

Fortsatt utveckling

Vi kan och gör mycket själva för att etablera och befästa det kompletta professionslärosätet. Men vi har en omgivning som vi måste förhålla oss till och hantera. Vi har möjlighet att påverka hur omgivningen ser på oss. Genom att aktivt delta kan vi skapa kunskap och förståelse för vår idé, men vi måste också medverka i att förändra vår omvärld. Det största hotet mot att bli ett komplett professionsuniversitet är att omvärlden och de som bedömer oss har en annan uppfattning om kvalitet i högre utbildning och forskning än vad vi har. I forskningspropositionen *Ett lyft för forskning och innovation* (2008) och i propositionen *Forskarutbildning med profilering och kvalitet* (2009) framför regeringen vikten av flervetenskaplighet, nya kunskapskombinationer och utvecklat samarbete med det omgivande samhället. Propositionerna är i dessa avseenden helt i enlighet med det synsätt som ligger till grund för utbildning och forskning vid Högskolan i Borås och många skrivningar och resonemang i propositionen är tilltalande. Fördelning av forskningsmedel och utfärdade av examensrättigheter sker naturligtvis med utgångspunkt från politiska viljeyttringar men bedömningar och ställningstagande rörande kvalitet sker på professionella grunder. Frågan är på vilket sätt politiska intentioner översätts och vilken förmåga vi själva har inom akademien att tänka nytt. När det kommer till kritan ser jag här en stor fara med att traditionella akademiska bedömningsgrunder får för stor betydelse. Även om själva idén och avsikten är att se till framkomna resultat och till helheten och inte delarna så kommer kompetens och kapacitet inom traditionella ämnen att ha stor betydelse. Vi saknar som bedömare förmåga att värdera uppnådda resultat och använder istället ingångsvärden som uttryck för kvalitet. Det skulle gynna oss om utvärderingar och bedömningar tar fasta på vilka resultat som åstadkoms i förhållande till det uppdrag vi har och den verksamhetsidé som gäller.

Till det ovan framförda ska läggas att vi arbetar med att utveckla en forskarutbildning där vi ställer oss frågan på vilket sätt vi kan utveckla områden som inte är traditionellt disciplinära i enlighet med de intentioner som redovisas i forskningspropositionen. Min uppfattning är att vi är ett lärosäte som sticker ut, vi är nydanande och har potential, men vi behöver stöd utifrån för att förverkliga våra ambitioner. Framför allt handlar det om att flervetenskaplighet och utveckling av nya kombinationer mellan ämnen och mellan praktik inte stannar vid prat utan följs av beslut som möjliggör handling inom lärosäten som vill skapa något nytt.

Referenser

- Brorström, B., Edström, A. & Oudhuis, M. (2008). *Knalleandan – drivkraft och begränsning. Ett forskningsprogram om företagande, traditioner och förnyelse i Sjuhäradsbygden*. Vetenskap för profession, rapport nr 3. Högskolan i Borås.
- Brorström, B., Forsgren, O., Hallnäs, L., Höglund, L., Lindecrantz, K., Nyström, M. & Björkdal Ordell, S. (2007). *Forskning vid Högskolan i Borås. Om förhållningssätt, innehåll och profil*. Vetenskap för profession, rapport nr 1. Högskolan i Borås.
- Ett lyft för forskning och innovation* (2008). Regeringens proposition 2008/09:50. Stockholm: Regeringen.
- Forskarutbildning med profilering och kvalitet* (2009). Regeringens proposition 2008/09:134. Stockholm: Regeringen.
- Forsknings- och utbildningsstrategi 2009-2012* (2007). Högskolan i Borås.
Dnr. 310-07-69.
- Hallnäs, L., Redström, J. & Walkenström, P. (2008). *Smart Textiles*. Vetenskap för profession, rapport nr 2. Högskolan i Borås.
- Maceviciute, E., Wilson, T., Lalloo, I. & Lindh, M. (2009). *A Delphi study of research needs for Swedish libraries*. Vetenskap för profession, rapport nr 5. Högskolan i Borås.
- Nolin, J. (2008). *In search of a new theory of profession*. Vetenskap för profession, rapport nr 4. Högskolan i Borås.
- Rosenberg, N. & Birdzell, L H.H. Jr. (1991). *Västvärldens väg till välstånd*. Stockholm: SNS.

Omvärldssamverkan central för professionslärosätet

STAFFAN LÖÖF | *Samverkansansvarig, utvecklingsdirektör Högskolan i Borås*

Högskolan i Borås har ambitionen att bli ett komplett professionslärosäte med såväl rättigheter att examinera akademiska doktorer som att utveckla en nära och långsiktig relation med de professioner som är aktuella med aktuella forsknings- och utbildningsinriktningar. Omvärldssamverkan är en förutsättning för förverkligande av professionslärosätets verksamhetsidé *Vetenskap för profession*. Den kan ske regionalt, nationellt eller internationellt. Genom öppenhet gentemot det omgivande samhället och lyhördhet läggs grunden för partnerskap. Det ska vara lätt för externa aktörer att få kontakt med högskolans utbildning och forskning. Samverkan skall fullt ut genomsyra professionslärosätet och vi är många som på flera plan måste svara på förväntningarna. Högskolan i Borås är uppbyggd på institutioner som är inriktade mot olika professioner. En tätare relation mellan högskolans utbildning och forskning och den praktik som utövas inom professionerna kommer att ge ömsesidig styrka.

Nedan följer en tillbakablick på den utveckling som har skett av Högskolan i Borås omvärldssamverkan och en översikt över det arbete som görs idag. Artikeln beskriver hur utvecklingen av lärosätet har skett utifrån ett samverkansperspektiv och hur idén med ett professionslärosäte kom till och knöt samman olika processer.

Min utgångspunkt är högskolornas uppdrag från 1997 att samverka med sin omvärld, i enlighet med den så kallade *tredje uppgiften*. Med anledning av detta uppdrag hölls samma år några visionsdagar på Högskolan i Borås, där en vision skapades utifrån ett behov av att formulera tankar kring lärosätets relation till sin omvärld.¹ Det är konsekvenserna av denna vision jag vill peka på i detta sammanhang. Den utveckling som skett i samverksarbetet har successivt förtydligat en inriktning, även om mycket återstår innan vi har vårt mål.

Samverkan vid Högskolan i Borås – en bakgrund

Den svenska högskolan har sedan länge samverkat med det omgivande samhället på olika vis, men successivt har denna uppgift blivit allt tydligare formulerad. Genom högskolelagen, i regleringsbrev och olika propositioner har regeringens politiska uppdrag formulerats. En viktig förändring kom då högskolors och universitets ansvar för samverkan med det omgivande samhället ändrades radikalt 1 januari 1997, då högskolelagen ändrades från att föreskriva att det ”Till verksamheten inom högskolan skall höra att sprida kännedom om forskning och utvecklingsarbete. Kännedom skall också spridas om vilka erfarenheter och kun-

¹ Sjuhärads universitet – en vision för Högskolan i Borås år 2004. – 1997

skaper som har vunnits och om hur dessa erfarenheter och kunskaper skall kunna tillämpas”² till att föreskriva att högskolorna utöver utbildning, forskning och utvecklingsarbete ska ”samverka med det omgivande samhället och informera om sin verksamhet”.³ Förmågan att samverka med det omgivande samhället och att informera om forskning och utvecklingsarbete ska också, enligt högskolelagen, beaktas vid anställning av lärare.

Ändringen i högskolelagen och tillkomsten av den tredje uppgiften kom inte att märkas särskilt mycket inom högskolan, eftersom den inte åtföljdes av särskilda direktiv, medel eller uppföljningskrav. I regleringsbrev till lärosätena har det sedan dess funnits en rad olika mer eller mindre preciserade uppgifter som berör samverkansområdet. Efterfrågan på resultat av dessa uppgifter har emellertid oftast uteblivit. Många av de nya högskolorna arbetade emellertid i en nära kontakt med verksamheter i den närliggande regionen och kände stort stöd, men också stora förväntningar från lokala myndigheter, organisationer och lokalt näringsliv. Detta gav dem särskild motivation att uppfylla de nya kraven på samverkan. Möjligheterna att göra detta var dock begränsade för en enskild ny högskola.⁴

En del av visionen för Högskolan i Borås från 1997⁵ var att högskolan skulle fungera som en ”viktig nod i en rad olika nätverk”. Hela resonemanget grundades på att lärosätet ”på många plan skulle medverka till att utveckla Sjuhäradsbygden till en dynamisk och spännande region att bo och arbeta i, att vara en av regionens viktigaste samhällsaktörer samt samtalspartner i näringslivets och olika samhällsorgans övergripande strategiska planering”.⁶ Detta är med dagens ögon sett inte något märkvärdigt. Flertalet lärosäten i Sverige har programförklaringar som handlar om att akademien skall ha en aktiv roll i samhällsutvecklingen. 1997 var det särskilt viktigt att slå fast att Högskolan i Borås hade en ambition att vara en aktör i den regionala utvecklingen i just den region där den är placerad. Detta hade inte alltid varit en självklarhet, som bland annat framgår av de inledande avsnitten av den bok som tillkom i samband med högskolans 25-års-jubileum, med Anders Fransson som redaktör.⁷ I boken ges en bild av ett lärosäte som uppfattas som en isolerad ö, där hela verksamheten eller delar därav ifrågasätts.

² Högskolelag (1977:218). Uppgifter för högskolan 6 §.

³ Högskolelag (1992:1434). 1 kap. 2 §.

⁴ Professionellt samverkansarbete vid universitet och högskolor – Rapport från UniLink 2009:8.

⁵ a.a.

⁶ Sjuhärads universitet – en vision för Högskolan i Borås år 2004. – 1997. – s. 18

⁷ Hur Knallebygden fick sin akademi: [en bok om Högskolan i Borås första 25 år / text: Anders Fransson med flera ; redaktör: Anders Fransson]. - Borås: Högskolan i Borås, 2002.

Boken listar också flera av de åtgärder som vidtogs för att öka relationerna med närregionen. Det gällde t.ex. Kunskapsforum, Campus Sjuhärad och STARK.⁸ Det senare är en arbetsmessa som utvecklats till ett möte mellan studenter och blivande arbetsgivare. Till dessa exempel bör också läggas initiativet till att skapa en teknikpark som inleddes med Bengt Andersson som vicerektor för samverkan. Undertecknad efterträdde honom i rollen som vicerektor och hade förmånen att tillsammans med andra bidra till att slutföra arbetet med det som idag kallas ESPIRA Tillväxtcenter i Sjuhärad, som är en arena för entreprenörskap men också en arena för mötet mellan akademi och näringsliv.

En bild av den successiva förändringen av uppfattningen i regionen om Högskolan i Borås ges av två enkätundersökningar från 1993-94⁹ och 2003¹⁰, som riktade sig till näringslivet i Borås med en fråga om högskolans regionala betydelse. Resultatet av den första enkäten visade att näringslivet inte hade någon tydlig bild av högskolan och att man inte kunde svara på vilken betydelse högskolan hade. Den andra undersökningen, som genomfördes som en del av Campus Sjuhärad, gav en helt annan bild där förväntningarna och insikten om högskolans värde hade ökat väsentligt. Ett återkommande svar i den senare enkäten var att flera företagare förväntade sig mer information om och från Högskolan i Borås.

Det stora steget för att profilera Högskolan i Borås kom med den intensiva period som ledde fram till ansökan om att få status som professionsuniversitet.¹¹ Den politiska processen har varit av underordnad betydelse i förhållande till att Högskolan i Borås sedan flera år, oberoende av regeringens handläggning, hållit kursen fast vad gäller tanken om ett professionslärosäte. Ett centralt begrepp i detta sammanhang är partnerskap och följande text från ansökan förklarar vad som avses:

En annan utgångspunkt för Professionsuniversitetet i Borås är att i partnerskap med arbetslivet utanför akademien utveckla, organisera och bedriva professionsinriktad utbildning och forskning av hög kvalitet. Med partnerskap avses ett nära, systematiskt, och jämlikt samarbete med externa aktörer inom utbildning och

⁸ Kunskapsforum (ett nytt samverkanssekretariat), Campus Sjuhärad (ett projekt som genomfördes 2002-2005 med stöd från Samverkansdelegationen, Sjuhärads kommunalförbund och Västra Götalandsregionen) och STARK (STARK är en förkortning för Student och ArbetsgivarKommunikation) Campus Sjuhärad 2002-2005 skildras i Rapporter och Publikationer från Högskolan i Borås 2005:2

⁹ Högskolans regionala betydelse 1995. – (Rapporter och Publikationer från Högskolan i Borås, 1995:1)

¹⁰ Alonzo, Ylva: Högskolan i Borås regionala betydelse – ur ett näringslivsperspektiv /Ylva Alonzo, Hans Holmqvist (Rapporter och Publikationer från Högskolan i Borås, 2003:1).

¹¹ Ansökan lämnades till regeringen 2005 och avslogs under vecka 26, 2009.

forskning. Partnerskap innebär gemensamt ansvar, vilket ställer ökade krav på tillgänglighet och inflytande i akademien för näringsliv, offentlig sektor och olika typer av organisationer.¹²

Det är frågan om en ömsesidig process. Listan över exempel på hur akademien når ut till företag och institutioner av olika slag kan göras lång. För ömsesidighet är det en förutsättning att utveckla ett förtroende för varandra. Högskolan kommer ofta att vara den part som tar initiativet; inom akademien finns vissa resurser att få till stånd samarbeten. Det är dock angeläget att samverkan sker i ett *win-win*-perspektiv.

Högskolan i Borås har de senaste tio åren konsekvent öppnat styrelser och nämnder för externt inflytande på ett sätt som torde vara svårt att finna motsvarigheter till vid andra svenska lärosäten. Med representanter från olika delar av samhället i alla styrelser har varje del av högskolan utvecklat sina omvärldsrelationer. En genomgång av verksamhetens kontaktytor mot omvärlden gör att den tidigare bilden av högskolan som en isolerad ö känns avlägsen. Kanske måste man varit med om utvecklingen eller systematiskt studera förändringsprocessen för att inse den stora skillnaden.

Samverkan vid professionslärosätet – en nulägesbeskrivning

Mycket har hänt för att öppna Högskolan i Borås mot samhället. Idag är det lätt att redovisa hur kontaktytorna ökat på alla nivåer. Förutom en formell representation har högskolan en mängd former av samhällskontakter, vilket påverkar både utbildning och forskning. Gästlärare, utbildningsvårdsavdelningar, mentorer, verksamhetsförlagd utbildning, uppdragsutbildning är några exempel på samverkansformer. *Smart Textiles* och *Waste Refinery* är goda exempel på forskningssamarbete där Högskolan i Borås och näringslivet är nära knutna till varandra. Högskolan är idag en efterfrågad partner på lokal och regional nivå. Alla högskolans institutioner har väl utvecklade kontaktnät på många nivåer, från det lokala till det internationella. Forskning och utbildning sker till stora delar med väl utvecklade kontakter till omvärlden och högskolans stödstrukturer söker öka relationerna ytterligare.

När Högskolan i Borås firade sitt 30-årsjubileum 2007 publicerades skriften *Vetenskap för profession*¹³, som är ett idédokument där idén med professionslärosätet utvecklades ytterligare – ”vetenskaplig grund” tillsammans med ”professionernas kompetensbehov, utveckling och problem” sätts i fokus.

¹² Professionsuniversitetet i Borås. Ansökan från Högskolan i Borås om att få status som professionsuniversitet. Red. Olof Lundquist, Göran Hellmalm & Magnus Petersson. Borås: Högskolan i Borås, 2005. – s. 5

¹³ Vetenskap för profession. Verksamhetsidé för professionslärosätet Högskolan i Borås. Borås: Högskolan i Borås, 2007. – s. 7.

Tre nyckelbegrepp om former för dialog lyfts fram i verksamhetsidén:

- **Partnerskap**, d.v.s. att högskolans utbildning och forskning utformas i nära, systematisk och jämlik samverkan med aktörer i det omgivande samhället inom den privata och den offentliga sektorn.
- **Institutionaliserad dialog**, d.v.s. ett både formellt och informellt, kontinuerligt pågående, åsiktsutbyte mellan högskolan och det omgivande samhället. En dialog som säkerställer ett inflöde till akademien från professionerna och samtidigt skapar kanaler från den akademiska världen ut till yrkeslivets praxis.
- **Integrerad design**, d.v.s. en forskningsideologi som ger uttryck för vikten av samverkan mellan olika vetenskapliga discipliner och mellan akademi och professioner samt står för en vetenskaplig metod som innebär att teori och praktik integreras.

I idén med det kompletta lärosätet måste en begränsning sättas till att högskolan endast kan förhålla sig till de professioner inom vilkas områden det bedrivs forskning och utbildning. Idag är det sex områden men kan i en fram tid bli fler. Denna ambition har inte alltid varit självklar, tydlig eller ens trovärdig.

För att utveckla samverkansarbetet vid Högskolan i Borås tillsatte rektor Lena Nordholm våren 2008 en arbetsgrupp för att ta fram förslag till en handlingsplan för genomförande av verksamhetsidén *Vetenskap för profession* i ett samverkansperspektiv. Gruppen tog utgångspunkt i några av de nyckeltexter som beskriver tankarna om professionslärosätet – Ansökan om professionsuniversitet, idédokumentet *Vetenskap för profession* och den till regeringen inlämnade *Forsknings- och utbildningsstrategi 2009-2012* – och analyserade dessa ur ett samverkansperspektiv. Arbetsgruppen efterhörde också om det fanns önskemål och centrala frågeställningar bland företrädare för högskolans olika enheter samt tog del av en intervjuundersökning med näringslivsrepresentanter. Intervjuerna med ett 50-tal företagsledare var en del av en gåva från Västsvenska Industri- och Handelskammaren i samband med högskolans 30-årsjubileum. Andra underlag om samverkan användes också – dels de olika formuleringar som finns i lagtexter och propositioner, Högskoleverkets rapporter om samverkan¹⁴ och dels olika projekt där Högskolan i Borås deltagit angående samverkan.

¹⁴ Högskolan samverkar. – 2004. – (Högskoleverkets rapportserie 2004:38). Högskolan samverkar vidare: utvecklingen 2004-2007 / Lönn, Maria. – 2008. – (Högskoleverkets rapportserie 2008:10).

Förslaget till handlingsplan presenterades för högskolans styrelse och rektor fattade beslut i enlighet med förslaget i början av 2009.¹⁵ Här följer i korthet de sju prioriterade fokusområden och beslutade åtgärder som ingår i handlingsplanen. Dessa fokusområden är en beskrivning av det som skall bidra till förtydligandet av olika delar av omvärldssamverkan:

1. **Omvärldsbevakning** – Vidareutveckla en modell för systematisk och strukturerad omvärldsbevakning och omvärldsanalys samt en arena för att göra materialet tillgängligt.
2. Kommunikation och relationer
 - 2.1 **Systematisk hantering av externa relationer** – Öka medvetenheten kring bemötande och dialog med omvärlden. Utveckla verktyg för insamling av statistik och uppföljning av nätverksarbete och bemötande. Kartlägga processer och utveckla rutiner för bättre kommunikation.
 - 2.2 **Marknadsföring och varumärkesbyggande** – Professionslärosätets styrkor och dess varumärke måste stärkas. En översyn av befintligt informations- och marknadsföringsarbete behövs. Målsättningen ska vara att öka samordning och tydlighet.
 - 2.3 **Forskning – att dela med sig av kunskapen** – Systematisk årlig planering av insatser inom forskningskommunikation för att stärka Högskolan i Borås ställning som ledande aktör inom högskolans profilmråden i det omgivande samhället.
3. **Kommersialisering av forskningsresultat** – Kartläggning och tydliggörande av process och rutiner för att kommersialisera forskningsresultat.
4. **Meritering – en nyckelfråga för professionslärosätet** – Utvärdering av hur meritportföljen används och en eventuell fortsatt utveckling av denna. Uppföljning av hur lönepolitiken tillämpas.
5. **Alumnerna – en betydelsefull resurs** – Alumnverksamheten utvecklas och konkretiseras. Mål, struktur och ansvar för verksamheten tydliggörs.
6. **Stöd och service i samverkansarbetet** – Organisationen för samverkansarbetet inklusive ansvar och roller måste vidareutvecklas och förtydligas, fastställas och implementeras.

¹⁵ Handlingsplan för genomförande av vetenskap för profession i ett samverkansperspektiv samt ramverk för kommersialisering och alternativa driftsformer, Högskolan i Borås, Gemensamma förvaltningen, Avdelningen för utbildnings- och forskningsstöd. 2009-01-21. Dnr 119-08-15 samt 120-08-15.

7. **Studenterna – samverkan för anställningsbarhet** – Följa upp och vidareutveckla professionsanknytningen i alla programutbildningar. Detta gäller särskilt examensarbeten och större projekt i grundutbildningen.

Handlingsplanens främsta syfte är att skapa en tydligare struktur för högskolans samverkansarbete. Perioden fram till och med 2011 lär också komma att generera nya frågor och projekt. Rektor beslutade också om högskolans mål för samverkansarbetet:

Omvärldssamverkan vid Högskolan i Borås ska bidra till samhällelig utveckling och tillväxt genom att vara integrerad i forskning och utbildning¹⁶

Flera av punkterna i handlingsplanen är idag på väg att implementeras. Någon kanske ställer sig frågan hur denna utvecklade omvärldssamverkan skall finansieras. De statliga medel som utgör högskolans anslag har inte någon del som är särskilt avsedd för samverkansuppgiften. Ett annat sätt att uttrycka det är att samverkan är en integrerad del av utbildning och forskning. Dessa huvuduppgifter för högskolan är emellertid underfinansierade som det är. Det betyder att vissa delar av samverkan måste finansieras med avgifter eller projektmedel. Uppdragsutbildning och uppdragsforskning är etablerade verksamheter. Mycket annat kräver särskild finansiering av annat slag oavsett om det är statliga, regionala eller privata medel som skall bidra till genomförandet. Högskolan har en skyldighet att bedriva sin verksamhet med full kostnadstäckning och måste utveckla sin kompetens och förmåga att ta betalt där flera parter är involverade. Ytterligare en förutsättning för att lärosäten skall bli en aktör som kan medverka till tillväxt och utveckling är en insikt hos både finansiärer och partners om att det krävs ytterligare finansiering för denna uppgift. Högskolans grundanslag är inte fria att utnyttja till annat än basverksamheten inom utbildning och forskning.

För genomförandet av handlingsplanen och för att de uppsatta målen skall få effekt i den decentraliserade organisation som Högskolan i Borås valt för sitt arbete med omvärldssamverkan är det viktigt att utveckla former för intern kommunikation och dialog mellan högskolans olika enheter. Genom åren har det funnits flera organ med olika namn som samverkansråd, professionsforum och nu senast samverkansgrupp. Denna har sedan september 2007 haft ett högskoleövergripande utbyte av erfarenheter mellan företrädare för samtliga institutioner, biblioteket och studentkår som diskuterat frågor med omvärldssamverkan som genomgående tema.

¹⁶ Handlingsplan för genomförande av vetenskap för profession i ett samverkansperspektiv samt ramverk för kommersialisering och alternativa driftsformer, Högskolan i Borås, Gemensamma förvaltningen, Avdelningen för utbildnings- och forskningsstöd. 2009-01-21. Dnr 119-08-15 samt 120-08-15. – s. 3.

Från och med höstterminen 2009 kommer den högskoleövergripande dialogen om frågor som rör omvärldssamverkan att ske i en ny form som kallas *Forum samproduktion*. Dit kallas verksamma från högskolans institutioner och andra enheter inom samverkansområdet för att delge varandra information och att få del av det erfarenhetsutbyte, som skall vara en väsentlig del av forumets verksamhet. Former måste även utvecklas för att högskolans partners skall kunna ta del av dialogen. Initialt kommer de olika frågorna i handlingsplanen att ges utrymme, men tillsammans med övriga fora vid Högskolan i Borås kommer frågor om samverkan utifrån ett professionsperspektiv att diskuteras. Grundprincipen är dock att högskolans omvärldssamverkan i huvudsak sker på lärar- och forskarnivå med stöd från ledning och handläggare på förvaltning. Ökade kontakter och dialog ger nya perspektiv för såväl akademi och samhälle – något som alla vinner på.

Referenser

- Alonzo, Y. & Holmqvist, H. (2003). *Högskolan i Borås regionala betydelse – ur ett näringslivsperspektiv*. Rapporter och Publikationer från Högskolan i Borås, 2003:1.
- Handlingsplan för genomförande av vetenskap för profession i ett samverkansperspektiv samt ramverk för kommersialisering och alternativa driftsformer (2009)*. Högskolan i Borås, Gemensamma förvaltningen, Avdelningen för utbildnings- och forskningsstöd. 2009-01-21. Dnr 119-08-15 samt 120-08-15.
- Hur Knallebygden fick sin akademi. En bok om Högskolan i Borås första 25 år (2002)*. Red. Anders Fransson. Borås: Högskolan i Borås.
- Högskolan samverkar (2004)*. Högskoleverkets rapportserie 2004:38.
- Högskolans regionala betydelse (1995)*. Rapporter och Publikationer från Högskolan i Borås, 1995:1.
- Högskolelag (1977:218)*. Uppgifter för högskolan 6 §.
- Högskolelag (1992:1434)*. 1 kap. 2 §.
- Lönn, M. (2008). *Högskolan samverkar vidare – utvecklingen 2004-2007*. Högskoleverkets rapportserie 2008:10.
- Professionellt samverkansarbete vid universitet och högskolor – ett led i en process mot ökad kvalitet (2009)*. Red. Birgitta Stymne. Rapport från UniLink 2009:8
- Professionsuniversitetet i Borås. Ansökan från Högskolan i Borås om att få status som professionsuniversitet (2005)*. Red. Olof Lundquist, Göran Hellmalm & Magnus Petersson. Borås: Högskolan i Borås.
- Sjuhärads universitet – en vision för Högskolan i Borås år 2004 (1997)*. Dnr. 431-97-10.
- Vetenskap för profession. Verksamhetsidé för professionslärosätet Högskolan i Borås (2007)*. Borås: Högskolan i Borås.

Profession, forskning och undervisning – möjligheter och problem

MALIN SUNDSTRÖM | *Universitetslektor Institutionen för data- och affärsvetenskap Högskolan i Borås*

I januari innevarande år kom e-post med en inbjudan om att delta i en seminarieserie om Högskolan i Borås profil och framtid. Seminarierna har genomförts och filmats. Deltagandet har varit gott och flera intressanta föreläsare har givit sin syn på begreppet profession, hur begreppet kan utmanas samt vad ett professionslärosäte är. I min roll att företräda Institutionen för data- och affärsvetenskap under dessa seminarier har jag slagits av att flera haft så många kloka synpunkter på begreppet profession. Många har nickat när samhällsvetenskapliga forskare menat att professioner är bärare av expertkunskaper och att det är av yttersta vikt att finna professionernas *differentia specifica*. Andra har med liv och lust kastat sig in i diskussionen huruvida ett professionslärosäte ska forska *om* eller *med* professionerna. Några har menat att det handlar om att göra båda sakerna. Ytterligare någon har menat att det handlar om att forska *i* professionen. Oavsett har dialogerna varit mycket givande. Att seminarieserien lett till identifiering, konsolidering och positionering av Högskolan i Borås som professionslärosäte förefaller vara deltagarnas samlade uppfattning.

Säkert finns det några deltagare som, precis som jag, tillåtit sig att i det tysta, fundera över vad diskussioner och begreppsutvecklingar av profession konkret och faktiskt bidrar till med tanke på hur forskning och undervisning planeras, genomförs, utvärderas och sprids. Av det skälet vill jag med denna text ge en beskrivning av hur Institutionen för data- och affärsvetenskap arbetar med professionsbaserad undervisning och forskning. Syftet är att ge konkreta exempel på hur professionsbaserad undervisning vid institutionen kan se ut, vilka resultat det ger samt vilka vardagliga problem vi möter. Syftet är inte att återigen identifiera och konsolidera Högskolan i Borås som ett professionslärosäte. Snarare då att positionera professionsbaserade sätt att arbeta i den dagliga och huvudsakliga verksamhet som bedrivs på Institutionen för data- och affärsvetenskap – undervisning och forskning, om, med och framför allt *i*, professionerna. Avslutningsvis i denna text presenteras också den problematik som en lektor kan möta i form av resursbrist.

Positionering av undervisning

Positionering är en term som beskriver den image eller profil som ett företag (ett varumärke, en produkt) strävar efter att bygga upp, i förhållande till konkurrerande företag, varumärken eller produkter. Positionering innebär också att något uppfattas som unikt (till skillnad från vardagligt och en i mängden). Det här tror jag de flesta håller med om. Positioneringsarbetet med att särskilja institutionens

undervisning från konkurrenters, i vårt fall lärosäten som Handelshögskolan i Göteborg, Internationella Handelshögskolan i Jönköping m.fl. har under många år utmanat och samtidigt drivit oss framåt. Under lång tid har vi diskuterat positioneringsproblematik. Vad är det som ska känneteckna utbildning och forskning vid Institutionen för data- och affärsvetenskap? Vad ska studenterna associera till när de tänker på ekonom-, direktmarknadsförings-, mäklar- och informationsarkitektutbildningar? Vad är det som gör att vårt sätt att bedriva undervisning och forskning skiljer sig från våra konkurrenters och vad vill vi att potentiella (och examinerade) studenter ska känna och tycka om vårt sätt att arbeta? Frågorna har varit många, svaren färre. Men kanske är det inte så fruktbart att söka svaren i det som sägs, utan i det som görs.

De flesta kollegor har för länge sedan insett att unika konkurrensfördelar som särskiljer oss från konkurrerande lärosäten, är något som först och främst finns och skapas inom institutionen. Det är människorna (de anställda) som är den viktigaste resursen och även det främsta konkurrensmedlet. Därför måste vi hela tiden bli bättre, se till att vara engagerade, stötta varandra så att fler lärare disputerar och att vi blir fler professorskompetenta på institutionen. Unika konkurrensfördelar kan även uppstå genom att samarbeta med externa aktörer. Ofta i form av nyfikna och engagerade företag, vars önskan ofta är att närma sig högskolan, delta i kunskapsutbyte och samtidigt få hjälp med problem som inte kan prioriteras p.g.a. resursbrist. Vid Institutionen för data- och affärsvetenskap finns flera pionjärer i positioneringsarbetet att särskilja institutionens utbildning från mängden. Det gäller särskilt med tanke på hur vi arbetar med att studenter och företag/praktiker möts. Anledningen till att Institutionen för data- och affärsvetenskap genomgående i sina utbildningar använder sig av "verkliga" aktörer är säkert inte en utan flera. Vi har många och goda relationer med omgivande näringsliv. Många företag uppskattar oss och vi uppskattar dem. Det finns också flera forskare som byggt upp goda relationer med företag som intresserar sig för forskningsaktiviteter. En del av oss försöker att samarbeta med företag både när det gäller undervisning *och* forskning, en ekvation som är utmanande men inte omöjlig. Vi har många olika idéer om hur samverkan med företag bör se ut, men vi är alla överens om att samverkansformer är absolut nödvändigt för att nå och öka kompetens och skicklighet. För både forskare och studenter är det svårt att förstå aktiviteter och fenomen om de inte betraktas i en kontext. Att göra en teoretisk marknadsplan är säkert möjligt, men leder ofta till en känsla av spel och lek. Att göra en marknadsplan för ett riktigt företag utmanar studenter, skrämmer en del men leder ofta till kunskap som fastnar. Att dessutom presentera sitt förslag inför en verklig ledningsgrupp ger säkert de flesta skrämselflicka, men är garanterat en upplevelse som stannar kvar. Studenter som utmanas och lyckas växer. Det är jag säker på att mina kollegor vid institutionen håller med om.

Ett möjligt svar på vad som kännetecknar undervisningen och forskningen vid Institutionen för data- och affärsvetenskap är därför kanske kompetensförankring. Synen på kompetens är på många sätt likartad inom institutionen. De flesta av oss menar att en individ blir kompetent först då tre förutsättningar är

uppfylla: Att individen har *kunskap*, att individen utvecklat en *förmåga* att översätta kunskap till praktisk handling och att individen har en stark egen *vilja* och målsättning.

Undervisning vid Institutionen för data- och affärsvetenskap

En vanlig missuppfattning när det gäller positionering är att tro att en stark position uppkommer genom att framställa något som bättre eller bäst. Vid institutionen görs sällan den formen av jämförelse. Däremot lyfts ofta goda exempel fram. Vi arbetar på med det som driver oss: kunskap, förmåga och vilja. Formerna för hur kompetenta studenter bildas skiljer sig mellan olika lärargrupper, ämnesformeringar och även individuellt mellan forskare/lärare, men vi vet att kompetens uppstår!

Ett positivt bidrag med anpassningen enligt Bologna är att kurs- och utbildningsplaners syfte fått en tydligare koppling till lärandemålen. Nu måste vi fundera över vad studenten faktiskt ska behärska efter att kursen är avslutad. Däremot kan glappet mellan de akademiska lärandemålen och sättet på vilket studenterna stimuleras till lärande fortfarande finnas. Än större kan glappet vara mellan vad akademien anser vara viktiga lärandemål och vad företagen prioriterar. Vid institutionen har vi därför tagit nya grepp när det gäller *hur* utbildning ska genomföras. Vi fokuserar mer på aspekter som handlar om att hitta former för undervisning som gör att studenten själv kan översätta teoretisk kunskap till praktisk förståelse. Vi försöker också att föra samman undervisning med forskning som bedrivs, och vi gör det i och tillsammans med företag.

Det goda exemplet – att undervisa på avancerad nivå i en ICA-butik

Det finns ett behov för studenter att förstå kopplingen mellan forskning som bedrivs och vilka avtryck den ger i utbildningen samt vad den betyder för studenternas kommande yrkesskicklighet. Det finns också ett tydligt behov av att skaffa sig erfarenhet av vardagliga företagshändelser. Med detta som syfte valdes en kurs i konsumentbeteende ut till ett pilotprojekt för att möjliggöra en tydligare koppling mellan forskning, studenters lärandemål och praktikens, ofta tysta, kunskap. Konsumentbeteende har en pragmatisk koppling till människor/kunder och deras köpbeteende och konsumtionsmönster. Historiskt har ämnesområdet varit teoretiskt, men under senare år har forskningen intresserat sig mer för det empiriska fältet, s.k. *Grundad teori*. För att förstå hur konsumenter/kunder tänker och resonerar i en kommersiell kontext är det nödvändigt att konfronteras med den typen av situation. Under kursens gång fick studenterna, inte bara möta illustrationer av kunskapsöverföring, utan skaffa sig förtrogenhet och i handling, agera i ett företag – ICA Citygruppen i Borås. Det är viktigt att poängtera att det inte rörde sig om praktik, utan om avancerade studier som gjordes i en företagskontext.

Kursen var upplagd på det sättet att studenterna erbjöds introducerande föreläsningar som grundades på kurslitteratur och forskning bedriven av undervisande lärare, samt en översiktlig presentation av ICA Citygruppen. Därefter bildade studenterna fältstudiegrupper och bedrev löpande under kursens gång fältstudier i butik samtidigt som föreläsningar/gästföreläsningar gavs. Föreläsningarna/gästföreläsningarna var öppna för samtliga anställda vid ICA City. Under de första veckorna gjordes inledande och översiktliga fältstudier för att bekanta sig med kontexten och med syfte att identifiera ett intressant problem/en frågeställning. Det kunde t.ex. handla om att studera huruvida kunderna föreföll påverkas av hur informationen i butiken såg ut (pris, skyltning och produktexponering), hur trängsel, sällskap, köer påverkade beteendet, kundernas rörelsemönster i butik, hur (om) självscanning användes samt om det fanns några kundegenskaper som kunde utgöra en grund för att beskriva tydliga kundsegment i butiken. Därefter bestämde studenterna sig för ett problemområde (tema) som vidareutvecklades med hjälp av insamling av empiriskt fältmaterial, kurslitteratur och valfria forskningsartiklar. I verkliga situationer (där studenten observerar och interagerar med kunder i butik) uppstår ofta ”aha-ögonblick”, vilket aldrig kan ersättas med att experter/föreläsare återberättar. Sättet att samla in material (metod) gjordes t.ex. med hjälp av kundobservationer, kundintervjuer, gruppintervjuer/fokusgrupper, butiksexperiment och kundenkäter.

Handledning gavs gruppvis i ICA Citys butik i Knalleland.¹ Handledningen bedrevs av undervisande lärare men ibland medverkade de olika butikscheferna. Grupperna författade under kursens gång ett PM som examinerades. Målsättningen var att gruppernas respektive PM skulle hålla sådan god kvalitet att det var möjligt att sammanställa dem till en gemensam publikation. Redigeringsarbete och sammanställning gjordes av medverkande forskargrupp. Mot slutet av kursen genomfördes ett slutseminarium där ICA Citys butikschefer och ledningsgrupp bjöds in i syfte att redogöra för preliminära resultat av fältstudierna samt ge en återkoppling till hur fältstudierna fungerat, vad som varit bra och vad som kunde förbättras. Ansvaret för, och genomförandet av slutseminariet, låg hos studenterna. Det blev ett högt deltagarantal där närmare 30 Cityanställda samt Citys två kontrakterade reklambyråer och deras externa styrelseordförande deltog.

Lärdomar

Att genomföra en magisterkurs i butiker har givit många lärdomar. Från studenternas perspektiv visar kursvärderingen att de varit mycket nöjda. De har uppskattat fältstudierna och att nästan all undervisning bedrevs i butiker samt att det fanns en tydlig koppling mellan undervisning och aktuell forskning (en s.k. pedagogisk partnerskapsidé som omfattar både forskning och undervisning). Studenterna har uttryckt att de uppskattat möjligheterna att själva få förtrogen-

¹ Knalleland är ett köpcentrum i Borås.

het med en praktik (dagligvarukonsumenter) samt möjligheter att själva agera i butikerna. Studenterna har vid flera tillfällen uttryckt att de uppskattat möjligheten att i verkliga situationer kunna studera konsumenternas beteenden och att observera och interagera i ”skarpt läge”.

Från ett företagsperspektiv har denna form av samarbete varit värdefull. Från början fanns en föreställning att ICA skulle få lösningar på problem, men när kursen var till ända uppstod fler frågor än svar; frustrerande i början, men efter en tid, inspirerande. Så menade flera av de ICA-anställda som på olika sätt samarbetat med forskare och studenter under kursens gång. Att samarbetet varit givande visar också inte minst det faktum att ICA gärna ser samma genomförande nästa läsår. Planeringen och genomförandet av höstens kurs är i skrivande stund i full gång.

Ur ett forskningsperspektiv så har det inneburit att förtroendet mellan forskargrupp och företag stärkts. Det är först när saker genomförs som aktörerna fullt ut kan förstå vad det innebär, vilka resultat som kan uppkomma och vilka för- och nackdelar som kan uppstå. I detta fall har fördelarna vida överstigit ev. nackdelar och ett djupare och mer intensivt forskningssamarbete har inletts under våren 2009. Genom att bedriva fler forskarstudier i samarbete med ICA kommer underlaget för höstens kurs också att bli mer fokuserat. Det finns också goda förhoppningar om att fler av studierna ska kunna förädlas till vetenskapliga publikationer/artiklar.

Problem

Slutet gott, allting gott ... eller? Nja, riktigt så enkelt är det inte. Trots att exemplet ovan visar på många positiva lärdomar, så har myntet en baksida. Och baksidan handlar om att ekvationen mellan lärarinsats och lärarersättning inte går att lösa. Det finns ingen som kan genomföra ett ovan beskrivet upplägg med 30 studenter på 122 klocktimmar. För så ser verkligheten ut för en lektor vid Institutionen för data- och affärsvetenskap som bedriver undervisning i företags ekonomi på magisternivå. Enbart möten och planering med ICA City och dess butikschefer tog egentligen hela kursbudgeten i anspråk. Sedan återstår tiden för att genomföra kursen, föreläsa, handleda studenter, bedriva egen butiksforskning, sammanställa resultat och redigera studenternas arbete till en gemensam publikation. Det mesta arbetet kräver därför en ideell insats. Alternativet är att arbetet kan finansieras med andra medel än HST.² Då krävs kreativitet, engagemang, fler möten och fler skrivelser. Ibland har lektorn tur och får napp.

² HST är förkortning för helårsstudent, dvs. en student som är registrerad för heltidsstudier under ett år. För en fristående kurs på 7,5 högskolepoäng krävs åtta kursdeltagare för att generera 1 HST.

Det kan handla om tillskjutna medel från *Centrum för lärande och undervisning*³ för pedagogisk utveckling, eller vara någon detaljhandelsaktör som skjuter till medel (Hakon Swenson Stiftelsen). Men vill vi ha det så? Vill vi att den här formen av undervisning ska vara beroende av huruvida undervisande forskare har kontakter, energi och tålamod att själva hitta finansiering? Har vi på sikt råd med att låta flera goda idéer gå i graven, enbart för att lektorer ledsnat på att arbeta gratis?

När seminarieserien om Högskolan i Borås profil och framtid avslutades passade jag på att ställa en fråga som handlade om hur vi ska finansiera den här undervisningsformen. Det föreföll inte finnas några svar. Troligen kan vi gemensamt finna lösningar, men då krävs samlade ansträngningar, kreativitet och samtidigt påtryckningar mot ett orättvist system vad gäller resursfördelning. Det är på många sätt ett ålderdomligt system att fördela pengar utifrån vilken ämnesklassning som utbildningen/kursen har. I vissa fall finns ett tydligt samband mellan ämnestillhörighet och vilken typ av resurser som krävs för att bedriva undervisning. I andra fall är sambandet svagare och medför att viss typ av undervisning tillförs extra resurser, utan att *de facto* ”behöva” dem. Ett sätt att tänka nytt, för ett lärosäte som vill bli något som ingen annan är, kan vara att tänka nytt när det gäller resursfördelning. De utbildningar/kurser som har tydliga professionsinslag och som i ord och handling uppvisar konkreta professionsbidrag borde premieras.

Avslutningsvis menar jag att det under lång tid bedrivits företagsnära forskning och undervisning vid Institutionen för data- och affärsvetenskap, men att vårt arbetssätt under senare år blivit än mer fokuserat på att intressera sig för vad praktiker gör. Idag tänker de flesta mer på vad våra ekonom- och informatikstudenter faktiskt ska behärska när de är färdiga, vad våra doktorander ska forska i och tillsammans med vem, när de är disputerade, men även på vad våra samarbetsföretag ska er hålla för värde och kunskapsutbyte. Det finns enorma möjligheter i utmaningen att förena både undervisning, forskning och näringsliv (professionen), samtidigt som problemen ibland kan tyckas oöverstigliga. Att hitta nya former för resurstilldelning där denna typ av pedagogisk partnerskapsidé stimuleras är absolut nödvändigt.

³ Enhet vid Högskolan i Borås som ”stöder utveckling av högskolans pedagogiska verksamhet genom att bedriva och medverka i utbildning, utvecklingsarbete och forskning samt konsultationsverksamhet inom högskolepedagogik”. (Centrum för lärande och undervisning 2009-04-01. Högskolan i Borås. Webbsida.)

Möjligheter och dilemman i och med profileringen av Högskolan i Borås som ett professionslärosäte

MARGARETA OUDHUIS | *Docent och universitetslektor Centrum för arbetsvetenskap, Institutionen för pedagogik Högskolan i Borås*

Min beskrivning och mina frågor utgår främst från erfarenheter som rör *Programmet för organisations- och personalutvecklare* (OPUS-programmet), den forskning som bedrivs inom miljön *Styrning och lärande* samt från den samverkan med arbetslivet som sker inom ramen för *Centrum för arbetsvetenskap, CAV*, ett samverkansorgan mellan högskolan och arbetsliv (företag, kommuner, Södra Älvsborgs Sjukhus, fackliga organisationer, och folkhögskolor). Jag utgår från vissa dilemman som behöver uppmärksammas och reflekteras vidare över.

Dilemman som rör OPUS-programmet

Det första dilemma jag vill lyfta fram handlar om hur vi ska förhålla oss till en satsning på att utveckla Högskolan i Borås till ett professionslärosäte, där vi ger studenterna en bred professionsinriktad yrkesutbildning, samtidigt som utbildningen skall vara baserad på och ge en god akademisk och vetenskapligt teoretiskt baserad kunskap. Eller annorlunda uttryckt: Hur lösa dilemmat yrkesutbildning – ämnesfördjupning så att inte de teoretiska ämneskunskaperna riskerar att urholkas?

Jag ställer frågan bland annat utifrån affischer och annat material, där det framgår att vi försöker få hit studenter med lockrop om att vid Högskolan i Borås får man göra studiebesök och samverka med arbetslivet, men där det inte står så mycket om att det är en akademisk utbildning som ges med målet att studenterna kommer ut med generella teoretiska kunskaper, analytisk förmåga och ett kritiskt förhållningssätt. Varför så klart fokusera den ena sidan av vad ett professionslärosäte är? Vi behöver såväl det ena som det andra, bredd och djup. Detta stämmer också väl överens med vad såväl Harald Grimen, Peter Dellgran som Lena Nordholm förespråkade vid ett av seminarierna i denna serie.¹ Alla tre framhöll att breda professionsutbildningar behöver kompletteras med ämnesfördjupningar för att studenterna ska få det kunskapsdjup de behöver. Betydelsen av ämnen som sociologi, psykologi och vetenskapsteori nämndes, men synpunkten gäller förstås ämnen generellt.

En annan fråga blir: Varför tror högskolan att arbetslivet vill ha det som bland

¹ Det seminarium i serien *Profession och vetenskap* som behandlade frågan *Vad är ett professionslärosäte?*

annat affischerna ger uttryck för? Vad grundar sig detta på? Av en utvärdering av OPUS-programmet som nyss genomförts, där även arbetslivets företrädare inom Centrum för arbetsvetenskap fått ge sin syn, visar det sig att vad dessa främst vill åt är de kunskaper som utgör grunden för vår akademiska profession, dvs. studenter med teoretiska kunskaper, analytisk förmåga och ett kritiskt förhållnings-sätt. Därutöver vill man naturligtvis även att studenterna ska ha mer direkta ämneskunskaper. Vi får alltså akta oss så vi inte kastar ut barnet med badvattnet. Ytterligare en fundering är: varför inte i högre grad använda oss av vedertagna vetenskapliga metoder för att få svar på frågor som i så hög grad rör professionslärosätets framtid?

Viktigt att påpeka är vidare att som lärare märker vi att våra studenter, efter att ha läst vid högskolan ett par år, alltmer efterfrågar praktik. En orsak (av flera) till detta kan just vara att man som student allt eftersom, och i allt högre grad, tar till sig högskolans fokus på professionsanknytning. Att verksamhetsanknyta utbildningarna är naturligtvis en självklarhet för ett professionslärosäte och mycket värdefullt. Samtidigt uppstår många gånger dilemmat med studenters förväntningar på att anknytningen innebär just praktik snarare än att den kan ske på en mängd olika sätt. Denna förväntan kan riskera att leda till en besvikelse om just praktikinslaget inte kan förverkligas, oavsett alla andra former som de facto erbjuds.

Möjligheter OPUS-programmet

OPUS-programmet kan sägas ha löst dilemmat med bredd och djup genom sina inriktningar, där ämnesfördjupningar hittills har erbjudits i ämnena arbetsvetenskap, pedagogik, psykologi och sociologi tillsammans med breddkunskaper i de mer renodlat professionsinriktade kurserna i programmet. Detta upplägg ses också som mycket positivt av såväl studenter, lärare som arbetslivets företrädare. OPUS-programmet har även en naturlig nära samverkan med arbetslivet genom medlemmarna i Centrum för arbetsvetenskap. De fungerar som gästföreläsare (främst i arbetsvetenskap), och som mentorer; en satsning som fr.o.m. hösten 09 skall utvecklas än mer så att alla studenter får en mentor under sitt sista läsår. Dessutom finns möjligheter till studiebesök och examensarbeten i de företag/organisationer som ingår i Centrum för arbetsvetenskap. Nämnas kan även att de studenter som läser programmet hamnar inom ett mycket stort antal skilda yrken, inom såväl privat som offentlig sektor. De får positioner som personalchef, arbetsförmedlare, rekryteringsansvarig, enhetschef, arbetsförmedlare m.fl. respektive i arbeten som mer specifikt har med organisationsutveckling att göra.

Även den pågående samverkan som sker inom programmet över institutionsgränser på högskolan, med Ingenjörshögskolan och Institutionen för data- och affärsvetenskap, är mycket positiv och kan utvecklas än mer. När det gäller samverkan över institutionsgränser är det också mycket positivt med den diskussion som för närvarande påbörjats om en gemensam masterutbildning i management, där förhoppningsvis arbetsvetenskap kan utgöra ett viktigt inslag.

Dilemman när det gäller forskning

Ett dilemma när det gäller högskolans forskning handlar om en vilja att å ena sidan satsa på en institutionsbaserad profilering och nischning vad gäller yrkes-/professionsinriktad forskning – och å den andra på en mer generell flervetenskaplig forskning över institutionsgränserna. Det handlar därvid om risken att låsa in sig i alltför snäva forskningsprofiler istället för att finna mer paraplyorienterade profiler/områden, där forskare från flera discipliner och institutioner kan samverka. Detta dilemma tydliggörs när institutionerna ansöker om forskarutbildningsrättigheter i respektive profil och då riskerar att hamna på kollisionkurs med varandra istället för att hitta gemensamma forskningsområden över institutionsgränser. Konsekvenserna om vi inte löser detta kan bli att vi får institutionsgränser som cementerar *status quo*, och gör att man snarast ser de andra institutionerna som konkurrenter med försvårad samverkan som följd. Hur kan vi lösa detta dilemma?

Möjligheter forskning

Det finns samtidigt stora möjligheter att undvika ovanstående scenario i och med högskoleledningens positiva inställning till flervetenskapliga samarbeten. Prorektor Björn Brorströms stora engagemang för att få till stånd den forskningssamverkan över institutionsgränser som exempelvis förekommer inom ramen för *Sjuhäradsprojektet*² är, tillsammans med de gemensamma institutionsöverskridande ansökningar om resiliens där flera av högskolans institutioner ingår, mycket positiva exempel. Det är just genom dessa tvärvetenskapliga institutionsövergripande forskningsfält vi med våra skilda perspektiv och utgångspunkter kan skapa mycket god och intressant forskning på ett sätt som inte skulle låta sig göras om vi håller oss kvar på den inomdisciplinära arenan.

Vad skiljer vår forskning/utbildning/samverkan från andra högstskolor?

Under våren 2009 gav förlaget Studentlitteratur ut boken *Att våga leda i förändring. En fråga om förtroende*, författad av två av oss forskare och ett antal företagsledare samt Borås stads näringslivschef.³ Boken, som vänder sig till såväl praktiker som högskolestudenter, är en produkt av den nära samverkan som pågår mellan forskare och företagsledare inom Centrum för arbetsvetenskaps

² Ett institutionsövergripande och flervetenskapligt projekt för studier av utveckling av näringsliv och förvaltning i Sjuhäradsbygden. Projektet är ett samarbete med Industri- och Handelskammaren i Sjuhäradsbygden. Projektet har hittills resulterat i två rapporter (se referenslista).

³ Rolandsson, Bertil & Oudhuis, Margareta (red.) (2009). *Att våga leda i förändring. En fråga om förtroende*. Lund: Studentlitteratur.

ledarnätverk *Arbetsvetenskap i Sjuhärad*, AiS. Boken ger skilda exempel på hur man som företagsledare med hjälp av ett förtroendefullt ledarskap strävar efter att förändra den egna verksamheten. Utgivningen av boken är en händelse som ligger helt i linje med professionslärosätetanken, och särskiljer Högskolan i Borås från andra högskolor/universitet.

Att få till stånd en samverkan och verksamhet som den vi har byggt upp inom ramen för Centrum för arbetsvetenskap tror jag också svårligen skulle låta sig göras vid ett s.k. traditionellt lärosäte. Detta samarbete med arbetslivet påbörjades av några arbetslivsforskare vid Institutionen för pedagogik redan för ett tiotal år sedan, dvs. långt innan det kom upp på agendan inom högskolan på det sätt som görs idag.

Samverkan inom Centrum för arbetsvetenskap består av möten mellan arbetslivets företrädare och forskare vid Högskolan i Borås, bland annat inom ramen för en seminarie- och nätverksverksamhet, samt av forskning såväl *om*, *med* som *för* professionerna. Det går svårligen att särskilja *för*, *om* och *med*. Vi gör därmed både det som Grimen och Dellgran förespråkar och det som Brorström framför allt menar ska särskilja Högskolan i Borås. Allt behövs inom ett professionslärosäte. Boken *Att våga leda i förändring* är ett mycket bra exempel på just att forska såväl *med*, *för* som *om*. Även annan tidigare forskning och det projekt som för närvarande pågår om den samverkan som sker inom Centrum för arbetsvetenskap, där deltagarnas (skilda) kunskapsintressen inklusive forskarrollen fokuseras och problematiseras, är ett exempel på att forska framför allt *om* men även *för* (vilket sker med hjälp av dokumentanalyser, deltagande observationer, intervjuer och även en mindre enkät). Även mer traditionell forskning har bedrivits vid ett par medlemsföretag samtidigt som även dessa studier kan och har använts av organisationerna ifråga. Vi bör nog därför akta oss för att särskilja *om*, *för* och *med*. Att forska *om* är nödvändigt för att behålla vår akademiska professionella särprägel, den kritiska distansen och den teoretiskt baserade analysen.

Unikt samverkansorgan

Avslutningsvis kan alltså konstateras att Centrum för arbetsvetenskap är ett organ som integrerar samverkan, forskning och utbildning. När det gäller utbildning kan dessutom konstateras att vi, utöver medlemmarna i Centrum för arbetsvetenskaps medverkan i OPUS-programmet, även ger högskolekurser *för* arbetslivets företrädare. Intressant nog kan också konstateras att försök gjorts inom det västsvenska högskolesamarbetet Arbetsvetenskap i Väst, att få till stånd liknande samverkansorgan vid andra västsvenska lärosäten, utan att lyckas.

En av de utmaningar Högskolan i Borås står inför idag för att verksamheter som denna fortsatt skall bära frukt har med ekonomin att göra; å ena sidan hur de höga påslagen på externa medel skall hanteras, samt å den andra hur budgeten skall kunna bibehållas när tiderna försämrats som de nu gjort för företag, kom-

muner och organisationer (däribland medlemsorganisationer) även om Centrum för arbetsvetenskap hösten 2009 lyckats utöka medlemsantalet med tre nya medlemmar.

Slutligen kan konstateras att lockelsen för medlemmarna i Centrum för arbetsvetenskap att samverka med forskare vid Högskolan i Borås är att få tillgång till det kunnande som utmärker vår vetenskapliga profession, dvs. att inta skilda teoretiska perspektiv på olika arbetslivsfenomen, en analytisk förmåga och ett kritiskt förhållningssätt.

Referenser

- Brorström, B., Edström, A. & Oudhuis, M. (2008). *Knalleandan – drivkraft och begränsning. Ett forskningsprogram om företagande, traditioner och förnyelse i Sjuhäradsbygden*. Vetenskap för profession, rapport nr 3. Högskolan i Borås.
- Brorström, B., Edström, A. & Oudhuis, M. (2008). *Framgångsrik förnyelse – ett forskningsprogram om företagande, traditioner och förnyelse i Sjuhäradsbygden*. Vetenskap för profession, rapport nr 9. Högskolan i Borås.
- Rolandsson, B. & Oudhuis, M. (red.) (2009). *Att våga leda i förändring. En fråga om förtroende*. Lund: Studentlitteratur.

Att både förbättra och skapa nytt

PETER KAMMENSJÖ | *Universitetslektor Institutionen Ingenjörsskolan
Högskolan i Borås*

Undertecknad blev efter en deltidstjänstledighet på ett år och sju månader ombedd att för Institutionen Ingenjörshögskolans räkning delta i en seminariereserie om högskolans professionstankar. Denna text är visserligen diskuterad med Ingenjörshögskolans prefekt men skall ändå uppfattas som personliga reflektioner.

Ingenjörutbildning och professionsanknytning

Att försöka utbilda ingenjörer utan nära anknytning till professionen Ingenjörer är svårt och dumt. Därför har ingenjörutbildningar av tradition en mer eller mindre utvecklad kontaktyta med det näringsliv som utgör den normala arbetsmarknaden för utexaminerade ingenjörer. När vi nu introducerar begreppet professionslärosäte och skall försöka särskilja oss från andra högskolor och universitet ligger det nära till hands att i tanken skjuta över det mesta av nyskapan till andra institutioner på högskolan – ända tills jag inser att de också redan har mer eller mindre utvecklade samverkansformer med sina respektive professioner. Däremot ser deras samverkan ibland något annorlunda ut.

Det förhållningssätt till professioner som Högskolan i Borås har beslutat sig för att betona rimmar väl med vad de flesta anordnare av ingenjörutbildningar ansett vara det ”normala” – men som inte många lyckats genomföra så väl ändå. Ingenjörshögskolan bör naturligtvis utnyttja detta momentum för att både förbättra den befintliga kontaktytan med professionen och för att skapa nya unika sätt att samarbeta. Det är i den nya positiva professionstanken Ingenjörshögskolan kan skapa ett försprång framför andra ingenjörutbildningar och samtidigt bidra till Högskolan i Borås strävan mot att bli ett erkänt professionslärosäte.

För Ingenjörshögskolan gäller alltså att utveckla de för ingenjörutbildningar ”normala” professionsaspekterna och bli bland de bästa i Sverige. Redan idag utförs exempelvis så gott som samtliga examensarbeten i näringslivet – med handledare från detsamma – men självklart kan kvalitet och utbytet med handledare och de företag de representerar förbättras. Andra ”normala” aspekter rör t.ex. återkoppling från näringsliv gällande utbildningens innehåll och mål, vägledning i projektarbeten, gästföreläsningar, uppdragsutbildningar, nätverksbildningar och studiebesök. Men parallellt behöver Ingenjörshögskolan identifiera och utveckla några unika samarbetsformer med näringslivet. Dessa samarbetsformer bör ha som mål att överträffa både näringslivets och studenternas förväntningar och bidra till att särskilja professionslärosätet Högskolan i Borås från andra lärosäten. Initiativ i den riktningen finns i form av verksamhetsförlagda kurser för studenter och Bättrekonceptet (anpassade högskolekurser för yrkesak-

tiva, www.battre.se), men dessa former behöver vidareutvecklas och fler kreativa idéer behöver formuleras och testas. De samarbetsformer som andra institutioner har med sina professioner skulle sannolikt kunna ge upphov till idéer om förnyade sätt att samverka också med professionen Ingenjörer.

Forskning och professionsanknytning

Institutionens forskning är redan utvecklad i mycket nära samarbete med omgivande samhälle. Detta råder det ingen tvekan om. Forskningsmiljöerna vid Ingenjörshögskolan är uppbyggda runt verkliga problem som formuleras av samarbetspartners som t.ex. Borås Energi och Miljö AB, Brämhults Juice AB, Unipower AB, Stena Metall AB, Redcats Nordic AB och Sahlgrenska universitetssjukhuset. Att det finns sådana forskningsinslag på en högskola eller universitet är inte unikt i sig men Ingenjörshögskolan har valt att endast forska på frågeställningar som på detta sätt knyter an till direkt användning i professionen. Trots det kan säkert ytterligare steg tas till en ökad integration mellan avnämare och akademi när det gäller forskning. Ett spännande försök i denna riktning är en avsiktsförklaring som nyligen tecknats mellan Ingenjörshögskolan och Borås Energi och Miljö AB. Den gemensamma visionen för samarbetet uttrycks som "Borås Energi och Miljö AB och Institutionen Ingenjörshögskolan Högskolan i Borås ska genom samarbete och kunskapsutbyte bidra till 'Den fossilbränslefria staden' och utvecklingen i regionen".¹ I deklARATIONEN vävs både forskning och grundutbildning in så att studenter t.ex. garanteras praktikplatser parallellt med att man tillsammans skall formulera nya problemställningar som varje år skall resultera i nya forskningsansökningar.

Under seminarieserien har prepositioner några gånger figurerat i diskussionerna. Forskning för, i, om eller med professionen? Ingenjörshögskolans forskning idag beskrivs nog bäst av prepositionerna för och med. Ur Ingenjörshögskolans perspektiv skulle dock forskning om ingenjörens roll i näringslivet kunna ge bra vägledning om framtida utbildningsinnehåll. Dels skulle sådan forskning kunna identifiera de outtalade (kanske t.o.m. omedvetna) önskemål och krav som finns, dels skulle den kunna balansera de synpunkter som enskilda företrädare från branschen ger uttryck för i branschråd och andra sammanhang. En sådan forskning skulle med fördel bedrivas över institutionsgränser. Kanske borde Ingenjörshögskolan initiera sådan forskning?

¹ Avsiktsförklaring om samverkan mellan Institutionen Ingenjörshögskolan Högskolan i Borås och Borås Energi och Miljö AB. 09-05-20. Dnr. 608-09-15.

Några övergripande frågeställningar

Några frågeställningar från seminarieserien har bitit sig fast och behöver på något sätt hanteras av institutionen i den fortsatta processen mot ökad professionsanknytning.

1. Den utbildning och forskning som bedrivs skall vara *relevant* för professionen. Vem avgör graden av relevans? Och hur bestäms den?
2. Om forskningen fokuseras ännu mer på av omvärlden formulerade problem och om forskningen till stor del även finansieras av problemformulerarna, finns det då risk att vi förlorar kraft och omdöme i den kritiska granskningen?
3. Grundläggande i professionstanken är att kunskap inte genereras bara genom forskning utan också genom erfarenhet och utvecklingsarbete. Hur tas denna kunskap tillvara på Ingenjörshögskolan?
4. Hur kan vi på bästa sätt involvera professionen Ingenjörer i processen som redan har påbörjats? Önskar vi mer än bara sporadisk delaktighet från professionens sida? Kan vi med hedern i behåll tala om professionsanknytning utan att professionen är med i själva den grundprocess som handlar om att definiera vad professionsanknytning skall innebära? Önskar vi ett *ägarskap* i processen och hur skall det i så fall se ut och vilka risker kan finnas med detta?

Textil och mode – att förena praktiskt kunnande och vetenskaplig skärpa

HÅKAN TORSTENSSON | *Professor Textilhögskolan Högskolan i Borås*

Textilhögskolan som institution delar Högskolans i Borås verksamhetsidé vilken formuleras:

Högskolan i Borås är ett nyskapande professionslärosäte som i partnerskap med näringsliv, kulturliv och offentlig verksamhet bedriver utbildning och forskning av hög kvalitet och med tydlig samhällsrelevans. (Forsknings- och utbildningsstrategi 2007, s. 1)

Textilhögskolans idéer, inriktning och verksamhet för att uppfylla detta beskrivs kortfattat i detta bidrag.

Verksamheten vid Textilhögskolan omfattar en sektor, textil, mode och design, som kännetecknas av en hög grad av professionalism. Denna sektor karakteriseras också av en företagare-, hantverks- och arbetartradition mer än av att vara ett akademiskt område. I detta ligger i sig en utmaning för Textilhögskolan. Hur förenas förväntningar och krav på akademisk legitimitet i form av forskningsmeriter och pedagogisk höjd, som förekommer relativt sparsamt inom den textila sektorn, med det praktiska kunnande som också är nödvändigt, som förvärvats genom erfarenhet och långvarigt arbete i branschen och som kanske särskilt i Sjuhäradsbygden går lätt att finna? Hur ska kriterier för examensrättigheter formuleras och utvärderas då såväl tvärdisciplinär överblick, förtrogenhetskunskap och praktiskt handlag, som antal doktorsexamina och docentkompetenser, har stor betydelse?

Den akademiska legitimiteten är av central betydelse för Textilhögskolan, vars vision är att den skall bli ett av de ledande lärosätena i Europa inom det textila området. Den tvärdisciplinära bredden inom utbildning och forskning, från design till färdig produkt, i kombination med en gedigen utrustningspark i fullskalemiljöer, med allt från hantverk, maskiner för traditionell produktion och experimentella försök till moderna provningsutrustningar, gör att Textilhögskolan kan attrahera, utbilda och inspirera de mest kompetenta nationella och internationella studenterna. Således är en del av svaret på frågeställningarna ovan att fortsatt höja kompetensen hos medarbetarna, i fråga om både textilt kunnande och akademisk nivå. Sådan kompetenshöjning kan väsentligen ske på fyra sätt, antingen genom att befintlig personal utvecklas genom sina arbetsuppgifter och vidare studier, genom att Textilhögskolan satsar på forskarutbildning av studenter, genom att ta in gästlärare och gästforskare eller genom att rekrytera den efterfrågade kompetensen.

Textilsektorn har under flera decennier genomgått stora förändringar. Sverige avvecklade tidigt de tullar som skyddade inhemsk produktion, med följd att

stora delar av produktionen av tekovaror flyttades till länder med lägre produktionskostnader. Svensk textil- och konfektionsindustri kom därmed att utvecklas enligt strategier som ofta innebar specialisering och nischning; ett exempel är inriktning mot tekniska textilier. Idag representeras 50 procent av värdet av den svenska textilproduktionen av produkter som krockkuddar och biltextilier, rullgardiner, maskinfiltrar och viror, filter och geotextilier. Sverige är en världsledande producent av geotextilier, växthusväv och filtermedia. Koncentrationen på nischprodukter medför emellertid ofta att hemmamarknaden blir för liten, och svenska tekoföretag har särskilt från mitten av 90-talet varit mycket framgångsrika i att finna nya marknader, vilket visas av den mycket goda utvecklingen av exportvärdet för tekoprodukter. Parallellt med textil- och konfektionsindustrins förändring har under åren även svensk textil- och konfektionshandel utvecklats. Handeln karakteriseras numera av ett antal stora modehandelsföretag som verkar på en internationell marknad. Även exporten av modevaror har under de senaste åren ökat väsentligt och exportvärdet för sådana produkter är i paritet med exportvärdet för tekniska textilier. Exportframgångarna har kommit genom ett antal modeföretag med hög kompetens inom såväl design som modelogistik och handel, flera av dem världsledande. Med företag som IKEA och Hemtex m.fl. har Sverige också en betydande internationell handel med inredningstextilier. Produktion i andra länder ger upphov till en rad problem genom hela värdekedjan och här har svenska företag varit föregångare på många områden när det gäller att ta fram lösningar på dessa och effektivisera material- och produktflödena.

Begrepp som *Humanistic Marketing* och *Fair Trade* som berör hela det moderna samhällets konsumtionsbeteende sätter fokus på de europeiska handelsföretagen som importerar stora mängder textilier från lågkostnadsländerna utanför Europa. Svenska företag anses gå före i att införa strängare kontroll och stödja produktionsföretagen i deras strävan mot bättre fysisk arbetsmiljö och drägligare arbetsförhållanden för produktionspersonalen. Här kan Textilhögskolan spela en huvudroll genom att utveckla kurser för såväl grundutbildning som riktad utbildning till företag, vilket även stärker professionsprofilen. Det gör också åtskilliga moment i utbildningarna, som knyter an till de textila näringarna, som exempelvis examensarbeten i samverkan med företag, fältstudier och projekt som dokumenterar professionell verksamhet.

Det som karakteriserar utvecklingen är också en hög grad av innovation och entreprenörskap, tillsammans med resultatet av en modern infrastruktur och syn på mode. Från kunskap om *outsourcing* av produktion och integration uppströms och nedströms i värdekedjan till nya former av distribution och försäljning har en industri skapats, där förståelsen av helheten är nödvändig, och där både hårda och mjuka värden ingår. Textilhögskolan är landets enda högskoleinstitution som tillhandahåller utbildning och forskning inom hela området textil och mode och har ambitionen att vara en del av utvecklingen härav i samarbete med näringslivet, samhället, institutioner och universitet, både nationellt och internationellt. För att tillgodose såväl akademiska som professionella förvänt-

ningar och krav har Textilhögskolan satsat på utveckling och integration av de tre verksamhetsgrenarna design, textilteknik samt handel och management.

Forskningen och forskarutbildningen har samlats inom två profilområden, *Smart Textiles (Smarta textilier)* respektive *Fashion and Clothing*. Båda dessa innefattar kompetens från de tre verksamhetsgrenarna, där *Smart textiles* till stor del handlar om samverkan mellan design (textildesign) och teknik, medan *Fashion and Clothing* har sin tyngdpunkt i samverkan mellan design (modedesign) och management. Det textila hantverket och det textila uttrycket har en central plats i båda programmen.

Båda profilerna representerar olika perspektiv på textil- och moderelaterade värdekedjor, där *Smart Textiles* handlar om processen ”från fiber till produkt” medan *Fashion and Clothing* behandlar utvecklingen ”från idé till nöjd kund”. Interdisciplinära och ibland transdisciplinära forskningsprojekt karakteriserar verksamheten, som i det första området inriktas på materialteknik, design, prototypframtagning, produktionsteknik och produktutveckling, i det andra området på design, logistik, marknadsföring, kommunikation och handel. Smarta textilier kommer att få genomslag inom många professionsområden, som arkitektur, produktdesign, areella näringar, medicin, komfort och säkerhet. Praktikbaserad designforskning är också ett område, där professionsperspektivet är tydligt, och där forskarteamet genom medlemmarnas olika bakgrund i exempelvis teknik, konstnärskap eller arkitektur förmår verka såväl tvärvetenskapligt som tvärprofessionellt.

Modebranschen utgör en bas för nytänkande inom logistik och organisation av efterfrågestyrda varu- och informationsflöden. Tidigare var det framförallt tung tillverkningsindustri som stod som modell och ”laboratorium” för forskningen. I takt med att fokus förskjuts från leverantörsdriven masstillverkning och massmarknadsföring mot kundorienterad skräddarsydd produktion och relationsmarknadsföring, så ökar intresset för de impulser som kan fås från snabbroliga konsumentvaror. ”Man strävar efter att tillverka de produkter som kan säljas, snarare än att försöka sälja de produkter som kan tillverkas.” Detta kräver ett nytänkande där samspelet mellan *Smart Textiles*, textilt management och logistik kan ge en hävstångseffekt på utvecklingen. Sjuhäradsbygden, med sin tradition av textilindustri och distanshandel, utgör en utmärkt grund för detta.

Referenser

Forsknings- och utbildningsstrategi 2009-2012 (2007). Högskolan i Borås.
Dnr. 310-07-69.

Kunskapscentrum PreHospen – att vidareutveckla akutsjukvård utanför sjukhus i professionssamverkan

BIRGITTA WIREKLINT SUNDSTRÖM | *Universitetslektor Institutionen för vårdvetenskap Högskolan i Borås*

Det är ingen överdrift att påstå att Kunskapscentrum PreHospen kan utgöra ett exempel på hur ett professionslärosäte kan verka. Denna samverkan med verksamheter inom prehospital sjukvård startade några år innan det aktuella utvecklingsarbetet påbörjades vid Högskolan i Borås och diskussionen om professionslärosäte blev ett övergripande koncept (jämför Oudhuis, (2009), Centrum för arbetsvetenskap).

Västra Götalandsregionen har sedan år 1999 samarbetat med Högskolan i Borås kring forskning och utbildning i prehospital sjukvård. Kunskapscentrum PreHospen bildades i anslutning till Institutionen för vårdvetenskap. PreHospen är idag nationellt och internationellt väl etablerat med forskare och doktorander, som arbetar för att vidareutveckla och förbättra vårdverksamheterna inom prehospital akutsjukvård. Inom PreHospen ses vårdvetenskap och medicin som två kompletterande och autonoma vetenskaper som genom samverkan kan berika forskningen, till gagn för patienter och närstående. PreHospens forskning ingår i ett institutionsgemensamt forskningsprogram inom vårdvetenskap benämnt *Träffsäker vård ur patientens perspektiv*.

För att ytterligare stärka utvecklingen kring ambulanssjukvård och övrig prehospital sjukvård beslutade Västra Götalandsregionen år 2008 att satsa på en regional centumbildning genom Västra Götalandsregionens Prehospitala Forsknings- och Utvecklingscentrum. Institutionen för vårdvetenskap står som värd för detta företrädesvis virtuella¹ centrum. Uppdraget är att inspirera till fortsatt professionalisering inom fältet och att samordna prehospital forskning, utveckling och utbildning i Västsverige. Det innebär också att sprida kunskap genom att anordna symposier och seminarier.

Professionsområdet utanför sjukhuset

Det som beskrivs här är ett exempel på hur professionskonceptet tillämpas inom en speciell del av den offentliga sektorn, närmare bestämt inom den vård som bedrivs utanför sjukhus. Prehospital sjukvård omfattar förutom ambulanssjukvård även annan sjukvård utanför sjukhus som hemsjukvård, primärvård och mottagningsverksamhet på en vårdcentral. Även arbetet vid en larmcentral och sjukvårdsrådgivning ingår i den prehospitala sjukvården. Ambulanssjukvård är

¹ www.vgregion.se/PFUC

specialiserad hälso- och sjukvård, inte bara ett sätt att snabbt transportera patienten till sjukhus. Idag börjar sjukvården när ambulanspersonalen tar emot uppdraget från larmcentralen och fortsätter tills patienten lämnas över till en annan instans för fortsatt vård (Wireklint Sundström, 2005).

I den prehospitala vården finns det sjuksköterskor inom larmcentral, sjukvårdsrådgivning, ambulanssjukvård, kommun och primärvård. Sjuksköterskor är den största yrkesgruppen inom prehospital vård. De kan ha en specialistutbildning som påbyggnad på grundutbildningen till sjuksköterska men det finns inget uttalat krav på specialisering. Andra professioner inom det prehospitala fältet är läkare, larmoperatörer, ambulanssjukvårdare och undersköterskor. Vården är till stora delar ett teamarbete som förutsätter kompetens av olika yrkesgrupper och bygger huvudsakligen på vårdvetenskap och medicinsk vetenskap.

Naturligt nog saknas det en akademisk tradition inom den prehospitala sjukvården. Kännetecknande för prehospital sjukvård är att kunskapsnivån har ökat anmärkningsvärt snabbt under de senaste åren. Som exempel kan nämnas att från och med år 2005 är den formella kompetensen inom ambulanssjukvård höjd. För att ge medicinsk behandling är det numera obligatoriskt med sjuksköterskekompetens. Ett annat exempel på höjd kunskapsnivå gäller yrkesgruppen sjuksköterskor inom larmcentralen. I takt med att allt fler sjuksköterskor erhåller en specialistutbildning inom ambulanssjukvård² på avancerad nivå ökar även den vetenskapliga kunskapen och medvetenheten.

Nätverksorienterat arbete vid Västra Götalandsregionens Prehospitala Forsknings- och Utvecklingscentrum

Nedan beskrivs hur Västra Götalandsregionens Prehospitala Forsknings- och Utvecklingscentrum knyter ihop olika offentliga och privata intressenter inom prehospital sjukvård. Intressenterna representerar hälso- och sjukvården, kommuner, universitet och högskolor samt industrin. En modell presenteras i syfte att öka antalet forskningsprojekt och bidra till att ny kunskap blir till nytta och breddinförda i vården.

Målet med verksamheten är att vidareutveckla en kvalificerad akutsjukvård utanför sjukhusen där flera professioner samverkar i vårdteam runt patienten. Den moderna prehospitala akutsjukvården ska bidra till att fler patienter överlever, att vårdresultaten blir bättre och att livskvaliteten ökar. Det övergripande målet är att främja ett gott liv för människorna i regionen.

² Högskolan i Borås, Institutionen för vårdvetenskap driver regionens enda utbildning inom ambulanssjukvård *Specialistutbildning med inriktning mot ambulanssjukvård*, 60 högskolepoäng. *Graduate Diploma in Specialist Nursing, Prehospital Nursing*, 60 ECTS credits.

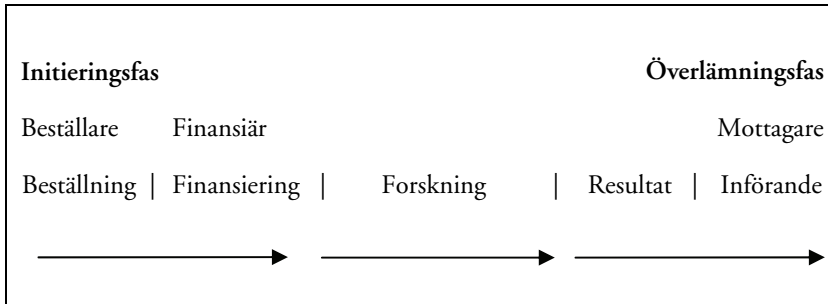
Västsverige vill gå i spetsen för forskning och utveckling inom detta område. Invånarna ska få en akutsjukvård utanför sjukhusen som blir säkrare, tryggare och mer tillgänglig. Centrat ska arbeta nätverksorienterat och fungera som ett nav till vilket olika intressenter är knutna. De olika intressenterna samarbetar i nätverk och knyter till sig olika offentliga och privata verksamheter inom området.

Ett antal intressenter som arbetar med ambulanssjukvård och övrig prehospital akutsjukvård inom Västra Götalandsregionen ingår i nätverket: Kunskapscentrum PreHospiten, Högskolan i Borås, Prehospitalt Katastrofmedicinskt Centrum i Västra Götalandsregionen, Sahlgrenska Sjukhuset, Falck Ambulans AB, Regionala Rådet för Prehospital Akutsjukvård, Chalmers Tekniska Högskola, Mölnåls stad, Ortivus AB och Regional utveckling inom Västra Götalandsregionen.

Centrat leds av en styrgrupp där intressenterna är representerade. Ordförande i styrgruppen representerar Västra Götalandsregionen. Professioner inom ambulanssjukvård, sjukvårdsrådgivning, larmtjänst och andra verksamheter inom prehospital vård ingår i verksamheten. En av centrats viktigaste uppgifter är att förmedla kontakter och samordna personer med liknande intressen. En annan central uppgift är att söka upp och dokumentera regionens samtliga prehospitala forsknings- och utvecklingsprojekt i en gemensam databas. Därmed kan forskning och utveckling effektiviseras.

En modell som bär ny vetenskap till nytta

I allmänhet finns det bra metoder och verktyg kopplade till varje forsknings- eller utvecklingsprojekt. Däremot finns det behov av bättre och stabilare beslutsunderlag både för beställare och externa finansiärer. Det finns också ett växande behov från beställare och verksamheter att kunna ta till sig och breddinföra resultatet av projekten. Centrat har därför tagit fram en modell (figur 1), som syftar till att bära ny vetenskap till praktisk nytta. Detta ska möjliggöras genom att utöka den vedertagna forskningsprocessen med faser för beställning och finansiering såväl som breddinförande efter avslutat projekt. Modellen består av fem faser – beställning, finansiering, forskning, resultat och införande – vilka systematiskt behandlas i ett antal aktiviteter. Modellen stödjer sig på verktyg som är särskilt framtagna för att förbättra kvaliteten på beslutsunderlag för beställare och externa finansiärer. Dessutom innebär modellen att det finns en dedikerad mottagare i verksamheten avseende test, pilot och breddinförande på landstings-/regionnivå, för att säkerställa en ökad nyttoeffekt av tillförda medel.

Figur 1 Forskningsprocessen utökas med initierings- och överlämningsfaserna

Sammantaget ger modellen en process för forskning och utveckling som numera också lägger stor vikt vid initierings- och överlämningsfaserna av själva projektet.

Prehospital vårdverksamhet och akademi i professionssamverkan

Genom att öka samspelet mellan vårdverksamhet och akademi kan den prehospitala vårdverksamheten utvecklas. Det är en medveten och systematisk professionssamverkan och en strävan mot evidensbaserad prehospital akutsjukvård.

Den forskning som beskrivs nedan är till stora delar forskning *för och med* professionerna, det vill säga vårdande yrken som verkar utanför sjukhus. Företrädesvis gäller forskningen en professionell yrkesutveckling *för och med* ambulanssjuksköterskor och sjuksköterskor på larmcentralen. Exempel på forskning *om* professioner förekommer också. En del patientstudier kan räknas till denna kategori. Därför är forskning *om* professioner inom den offentliga sektorn att betrakta som ytterst viktig forskning. Både studier *för, med och om* i förhållande till professioner bör beredas plats. De olika prefixen antyder olika perspektiv och är därför nödvändiga för att professionslärosätet ska uppnå trovärdighet i samhället.

Främst inom fyra övergripande vårdområden pågår forskning och utveckling idag:

- *Nya behandlingsmetoder*
Nya behandlingsmetoder i det tidiga vårdskedet studeras med målsättningen att öka överlevnad samt livskvalitet på kort och lång sikt. Bröstsmärta och hjärtstopp fokuseras i aktuella projekt.
- *Vårdsamverkan kring ambulanspatienten*
En förändrad hälso- och sjukvård med begränsat antal vårdplatser har lett till ett ökat behov av samverkan. Målet är att snabbt erbjuda patienter rätt vårdnivå i förhållande till det individuella vårdbehovet. I

samförstånd med patienten och närstående erbjuds vård på hämtplats eller vid den vårdinrättning som bäst tillgodoser patientens vårdbehov. Olika ”vård-på-plats-projekt” möjliggörs genom aktiv samverkan mellan ambulanssjukvård, sjukvårdsrådgivning, kommun, primärvård och slutenvård.

- *Bedömning och beslutsstöd i den prehospita* *vårdkedjan*
Träffsäkerheten i den prehospita bedömningen kan förbättras för att uppnå bästa möjliga vetenskapliga stöd för prehospita bedömning. Ibland kan det till och med handla om preliminär diagnostik. Målet är att utveckla och utvärdera datorbaserade beslutsstöd inom larmcentral och ambulanssjukvård för aktuella patientgrupper.
- *Optimala vårdkedjor*
Det prehospita omhändertagandet spelar en stor roll för alla patienter, så att patienten snabbt blir omhändertagen på rätt vårdenheter. I samband med vissa sjukdomar kan fördröjningar till specialistvård bli avgörande för patientens framtida hälsa och välbefinnande, i vissa fall kan det vara livsavgörande. Patienter med akut bröstsmärta, höftfrakturer och stroke samt multisjuka äldre patienter är grupper som aktualiseras i pågående projekt.

Exempel på forskningsprojekt enligt professionskonceptet

PreHospiten driver flera forskningsprojekt i samverkan med professionerna inom prehospita vård. Vart och ett av projekten som presenteras nedan representerar olika vetenskapliga perspektiv eller kombination av vetenskaper. Forskningen är dessutom regionsövergripande.

Ett projekt, Att värdera ambulansbehov – ett kliniskt dilemma, bygger på folkhälsovetenskap och kartlägger ambulanssjukvårdens effektivitet. Projektet har tillkommit efter önskemål från Västra Götalandsregionen. Hälso- och sjukvården är i ständig progress genom bland annat kunskaps- och teknikutveckling, samtidigt som resurserna är begränsade. De prioriteringar som genomförs inom ambulanssjukvård förväntas leda till ändamålsenligt nyttjande av verksamheten (Hjalte, Suserud, Herlitz & Karlberg, 2007a; Hjalte, Suserud, Herlitz & Karlberg, 2007b). I detta forskningsprojekt undersöks om prioriteringar inom ambulanssjukvård leder till ett ändamålsenligt vårdnyttjande.

Ett annat exempel är ett rent vårdvetenskapligt projekt – *Etiska problem och centrala normer vid hjärtstopp och död utanför sjukhus* – som fokuserar vårdetiska dilemman i samband med hjärtstopp utanför sjukhus (Bremer, 2008). Hur kan ambulanssjukvården bli bättre på att vårda personer med hjärtstopp och omhänderta deras närstående? I detta vårdetiska forskningsprojekt beskrivs etiska aspekter och problem när personer drabbas av hjärtstopp ute i samhället (Bremer,

Dahlberg & Sandman, 2009a; Bremer, Dahlberg & Sandman, 2009b). Genom ett normativt resonemang är målsättningen att ge ambulanspersonal ett underlag till bättre underbyggda etiska bedömningar vid hjärtstopp.

Inom Västra Götalandsregionens ambulanssjukvård och ambulanssjukvården Landstinget Halland drivs sedan ett år tillbaka ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt – *Lindra och behandla bröstsmärta och ångest hos patienter som söker ambulanssjukvård*.³ Lindraprojektet kombinerar vårdvetenskap och medicinsk vetenskap (Wireklint Sundström, Herlitz, Bång & Winge, 2007). Det är en randomiserad kontrollerad studie omfattande drygt 1,5 miljoner invånare. Nedan beskrivs Lindraprojektet mera ingående.

Lindra och behandla bröstsmärta och ångest hos patienter som söker ambulanssjukvård – Lindraprojektet

Lindraprojektet syftar till att öka ambulanssjuksköterskors möjligheter att bedöma, lindra och behandla bröstsmärta och ångest hos patienter som söker ambulanssjukvård. Lindring av smärta och ångest, som är projektets kliniska fokus, är både ett vårdvetenskapligt och ett medicinskt problem. Nya och gamla sätt att bemöta de drabbade utvärderas, likaså utvärderas olika läkemedel. För att studera ett sådant sammansatt fenomen tillämpas professionskonceptet, vilket innebär att akademiker och kliniska experter verkar tillsammans under forskningsprocessens alla delar. Utan denna samverkan hade inte projektet varit möjligt. Målet är att genom samverkan mellan högskola och ambulanssjukvård utveckla vård och behandling av patienter med bröstsmärta. Vidare innebär projektet ett systematiskt försök att utveckla ambulanssjuksköterskans profession tillika med ett vetenskapligt förhållningssätt. Lindraprojektet innebär att utveckla vetenskap för professionen ambulanssjuksköterka. September 2009 har drygt 800 patienter inkluderats. När datainsamlingen avslutas ska studien omfatta runt 1800 patienter.

Lindraprojektet – Lindrakursen⁴ på högskolan och Lindrastudien inom ambulanssjukvård – planerades under drygt två år i samverkan mellan en forskargrupp på PreHospens och en klinisk expertgrupp med ambulansöverläkare och erfarna ambulanssjuksköterskor. En ambulanssjuksköterska från Södra Älvsborgs Sjukhus (Alingsås) är studiens forskningssjuksköterska på 50 procent. Hon är även yrkesaktiv på halvtid och gör sitt examensarbete på avancerad nivå i Lindraprojektet. Ytterligare fyra examensarbeten genomförs inom Lindraprojektets ram.

Lindraprojektet kan ses som ett resultat av PreHospens mer än 10-åriga strävan

³ Stöd från Stiftelsen FöreningsSparbanken erhöles för åren 2007 och 2008.

⁴ *Lindra och behandla bröstsmärta/hjärtproblem i ambulanssjukvård*, 7,5 högskolepoäng. *Relieve and treat chest pain/heart problems in pre-hospital emergency care*, 7,5 ECTS credits. Högskolan i Borås, Institutionen för vårdvetenskap.

att bygga kontaktnät med ambulanssjukvårdens läkare, sjuksköterskor, ambulanssjukvårdare och deras chefer. Allt tyder på att ett ömsesidigt förtroende har skapats mellan PreHospens forskare och ambulansverksamhetens medarbetare. Ett exempel på detta förtroende är att ambulanssjuksköterskor har möjlighet att gå Lindrakursen på ordinarie arbetstid. Med andra ord står vårdverksamheten för den personalkostnaden. Andra exempel på visat förtroende är att verksamhetens företrädare – sjuksköterskor och läkare vid Sahlgrenska universitetssjukhuset och Södra Älvsborgs Sjukhus – aktivt deltar i Lindrakursens teoretiska och praktiska undervisning. Examinator är en lektor från högskolan.

Möjligheter och problem för professionslärosätet

Det är möjligt att närheten till ett mindre sjukhus (Södra Älvsborgs Sjukhus) har underlättat tillämning av konceptet professionslärosäte. Den täta och regelbundna kommunikation som byggts upp under många år hade eventuellt inte varit lika lätt att etablera vid ett stort universitetssjukhus med en mer hierarkisk struktur. En annan möjlighet är att Högskolan i Borås är unik med ett kunskapscentrum inom det prehospitala vårdfältet och dessutom enda lärosätet som utbildar ambulanssjuksköterskor inom regionen. Högskolan har även landets enda medicinska professur i prehospital akutsjukvård.

Centrats symposier och temadagar har visat sig ha en stor nationell attraktionskraft. Det finns även ett mycket gott samarbete med Stockholms Prehospitala Centrum. En lärobok (Suserud & Svensson, 2009) har tagits fram i samverkan mellan dessa två centrumbildningar. Professionskonceptet har utgjort en slags förebild även vid framtagandet av läroboken, som är ett samarbete mellan forskare och praktiker samt mellan vårdvetenskap och medicinsk vetenskap.

Eftersom forskningsfältet är relativt nytt, speciellt för vårdvetenskapliga projekt, är konkurrensen med den medicinska forskningen hård med avseende på forskningsmedel. Det största praktiska problemet för professionsutveckling och tillämning av konceptet professionslärosäte inom prehospital akutsjukvård är att fältet saknar erfarenhet av forskningsprojekt och hos en stor grupp av personalen finns heller inget intresse av forskning och utvecklingsarbete. Fokus i vårdverksamheten ligger huvudsakligen på tillämning av förtroendekunskap, oftast med ett oreflekterat förhållningssätt. Dessutom kan vårdkulturen betecknas som outvecklad sett ur ett vårdvetenskapligt perspektiv. Sviterna av prehospital vård som en transportorganisation lever fortfarande kvar. Samtidigt kan ett möjligt paradigmskifte skönjas. Ett mer professionellt förhållningssätt till patienten, sitt yrke och sin vårdande uppgift har börjat diskuteras. Specialistutbildade ambulanssjuksköterskor med examensarbete på avancerad nivå utgör ett hopp för denna utveckling.

Ofta tillämpas professionskonceptet på ett okonventionellt sätt genom att PreHospens medarbetare möter professionsföreträdare, som vanligtvis inte tar del av

högskolans resurser. Handlingsinriktade teoretiska forskare och praktiska vårdare möts i olika former av erfarenhetsutbyten där allas kompetenser respekteras. Detta förhållningssätt leder till en större mångfald inom högskolan. PreHospen arbetar för en utveckling över professionsgränserna inom fältet akutsjukvård utanför sjukhus. Detta bör ses som en tillämnning av Högskolans verksamhetsidé om ett nyskapande professionslärosäte som i partnerskap med näringsliv, kulturliv och offentlig verksamhet bedriver utbildning och forskning av hög kvalitet och med tydlig samhällsrelevans (Forsknings- och utbildningsstrategi, 2007).

Referenser

- Bremer, A. (2008). *När livet skakas om – patienters och närståendes erfarenheter av hjärtstopp utanför sjukhus*. Licentiatavhandling. Växjö: Växjö universitet, Institutionen för vårdvetenskap och socialt arbete.
- Bremer, A., Dahlberg, K. & Sandman, L. (2009a). To survive out-of-hospital cardiac arrest: A search for meaning and coherence. *Qualitative Health Research*, 19(3), 323-338.
- Bremer, A., Dahlberg, K. & Sandman, L. (2009b). Experiencing out-of-hospital cardiac arrest: Significant others lifeworld perspective. *Qualitative Health Research* [Accepted]
- Hjälte, L., Suserud, B-O., Herlitz, J. & Karlberg, I. (2007a). Initial emergency medical dispatching and pre-hospital needs assessment – a prospective study of the Swedish ambulance service. *European Journal of Emergency Medicine*, 14(3), 134-156.
- Hjälte, L., Suserud, B-O., Herlitz, J. & Karlberg, I. (2007b). Why are people without medical needs transported by ambulance? A study of indications for prehospital care. *European Journal of Emergency Medicine*, 14(3) 151-156.
- Forsknings- och utbildningsstrategi 2009-2012* (2007). Högskolan i Borås. Dnr. 310-07-69.
- Oudhuis, M. (2009). Möjligheter och dilemman i och med profileringen av Högskolan i Borås. Publikation i denna volym.
- Suserud, B-O. & Svensson, L. (red). (2009). *Prehospital akutsjukvård*. Stockholm: Liber.
- Wireklint Sundström, B. (2005). *Förberedd på att vara oförberedd. En fenomenologisk studie av vårdande bedömning och dess lärande i ambulanssjukvård*. Acta Wexionensia nr. 64/2005.
- Wireklint Sundström, B., Herlitz, J., Bång, A. & Winge, K. (2007). *Multicentre Study LINDRA – An Intervention Study. To relieve and treat Chest Pain and Anxiety in Patients in need of Emergency Medical Services*. Forskningsplan. Högskolan i Borås.

Förverkligande av professionslärosätet – några tankar

CATARINA ERIKSSON | *Universitetsadjunker Professionsgruppen*
MARIA LINDH | *Bibliotekshögskolan Högskolan i Borås*

Vi har bett personer på nyckelpositioner vid Bibliotekshögskolan – prefekter, studierektorer, programansvariga, professorer, studiekoordinatorer – att kort sammanfatta vilka möjligheter och begränsningar de identifierat vad gäller utbildning/forskning/samverkan till följd av att Högskolan i Borås profilerat sig som professionslärosäte. Av 17 tillfrågade personer har sex lämnat synpunkter till *Professionsgruppen*¹ vid Bibliotekshögskolan. Föreliggande text är en bearbetning av de synpunkter som lämnats. Reflektionerna är författarnas egna.

Textens struktur är uppbyggd kring en kombination av *form* och *innehåll* i förhållande till *möjligheter* och *begränsningar*. Med *form* avses här de administrativa ramar vilka omger akademien som institution. Med *innehåll* avses akademins relevanta kunskaper/färdigheter för professionernas verksamhetsfält.

Möjligheter utifrån de administrativa ramarna

Till kategorin *form/möjligheter* förs synpunkter som behandlar de administrativa ramarna och som ger uttryck för utvecklingspotential ifråga om professionslärosätets förverkligande.

Genom att som första akademiska lärosäte i Sverige benämnas som professionslärosäte öppnade Högskolan i Borås för ett tolkningsföreträde av detta begrepp. Högskolan behöver bli tydligare med vad som utmärker ett professionslärosäte och på så sätt skilja ut sig på den akademiska kartan. Det finns en stor potential i att försöka överbrygga gapet mellan akademi och profession, men det arbetet kräver stora insatser, noggranna analyser och inte minst långsiktighet. Ett exempel som kan tydliggöra vad som idag utmärker Högskolan i Borås är andelen externa ledamöter i styrelser och utbildningsråd, där företrädare för biblioteks- och informationsvetenskapliga området är representerade vid Bibliotekshögskolan. Detta ger oss ytterligare möjligheter att utveckla institutionens verksamhet i samspel professionerna.

Då högre utbildning förväntas göra studenterna anställningsbara är nära kontakter med professionerna/yrkesliv ett viktigt verktyg för utveckling och anpassning av såväl utbildning som forskning. Bibliotekshögskolan har en möjlighet att

¹ En arbetsgrupp vid Bibliotekshögskolan med uppgift att ”arbeta med att stärka och planera en systematisk vidareutveckling av utbildningarnas och forskningens kontakter/samarbete med olika professionsföreträdare” (e-post från prefekten 2007-09-19). Gruppen arbetade under perioden mars 2008 - juni 2009.

bidra till en utveckling där empiriska problem lyft just genom att vara en akademisk institution med vad det innebär att hålla en kritisk distans, att utveckla begrepp och modeller, dvs. att arbeta för teoriutveckling. En annan möjlighet som hör till formen är att kunna bidra till utbildning för utveckling av professionell verksamhet. Kompetensen hos Bibliotekshögskolans personal är en resurs för professionslärosätets förverkligande som kan utnyttjas bättre. Detta kan låta sig göras genom ökade kontaktytor via flera kanaler och fler informella möten, både internt och externt. Att finna former för denna resursutveckling är en av de stora utmaningarna.

Begränsningar utifrån de administrativa ramarna

Till kategorin *form/begränsningar* förs de synpunkter som behandlar de administrativa ramarna och som uttrycker tvivel eller farhågor rörande professionslärosätets förverkligande.

De mål och den doktrin som professionslärosätet uttrycker kan strida mot de möjligheter att utveckla teorier och modeller inom det egna ämnet som bör utvecklas inom biblioteks- och informationsvetenskap. Bakgrunden till denna uppfattning är viljan från Högskolan i Borås ledning att prioritera forskning *för* och *med* professionerna, framför forskning *om*. Högskolan i Borås har valt att profilera två områden, bibliotek och textil. Ett internt dilemma inom Bibliotekshögskolan är att relationen till begreppet *bibliotek* är komplicerad. Att välja *bibliotek* innebär per automatik att andra biblioteks- och informationsvetenskapliga studieobjekt hamnar i skuggan, såsom hantering och utveckling av informationsresurser i organisationer.

Ytterligare ett dilemma är frånvaron av riktade resurser för att arbeta med samverkan i utbildning och forskning på Bibliotekshögskolan och de övriga institutionerna vid högskolan. För trovärdighetens skull, såväl internt som externt, måste högskolans ledning verka aktivt för att finansiera detta arbete, om inte samverkan bara skall bli en tom fras. Traditionella forskningsfinansierare premierar inte denna typ av forskning. Det är svårt att finansiera de dyrbara kostnader som uppstår vid utveckling av både kurser och forskningsprojekt i nära och meningsfull samverkan med yrkesverksamma inom olika professionella praktiker.

Externa styrelserepresentanter är inte beroende av verksamhetens utfall på samma sätt som t.ex. ägarintressen i bolagsstyrelser. En indirekt effekt av den nuvarande sammansättningen av styrelser och utbildningsråd är att endast några få lärare/forskare ingår, vilket ökar risken för att utbildnings- och forskningskunnandet får en undanskymd roll i beslutsfattandet. Det är här också viktigt att vara klar över att flera externa ledamöter inte ersätter behovet av interna diskussioner, strategier och engagemang. Det finns en risk att detta inte beaktas internt om ingen medveten satsning sker också på den delen. De anställdas ämneskunnande och engagemang är helt avgörande för institutionens utveckling.

Här behövs fora och former för att utveckla kreativa framtidsplaner, gärna med input också från profession i vid mening. De formella beslutsorganen är ett otillräckligt instrument i dagens läge. Initiativet för institutionens utveckling ska inte lämnas till externa aktörer. Som samverkan vid professionslärosätet ser ut idag är inte konstruktionen ömsesidig mellan akademien och det omgivande samhället. Det måste finnas en balans och tydliga regler för samspelet, ett kontrakt.

Möjligheter utifrån akademins relevanta kunskaper/färdigheter

Till kategorin *innehåll/möjligheter* förs de synpunkter som behandlar relevanta kunskaper/färdigheter inom professionernas verksamhetsfält och som ger uttryck för utvecklingspotential ifråga om professionslärosätets förverkligande.

Det kan finnas en fördel för ett professionslärosäte att utbilda för ett visst fält eller en profession och det är viktigt att utbildningen/forskningen fokuserar framtidsfrågor, förändringsfrågor samt kritiskt tänkande. Ett differentierat samhälle kräver differentierade utbildningar. På det biblioteks- och informationsvetenskapliga området skulle detta kunna innebära att mer riktade ”spår” erbjuds, som skolbibliotekarie, systembibliotekarie, barnbibliotekarie, informationsspecialist, informationsarkitekt m.m. Vid Bibliotekshögskolan har flera olika metoder utvecklats och tillämpats för att professionsanknyta utbildningarna. Något som borde utvecklas är erfarenhetsutbyten av de olika metoder som används för samverkan mellan institutionens olika program. Förutom mångfacetterade former för kontakt och samverkan kan professionsuniversitet också innefatta specifik professionsforskning och forskning/utbildning *om samverkan*, för att förstå samverkan, hur den kan ske och varför.

Begränsningar utifrån akademins relevanta kunskaper/färdigheter

Till kategorin *innehåll/begränsningar* förs de synpunkter som behandlar relevanta kunskaper/färdigheter inom professionernas verksamhetsfält och som uttrycker tvivel eller farhågor rörande professionslärosätets förverkligande.

Forskningen måste kunna problematisera begreppet profession och dessutom studera utveckling och förändring av professioner. Professioner bör inte ses som statiska utan dynamiska och föränderliga. Utan forskning *om* professioner får högskolan ingen trovärdighet som professionslärosäte. Det är viktigt att utbildningen inte bara reproducerar verksamheter som existerar, en hållning som befars kunna komma att utmärka även forskningen vid Högskolan i Borås. Det kan finnas en konflikt mellan Högskolan i Borås och Bibliotekshögskolans intressen på detta område, där institutionen även vill kunna ha en kritisk distans till sitt forskningsobjekt och inte enbart samverka. Här finns en risk att fokus hamnar på produktion av lösningar istället för kritisk granskning. Forskning på uppdrag av fältet är intressant och ett bra sätt att koppla ihop forskning och praktik, men

det är viktigt att forskningen inte blir så styrd att den blir dålig, t.ex. kommer fram till det som professionerna vill höra. Vi kan inte ha forskning som utgår från att det ska bevisas att bibliotek är bra och har effekt på lärande, folks psykiska hälsa osv.

Reflektioner

I vårt arbete med att bearbeta och strukturera de synpunkter som lämnats av nyckelpersoner på Bibliotekshögskolan har några punkter utkristalliserats. Bland dessa har vi identifierat ett antal frågor som behöver genomlysas och besvaras på vägen mot förverkligandet av professionslärosätteskonceptet.

Hur uppnås ömsesidighet i samverkan/partnerskap?

Akademien är ansvarig för att samverka med det omgivande samhället. Vid professionslärosätet tolkas detta ofta som samverkan med professionerna. Vi frågar oss om det hos professionerna finns incitament att låta sig utsättas för akademins kritiska granskning. Här finns risk att det uppstår en obalans i det partnerskap som förväntas vara ömsesidigt och i jämlik samverkan. Risken är att professionslärosätet därmed ger avkall på den akademiska autonomin. I seminarieriet har forskning för, i, med och om diskuterats. En annan indelning kan vara att betrakta profession som studieobjekt eller som perspektiv. Vi lägger inga värderingar i detta utan frågar endast vilka konsekvenser dessa olika aspekter får för professionslärosätets förverkligande.

Vilken legitimitet får utbildningar som inte direkt är riktade till en given profession?

En möjlig risk med professionslärosätetanken är att en konserverande samhällsstruktur förstärks, genom att inte leva upp till identifierade behov på dagens arbetsmarknad.

Är formen problematisk?

För en institution som Bibliotekshögskolan är det viktigt att arbeta med att utveckla *formen* (de administrativa ramarna). Synpunkter som gäller *formen* tar större utrymme i anspråk och förefaller vara svårare att hantera än det *innehålls-* *liga*. Likaså har vi funnit att *begränsningarna* är mer påtagliga än de identifierade *möjligheterna*.

Hur ser ansvarsfördelningen ut i processen att förverkliga professionslärosätet mellan högskolan centralt och institutionerna?

Professionsförankringen bygger på varje anställds kontaktnät. För att möjliggöra en utveckling av institutionernas professionsarbete behövs öronmärkta resurser. Ingen på Bibliotekshögskolan nämner högskolans centrala stöd för samverkan som en aktiv part. Vilka incitament finns för en dialog mellan den enskilde

medarbetaren på Bibliotekshögskolan och högskolan centralt i detta arbete?

Hur kan Högskolan i Borås förvalta det försprång som förvärvats under processens gång?

Hur förhåller sig professionslärosätetskonceptet till Bolognaanpassningen? Kan-
ske har verkligheten hunnit ifatt professionslärosätetanken. I Bolognaprocessens
kölvatten har de kriterier som Högskolan i Borås skulle leva upp till för att bli
Sveriges första professionslärosäte blivit något alla lärosäten förväntas uppfylla.

Profession och vetenskap – idéer och strategier för ett professionslärosäte

Under våren 2009 genomfördes en seminarieriserie vid Högskolan i Borås med fokus på utveckling av professionslärosätet. Syftet med rapporten är att förmedla seminarieriens innehåll och därmed väcka tankar och frågor om hur Högskolan i Borås kan gå vidare i processen med att förverkliga professionslärosätets idéer och strategier och att stimulera debatten om vilka möjligheter och dilemman processen innebär.

Vid seminarierna medverkade en rad forskare och ledare från högskolevärlden. I denna rapport publiceras de medverkandes bidrag. Artiklarna representerar en mångfald av perspektiv. Innehållet omfattar såväl definitioner av professionsbegreppet som mer konkreta beskrivningar av tillämpningar av professionsanknytning i olika verksamheter vid Högskolan i Borås. I publikationen medverkar professor Thomas Brante, Lunds universitet, professor Harald Grimen Senter for profesjonsstudier, Høgskolen i Oslo, universitetslektor Jan Nolin, prorektor Björn Brorström, utvecklingsdirektör Staffan Löf, universitetslektor Margareta Oudhuis, universitetslektor Malin Sundström, universitetslektor Peter Kamensjö, professor Håkan Torstensson, universitetslektor Birgitta Wireklint Sundström, universitetsadjunkt Catarina Eriksson och universitetsadjunkt Maria Lindh, samtliga vid Högskolan i Borås. Rapportens företal är författat av huvudsekreterare Lena Adamson, Högskoleverket.

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION